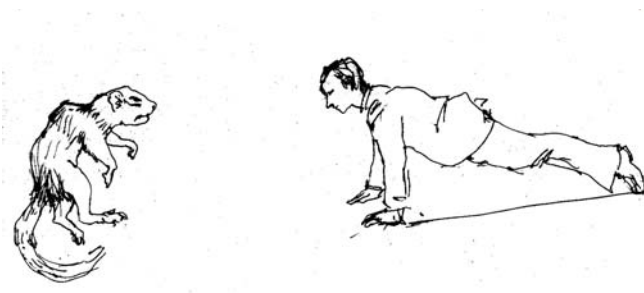

περιεχόμενα

σ.3 εισαγωγή σ.6 βιοτεχνολογίες και το δικαίωμα στην επιστροφή σ.20 σύντομο χρονικό αντίστασης στη βιοτεχνο-λογία σ.25 απολογία στο δικαστήριο της Agen (του Ρενέ Ριζέλ) σ.32 η υποταγή επελαύνει με ταχύτητα τρομακτική (συνέντευξη του Ρενέ Ριζέλ στην εφημερίδα *Libération*) σ.39 γονίδια, αξίες και αγροτικές εξεγέρσεις (του Άνσελμ Γιάππε)

Το πέμπτο τεύχος του ζ, μια έκδοση του *ξενοδοχείου των ξένων*, κυκλοφόρησε στη Θεσσαλονίκη τον Δεκέμβριο του 2003

Εισαγωγή

Η επίσημη πολιτική διαπραγμάτευση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περαιτέρω παραγωγή και διακίνηση γενετικά τροποποιημένων προϊόντων σίτισης οδηγείται σταδιακά σε πλήρη εκφυλισμό, αναλωνόμενη σε ρυθμίσεις για τη συνύπαρξη “μεταλλαγμένων” με “παραδοσιακές” καλλιέργειες και σε μικροδιενέξεις για τη σήμανση των προϊόντων. Η Επιστημονική Επιτροπή Τροφίμων της Ε.Ε. μέσα στον Δεκέμβριο του 2003 θα έχει αποφασίσει – μερικές ψήφοι είναι σίγουρα θετικές– αν θα παράσχει άδεια στην ελβετική Syngenta για την εισαγωγή γενετικά τροποποιημένου καλαμποκιού Bt-11. Οι ιστοσελίδες των εταιρειών βιοτεχνολογίας άφοβα πλέον προβάλλουν τις επιθέσεις εναντίον των καλλιεργειών και των επιχειρήσεών τους ως χαμένες δικαστικές υποθέσεις γραφικών οικοακτιβιστών, φροντίζοντας έγκαιρα να πάρουν με το μέρος τους κόμματα και δικαστές.¹ Φαίνεται πως είναι θέμα χρόνου να ολοκληρωθεί μια κίνηση του καπιταλισμού, συνειδητή από την πρώτη στιγμή. Αρχικά με τις μονοκαλλιέργειες, κατόπιν με τα υβρίδια και τα φυτοφάρμακα και σήμερα με τους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς επιδιώκεται μια πλήρης υπαρξιακή εξάρτηση και καθυπόταξη των πληθυσμών στις πολυεθνικές και τα πολιτικά και επιστημονικά τους επιτελεία.

Η συζήτηση για την ανθρώπινη κλωνοποίηση έχει επισήμως παγώσει στις έξι πολιτείες της Αμερικής στις οποίες προς το παρόν απαγορεύεται. Όπως όμως συνέβη και με τις νομοθεσίες για τις πατέντες των ζωντανών οργανισμών ή για τους γ.τ.ο., τις οποίες εταιρείες και πολιτικοί κατέστησαν –με στρατηγική μαεστρία: έρευνες αγοράς, ερωτηματολόγια, χιλιάδες πληρωμένες “επιστημονικές” καταχωρήσεις– ιδεολογικά φιλικές στους χρήστες των μμε, το έδαφος για όλο και περισσότερες φαρμακοτεχνικές και βιολογικές επεμβάσεις προλείπεται και μάλιστα όχι μόνον από τους μισθοφόρους ερευνητές.² Η συζήτηση έχει πάρει “δημόσιες” διαστάσεις στο επίπεδο μιας ερώτησης που ήδη νομιμοποιεί το υπό αμφισβήτηση αντικείμενο: Να επιτρέψουμε κατευθείαν μια ακόμη “νέα τεχνολογία” ή να περιμένουμε μέχρι να κριθεί ότι ολοκληρώθηκε το πειραματικό στάδιο; Κάπως έτσι διατυπώνεται το ψευτοδίλημμα, που με καταλύτη μια σειρά από επιστημονικοφανή συνθήματα, διακρίνει πλαστά στρατόπεδα “τεχνοφοβικών” και “τεχνοφιλικών”, “ανθρωπιστών” και “φιλελεύθερων”, “ηθικολόγων” και “εξελικτιστών”.

Με αυτό το αφιέρωμα μας ενδιαφέρει να συμβάλουμε με κάποιον τρόπο στη διαμόρφωση των επιχειρημάτων που αντιμάχονται τη γενική στάση “ναι μεν, αλλά...”. Αντί να απομαγνητοφωνήσουμε μια διερευνητική κουβέντα που οργανώσαμε, μια εβδομάδα πριν τη σύνοδο κορυφής των αφεντικών της Ε.Ε. τον Ιούνιο του 2003 στη Θεσσαλονίκη, στο στέκι της Ιατρικής, με θέμα την ενότητα των βιοτεχνολογιών και εισηγητή τον Anselm Jappe, προτιμήσαμε να συγκεντρώσουμε ορισμένα σχετικά κείμενα, ελπίζοντας να αποτελέσουν αφορμή για μια επόμενη συνέντευξη, με στόχους περισσότερο πρακτικούς.

Η ενότητα των βιοτεχνολογιών είναι μέρος της ενότητας των τεχνολογιών της εξουσίας. Τα εκσυγχρονισμένα οπτικά συστήματα, οι τεχνικές γενικευμένης επιτήρησης και ελέγχου, οι νέες εγκληματολογικές μέθοδοι, ταγμένα στην υπηρεσία της ιδεολογίας της ασφάλειας και της αντιτρομοκρατίας, οφείλουν πολλά στη βιοτεχνολογική έρευνα. Προϊόν της λογικής τής ποσοτικοποίησης στο απόγειό της, η φιλοσοφία της προληπτικής (βιο)καταστολής στρεβλώνει με νέους όρους το κοινωνικό ζήτημα.

Η βιοτεχνολογία είναι μια ακραία –μια ριζοσπαστική, αν θέλετε– στιγμή της εμπορευματικής κοινωνίας. Η συνέργεια αυτή των ειδικών, των κεφαλαιοκρατών και των πολιτικών, για να αναπαραγάγει τον εαυτό της, παράγει καταστολή και αλλοτρίωση μεταμφιεσμένες σε μηχανές θαυμάτων για την υπέρβαση της ανθρώπινης αδυναμίας. Οι υποστηρικτές της, “αυθόρμητοι” ή “πληρωμένοι”, εμφορούνται από το φόβο (που συχνά παίρνει τη μορφή ενός τεχνητού εκστατικού χαμόγελου) ότι μόνο μια τέτοια απελπισμένη βουτιά στο άγνωστο μπορεί να σώσει τη μειοψηφία που αξίζει να σωθεί.

Η σωτηριολογική ονειρώξη της βιοτεχνολογίας κόβει τον γόρδιο δεσμό της τραγικότητας της ζωής. Όταν καμία πίστη δεν μπορεί πια να θεμελιώσει τη συναίσθηση της ύπαρξης (όταν έχει αχρηστευθεί κάθε εμπιστοσύνη στην ιστορία, στους άλλους, ή ακόμη: στην ελεγχόμενη πρόοδο, στην ηθική ή τον ανθρωπισμό), το ένστικτο της καταστροφής –όσων έχουν μάθει να κάνουν οτιδήποτε για το κέρδος– υπερνικά ακόμη και την προσδοκία του ίδιου του κέρδους. Η ωμή παράνοια του αντιπάλου οξύνεται. Για πόσο ακόμη θα τον τρέφει η κοινωνική ειρήνη;

¹ Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση τεσσάρων ατόμων που επιτέθηκαν σε πειραματική καλλιέργεια καλαμποκιού στο Λίτλμορ του Ντόρσετ τον Μάιο του 2003 και καταδικάστηκαν στις 4 Νοεμβρίου 2003, για καταπάτηση ξένης ιδιοκτησίας, ενώ είχαν αθωωθεί πρωτοβάθμια λόγω μη ταπεινών ελατηρίων και «επειδή αμύνονταν ώστε να μην μολυνθεί από τους γ.τ.ο. γειτονική ιδιοκτησία» (*Guardian*, 4 Νοεμβρίου 2003).

² Το μπεςτ σέλερ *Ο Γυμνός Κλώνος* του Τζ. Τσ. Κιούνιτς (Praeger 2003) μιλά για το επόμενο βήμα στην τεκνοποίηση (μετά τη σεξουαλική πράξη και την *in vitro* γονιμοποίηση) και θεωρεί κάθε επιφύλαξη απέναντι στην κλωνοποίηση επικίνδυνη προκατάληψη.

Βιοτεχνολογίες και το δικαίωμα στην επιστροφή

*...Σπόροι πρησμένοι
που σπαν και πετάγονται συνέχεια νέες φύτες
συνέχεια γεννώντας και σαπίζοντας οργιάζει
αυτή η τυφλή βλάστηση. Καμία χρήση του κόσμου
δεν είναι καλή. Να βουλιάζει!*

Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, *Άμλετ*³

Πέρασε καιρός από τότε που ο άνθρωπος διάλεγε προσεκτικά τους σπόρους από τα καλύτερα φυτά, με σκοπό να τα καλλιεργήσει και να εξασφαλίσει την τροφή που προτιμούσε. Επί δέκα χιλιάδες χρόνια βελτίωνε τη γεωργική παραγωγή, χρησιμοποιώντας την εμπειρία του, παρατηρώντας και ανταλλάσσοντας γνώσεις. Παράλληλα, καλλιεργούσε φυτά κατάλληλα για την εκτροφή των κοπαδιών και διάλεγε τα καλύτερα ζώα για να τα ζευγαρώσει μεταξύ τους, προκειμένου να δώσουν ανθεκτικότερους και δυνατότερους απογόνους. Η παρέμβαση του ανθρώπου στη γενετική βελτίωση φυτών και ζώων είναι τόσο παλιά όσο και η ιστορία της γεωργίας.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα, με τη διατύπωση των νόμων της κληρονομικότητας του Mendel, την ανακάλυψη της δράσης των γονιδίων και την εργαλειώδη χρήση τους, *οι επιστήμες (οικονομικές και βιολογικές) ανάγουν όλα τα ζητήματα της αγροτικής παραγωγής σε προβλήματα ποσότητας και εισάγουν όρους αποδοτικότητας*. Με την “πράσινη επανάσταση” στη δεκαετία του ’60, δηλαδή την εισαγωγή βελτιωμένων σπόρων και υβριδίων,⁴ την αύξηση των εισροών στον αγρό (φάρμακα, λιπάσματα, ορμόνες) και τη χρήση νέων υποδομών και εξοπλισμών (θερμοκήπια, αρδευτικά συστήματα, βαρέα οχήματα), επιτυγχάνεται η αλματώδης αύξηση των αποδόσεων ανά μονάδα επιφάνειας.

Οι επιστήμες διεισδύουν όχι μόνο στον τρόπο παραγωγής, αλλά και στην ευρύτερη σχέση του ανθρώπου-παραγωγού με το φυσικό και κοινωνικό του περιβάλλον.

Ποτάμια και λίμνες, όταν δεν στερεύουν από την υπερβολική άντληση του νερού για την άρδευση των χωραφιών, λειτουργούν ως δίκτυα και λεκάνες απορροής βιομηχανικών και αγροτικών λυμάτων αφανίζοντας κάθε υδρόβιο οργανισμό και νεκρώνονται.⁵ Το έδαφος επιβαρύνεται με δηλητήρια και χάνει την οργανικότητά του. Αλλού φυτρώνουν βουνά-χωματερές από τα πλεονάσματα των αγροτικών προϊόντων προς απόσυρση. Τα θερμοκήπια εκπέμπουν καυσαέρια: κάρβουνο, πυρήνα και μαζούτ· ο αέρας της υπαίθρου μυρίζει ήδη την αποσύνθεσή της.

Η συσσώρευση της παραγωγής δημιούργησε την ανάγκη για χωροταξικές αλλαγές. Αποθηκευτικές εγκαταστάσεις, εργοστάσια για τη μεταποίηση και τυποποίηση των προϊόντων, χώροι για την έκθεση και τη διάθεση αγροτικών εφοδίων, μηχανημάτων και εξοπλισμού. *Το τοπίο χάνει γρήγορα τα παραδοσιακά του στοιχεία*, ακόμη και όταν όλα αυτά επενδύονται εξωτερικά με πρωτογενή υλικά (πέτρα, πηλό και ξύλο), διατηρώντας απλώς μια ξεθωριασμένη ανάμνηση.

Η ύπαιθρος διασυνδέεται με τα αστικά κέντρα, μέσω οδικών και επικοινωνιακών δικτύων, που διευκολύνουν την

³ Μετάφραση Γ. Χειμωνάς, Κέδρος 1988.

⁴ Υβρίδιο είναι το προϊόν διασταύρωσης διαφορετικών ειδών ή γενοτύπων.

⁵ Είναι γνωστό το παράδειγμα της λίμνης του Αγίου Βασιλείου, που το 2002 δεν είχε καθόλου νερό λόγω της υπερβολικής άρδευσης στον παραλίμνιο κάμπο.

κυκλοφορία προϊόντων και υπηρεσιών και όχι μόνο. Οι επιλογές του παραγωγού για την καλλιέργειά του χειραγωγούνται από επιδοτήσεις, κίνητρα, ποσοστώσεις, την πολιτική τιμών και νομικούς φραγμούς. Οι αποφάσεις για την αγροτική πολιτική λαμβάνονται στην πόλη, τόσο κοντά και τόσο μακριά από την παραγωγή.⁶ Το χωριό αστικοποιείται, η ύπαιθρος διαλύεται και μαζί καταργείται κάθε ανεξαρτησία των ανθρώπων της από το περιβάλλον της πόλης.

Η συλλογική εργασία των χωρικών σε εποχιακές γεωργικές πρακτικές (κλάδεμα, όργωμα, σπορά, σκάλισμα, συγκομιδή) έχει αντικατασταθεί από την εκμετάλλευση εποχιακών και μόνιμων εργατών, ειδικά με την είσοδο μεταναστών από άλλες χώρες. Διάφορες πρακτικές αυτοματοποιούνται (άρδευση, λίπανση, ραντίσματα) και με τις μεταδοτικές φυτεύσεις το έδαφος δεν παίρνει ούτε ανάσα (αγρανάπωση). Η αγροτική παραγωγή εντατικοποιείται και ο κυκλικός χρόνος των εργασιών που ακολουθούσαν τις εποχές του χρόνου μετασχηματίζεται στο γραμμικό χρόνο της βιομηχανικής ανάπτυξης.

Με τα καινούρια “επιτεύγματα” της βιοτεχνολογίας και την “ελευθέρωση” των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών,⁷ οι επιστήμες, αφού έχουν απαλλοτριώσει κάθε έννοια γύρω από τη ζωή, καταφέρνουν να διεισδύσουν στην ίδια την αναπαραγωγή της: στο γενετικό υλικό.

Η βιοτεχνολογία ως επιστήμη, εξουσία της διαχωρισμένης γνώσης και γνώση της διαχωρισμένης εξουσίας, παρουσιάζεται επιπλέον σαν η τροφοδοτική μηχανή της οικονομίας του μέλλοντος, σαν κομμάτι της και εργαλείο της ανασύστασής της. Συγκεντρώνει πάνω της όλο το ενδιαφέρον για επενδύσεις, συμφωνίες, νομολογίες και αγρονομικές ανακατατάξεις.

Πέρα από τις απαιτητές υποσχέσεις της βιοτεχνολογίας στη γεωργία (δηλαδή των εταιρειών που παράγουν γενετικά τροποποιημένο υλικό) για μεγαλύτερες ποσότητες προϊόντων σε χαμηλότερες τιμές, τις καταγγελίες των οικολογικών οργανώσεων για την ασφάλεια σε περιβάλλον και τρόφιμα, τις ανησυχίες των παραγωγών για το μέλλον τους, το μορατόριουμ⁸ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις διάφορες συνωμοσιολογικές θεωρίες και δαιμονολογίες θρησκευτικών οργανώσεων, το αρχικό ερώτημα παραμένει:

Αφού δεν εμπιστευόμαστε την εμπορευματική κοινωνία γιατί να μην αρνηθούμε τις βιοτεχνολογίες – εμπορεύματά της;

Η ανάπτυξη των βιοτεχνολογιών λειτούργησε στην αρχή με τρόπο αποκρυφιστικό, αφήνοντας ωστόσο να διαρρέουν στους επιστημονικούς κύκλους ανακοινώσεις για το ερμικό που δεν έχει κατορθωθεί ακόμη. Μαζί με τα πρώτα επίσημα αποτελέσματα και τις διαπιστώσεις για τις δυνατότητες των νέων προϊόντων,⁹ διατυπώνονται νομικές διατάξεις για την ιδιοκτησία του γενετικού υλικού, που εκχωρούν στη βιοτεχνολογία την ευθύνη για τη διαχείριση του βιολογικού πλούτου.¹⁰ Τελικά, η ελεύθερη (αλλά και καλά προστατευόμενη) οικονομία οικειοποιείται ως εμπορεύσιμο προϊόν ό,τι έχει διαμορφωθεί στο περιβάλλον μέσα από φυσιολογικές διαδικασίες αιώνων. Είναι η στιγμή που η επιστήμη κατορθώνει όχι απλώς να διεισδύσει στη γενετική πληροφορία, αλλά και να την κατέχει.

Στη γενετική τροποποίηση, αφού αποκωδικοποιηθούν και απομονωθούν τα γονίδια από διάφορους οργανισμούς (μικροοργανισμούς, έντομα, φυτά, ζώα), τα “επιθυμητά” χαρακτηριστικά γνωρίσματά τους, εισάγονται με τη βοήθεια εργαλείων (gene-guns) στο γενετικό υλικό άλλων.¹¹ Οι εξειδικευμένες πληροφορίες από πραγματικά βιολογικά όντα ανασυνδυάζονται με τεχνητό πια τρόπο και ξαναβρίσκονται στον πυρήνα νέων προϊόντων που φαίνονται το ίδιο πραγματικά. Ωστόσο, υπό φυσιολογικές συνθήκες θα ήταν απίθανο να δημιουργηθούν. Τα νέα αυτά προϊόντα είναι δυνατόν να διασταυρώνονται τόσο μεταξύ τους, όσο και με τα συμβατικά ομοειδή τους και να δημιουργούν τρίτους συνδυασμούς με άγνωστα χαρακτηριστικά. Η βιοτεχνολογία δεν αποτελεί απλώς ένα σκαλοπάτι στην πρόοδο: είναι η αποθέωση της επιστήμης και της δυνατότητάς της να πραγματώνει το εξωπραγματικό.¹²

⁶ Από τις τοπικές νομαρχίες στα Υπουργεία Γεωργίας, και από την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ), ενώ μπορεί αρχικά να ενθαρρύνεται η εγκατάσταση μιας καλλιέργειας, μετά από λίγα χρόνια ο σχεδιασμός αλλάζει, υποχρεώνοντας τους αγρότες να παρατήσουν μια καλλιέργεια στην οποία ήδη έχουν επενδύσει κεφάλαιο και γνώση. Για παράδειγμα, ο εξοπλισμός που χρησιμοποιείται στη συγκομιδή (κομπίνες) και την άρδευση (καρούλια) των καλλιεργειών καλαμποκιού και βαμβακιού είναι εξειδικευμένος για αυτά τα είδη και είναι δύσκολο να αξιοποιηθεί αλλού.

⁷ Ο όρος “ελευθέρωση” των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών (Γ.Τ.Ο.) χρησιμοποιείται στη σχετική οδηγία 2001/18 της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εισαγωγή των Γ.Τ.Ο. στο περιβάλλον.

⁸ Το Νοέμβριο του 2003 αναμένεται νέα ευρωπαϊκή νομοθεσία που θα άρει το μορατόριουμ (δηλαδή τους περιορισμούς στη διακίνηση των Γ.Τ.Ο. ποικιλιών στην Ε.Ε.).

⁹ Η πρώτη “ελευθέρωση” Γ.Τ.Ο. στο περιβάλλον έγινε το 1987 από ερευνητικό εργαστήριο στη Βόρεια Καλιφόρνια σε καλλιέργεια φραουλιάς, όπου εφαρμόστηκε με ψεκασμό Γ.Τ.Ο. βακτήριο για την ανοχή στο ψύχος.

¹⁰ Το 1995 κατατίθεται στον νεοσύστατο Π.Ο.Ε. το κείμενο για τις Διάφορες Πλευρές των Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας που Σχετίζονται με το Εμπόριο (Trade-related aspects of Intellectual Property Rights – TRIPs), η νομοθεσία για την ιδιοκτησία των πνευματικών δικαιωμάτων (πατέντες) για φυτικές ποικιλίες, φυλές ζώων, βακτήρια, ιούς, γονίδια κ.τ.λ. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ.: *Σπόροι Αντίστασης*, Ηράκλειο, Μάρτιος 2003.

¹¹ Για παράδειγμα, η εισαγωγή ενός γονιδίου από το Βάκιλο Θουρηγγίας ή Bt δίνει στο καλαμπόκι την ιδιότητα να παράγει μια τοξίνη θανατηφόρα για πολλά έντομα μεταξύ των οποίων και η πυραλίδα του καλαμποκιού. Βέβαια, μαζί θανατώνονται και άλλα είδη εντόμων που δεν αποτελούν στόχους.

¹² Στις γενετικά τροποποιημένες ή διαγονιδιακές ποικιλίες δόθηκε αρχικά η ονομασία “καινοφανή προϊόντα”. Η συμφωνία της GATT (General Agreement on Tariffs and Trade), προέβλεπε την ανεμπόδιστη διακίνηση της σόγιας. Η Ε.Ε. αναγνωρίζοντας τη συμφωνία μόνο για τη συμβατική

Στη γεωργία επικρατούν δύο αντιλήψεις για την προστασία από ασθένειες και παράσιτα. Η πρώτη, της μηδενικής ανοχής, υποστηρίζει τους εντατικούς ψεκασμούς μέχρι τον αφανισμό κάθε “απρόσκλητου επισκέπτη”. Η δεύτερη, της ολοκληρωμένης γεωργίας, προτείνει εφαρμογές με φυτοφάρμακα μόνο αφού ξεπεραστούν δεδομένα όρια προσβολών. Αν και η τελευταία είναι περισσότερο οικονομική για τους αγρότες και λιγότερο καταστροφική για το περιβάλλον, ωστόσο κυριαρχεί η πρώτη. «Χωράφι καθαρό από παράσιτα, νοικοκυρεμένο χωράφι», λένε οι αγρότες και σιγοντάρουν οι εταιρείες αγροχημικών. Η καλλιέργεια με τροποποιημένες ποικιλίες εκφράζει την πρώτη αντίληψη, και λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που εμφανίζονται *in vitro*¹³ (ανθεκτικότητα σε ψεκασμούς, έντομα, αρρώστιες) τα συνήθη προβλήματα αντιμετωπίζονται με τρόπο θεαματικό.¹⁴ Καμία παραδοσιακή ποικιλία που διαμορφώθηκε από τη φύση την ίδια και κανένα υβρίδιο της κλασικής γενετικής μηχανικής δεν μπορεί να τις ανταγωνιστεί σε αυτό. Η βιοτεχνολογία έρχεται με τη βεβαιότητα του νικητή και δεν μας λείπει τίποτα άλλο από το ότι «αυτό που αποδίδει είναι καλό, αυτό που είναι καλό αναπόφευκτα θα εφαρμοστεί». Θέση που υιοθετείται από την υπερεθνική οικονομία, και τα βιοτεχνολογικά προϊόντα ως ποσότητα γίνονται αποδεκτά σαν το κατεξοχήν φυσιολογικό.

Όταν μία τοξική ουσία εφαρμόζεται *in vivo*¹⁵ ενάντια σε ένα παράσιτο, ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού του καταφέρνει να επιβιώνει, καθώς και ένα αξιοσημείωτο ποσοστό των απογόνων του επίσης. Το παράσιτο αυτό μετά από λίγα χρόνια θα αναπτύξει ανθεκτικές φυλές και θα προσβάλει ξανά την καλλιέργεια.¹⁶ Συνάμα, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ένα γονίδιο που δίνει στο τροποποιημένο φυτό ανθεκτικότητα σε ένα παρασιτοκτόνο να μεταφερθεί και σε κάποιο ανταγωνιστικό του άγριο ζιζάνιο, της ίδιας οικογένειας. Αυτό σημαίνει ότι σε λίγα χρόνια θα πρέπει να δημιουργηθούν νέες γενετικές τροποποιήσεις στις παραγωγικές ποικιλίες (δεύτερης γενιάς, τρίτης γενιάς κ.ο.κ.) για να είναι αποτελεσματικές. Μέσα σε αυτή την πάλη των παραγωγικών φυτών με τους εχθρούς τους, και λόγω της χρήσης δραστικότερων φαρμάκων, εξολοθρεύονται συνεχώς όλο και περισσότεροι οργανισμοί, σε γλωρίδα και πανίδα: η βιοποικιλότητα καταστρέφεται στη ρίζα της.

Μία καλλιέργεια με διαγονιδιακές ποικιλίες μπορεί να επιμολύνει τις γειτονικές της, λόγω της διασποράς της γύρης.¹⁷ Τα υπερ-προϊόντα αυτά ανταγωνίζονται τα συμβατικά ή παραδοσιακά είδη και ως πιο ανθεκτικά έχουν την τάση να κυριαρχήσουν, ακόμη και εκεί που η γεωργία γίνεται με άλλο τρόπο. Αν οι προηγούμενες τεχνολογίες εισήγαγαν παραγωγικές διαδικασίες που οι συνέπειές τους δύσκολα διορθώνονταν, η βιοτεχνολογία εισάγει για κάθε είδος φυτού ένα εξ ολοκλήρου τεχνητό προϊόν, που στην προοπτική των χρόνων θα τείνει να μείνει μοναδικό και η συσσώρευσή του θα φέρει την ανεπανόρθωτη νόθευση της φύσης.¹⁸

Οι εταιρείες σποροπαραγωγής, για να διασφαλίσουν ότι το νέο προϊόν δεν θα αναπαραχθεί από τους παραγωγούς-πελάτες τους (που ακολουθούν την παμπάλαια συνήθεια να διατηρούν μέρος του σπόρου για την επόμενη σπορά), εκτός από τη νομική προστασία που τους παρέχει η πατέντα, έχουν εφεύρει μία νέα τεχνολογία: το γονίδιο στείρωσης (gene terminator). Οι σπόροι που παράγονται μπορούν να καταναλωθούν ως τροφή, αλλά δεν θα βλαστήσουν όταν σπαρθούν. Καθώς το γονίδιο αυτό δεν είναι καθόλου απίθανο να μεταφερθεί και σε άλλα είδη φυτών, η τεχνολογία αυτή αποσύρθηκε προς το παρόν, μετά από πολλές πιέσεις. Το γονίδιο στείρωσης δεν ήταν απλώς το αποκορύφωμα του επιστημονικού κυνισμού, αλλά η επιβεβαίωση ότι *μόνη επιδίωξη των βιοτεχνολογιών είναι η κεφαλαιοποίηση του γενετικού υλικού και φυσικά η διασφάλιση αυτού του κεφαλαίου.*

Η ελευθέρωση των διαγονιδιακών ποικιλιών είναι η συνέχιση της πίεσης της υπερεθνικής οικονομίας στις παραγωγικές τάξεις του πρωτογενούς τομέα με άλλα μέσα. Η ιδιοσυγκρασία του αγρότη, λόγω των παραδοσιακών δεσμών με τη γη και την ιδιοκτησία του, δεν επιτρέπει εύκολα σε κάποιον ξένο να μπει στα “χωράφια” του. Ο παράγοντας αυτός ανέκαθεν καθυστερούσε τις στρατηγικές της αγοράς για αναδιάρθρωση καλλιεργειών, εντατικοποίηση και υψηλές αποδόσεις. Η πάγια έως σήμερα πολιτική των κυβερνητικών παρεμβάσεων, μέσω των ενισχύσεων και των τιμών των προϊόντων, θεωρείται ιδιαίτερα χρονοβόρα και αναχρονιστική για τους ρυθμούς της οικονομίας. Επιπλέον, ο κατακερματισμένος αγροτικός κλήρος σε διάφορες περιοχές (κυρίως στις μεσογειακές χώρες) θεωρείται αγρονομικά ασύμφορος, καθώς δεν επιτρέπει τη συστηματική διαχείριση και αυτοματοποίηση της

σόγια και όχι για τη Γ.Τ. σόγια εμπόδιζε αρχικά την εισαγωγή της τελευταίας στις χώρες της με αυτό το νομικό τέχνασμα. Το 1996, ωστόσο, εγκρίθηκε η εισαγωγή Γ.Τ. σόγιας. Ίσως με τον καιρό, και όταν η νέα τεχνολογία αναπτυχθεί στην Ε.Ε. (ήδη εκκρεμούν 19 αιτήσεις), οι “οικολογικές ευαισθησίες” του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου λυγίσουν από τις εμπορικές πιέσεις.

¹³ Υπό εργαστηριακές συνθήκες.

¹⁴ Οι βιοτεχνολόγοι ισχυρίζονται ότι στις Γ.Τ. καλλιέργειες ο αριθμός των εφαρμογών με φάρμακα θα είναι μικρότερος (γι’ αυτό συνηθίζουν να τις αποκαλούν και “οικολογικές”), κάτι που θα μειώσει το κόστος παραγωγής. Δεν είναι σίγουρο ποια θα είναι η πολιτική τιμών από τις εταιρείες αγροχημικών (ουσιαστικά οι ίδιες που παράγουν και τους Γ.Τ. σπόρους), μετά την εξάπλωση των Γ.Τ. και την εξάρτηση των παραγωγών από αυτές. Επίσης, δεν μας λένε ότι το Γ.Τ. καλαμπόκι απελευθερώνει την τοξίνη από Bt συνεχώς στο περιβάλλον, από το φυτόμαμά του, ανεξάρτητα αν υπάρχουν προσβολές από την πυραλίδα (βλ. σημ. 9).

¹⁵ Υπό συνθήκες φυσικού περιβάλλοντος.

¹⁶ Για παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια, λόγω της εντατικής χρήσης ζιζανιοκτόνων, το ζιζάνιο *Lolium rigidum* (λεπτή ήρα) εμφανίζει ανθεκτικότητα σε όλα τα ζιζανιοκτόνα, ακόμη και στο Round up.

¹⁷ Για καλλιεργούμενα είδη που επικονιάζονται με έντομα (π.χ. μέλισσα), η ακτίνα επιμολύνσης μπορεί να ξεπεράσει τα 3 χιλιόμετρα, ανάλογα με την ικανότητα πτήσης του εντόμου.

¹⁸ Είναι γνωστό το παράδειγμα του Γ.Τ. σολομού (διπλάσιο σε βάρος από αυτόν της άγριας φυλής). Πληθυσμοί του Γ.Τ. είδους στον Β. Ατλαντικό, όταν δραστηρεύουν από τα ιχθυοτροφεία (σύνηθες φαινόμενο στις ιχθυοκαλλιέργειες), τρέφονται με την άγρια φυλή (το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό), απειλώντας με εξαφάνιση την τελευταία.

παραγωγής. Μπροστά στα εμπόδια αυτά, η βιοτεχνολογία είναι εδώ, σαν πρόκληση και καταλύτης στη “στενομυαλιά” και “δυσκαμψία” της αγροτιάς, δίνοντας τη δυνατότητα στην υπερεθνική οικονομία να παίξει το παιχνίδι με τους δικούς της κανόνες. Οι εταιρείες σποροπαραγωγής σχεδιάζουν και παράγουν προϊόντα που ικανοποιούν τους δικούς τους επιχειρηματικούς στόχους.¹⁹ Ο αγρότης δεσμεύεται με όρους που ουσιαστικά του αφαιρούν τη δυνατότητα να αποφασίζει για το προϊόν που καλλιεργεί στη γη του.²⁰ Στο σημείο αυτό, *από παραγωγός προϊόντων γίνεται χρήστης τεχνολογίας και τίποτα δεν είναι πια δικό του.*

Για να μιλήσουμε με απλούς οικονομικούς όρους, με τη χρήση της βιοτεχνολογίας στη γεωργία δεν υπάρχουν εγγυήσεις ότι το αυξημένο κόστος στην αγορά εφοδίων (τροποποιημένοι σπόροι, τεχνογνωσία) θα καλύπτεται από την αύξηση της σοδειάς. Η αξία των τροποποιημένων προϊόντων ανά μονάδα βάρους θα μειωθεί, λόγω της μεγαλύτερης παγκόσμιας προσφοράς και της μικρότερης ζήτησης από τους καταναλωτές. Στις συμβατικές καλλιέργειες, η αντιμετώπιση των μεταλλαγμένων παρυσίων με τα συμβατικά φυτοφάρμακα δεν θα είναι το ίδιο αποτελεσματική, με συνέπεια οι στρεμματικές αποδόσεις να μειώνονται και το κόστος παραγωγής να αυξάνεται. Σε κάθε περίπτωση, η πρόσοδος ανά μονάδα επιφάνειας συνεχώς θα συρρικνώνεται και, προκειμένου οι αγρότες να διατηρήσουν το εισόδημά τους, θα πρέπει να επεκτείνουν την επιχείρησή τους. Αλλιώς θα την εγκαταλείψουν. Στο περιβάλλον της παγκοσμιοποιημένης αγοράς, όλο και περισσότεροι επιχειρηματίες εισρέουν σε καταχρεωμένες και “αναπτυσσόμενες” χώρες, αγοράζοντας σε εξευτελιστικές τιμές από τους αγρότες τη γη και την εργασιακή τους δύναμη. Έτσι, το διαμελισμένο από τις πιέσεις αγροτικό κεφάλαιο ενοποιείται, προκειμένου να παραχθούν φθηνές πρώτες ύλες για τη βιομηχανία τροφίμων και την υφαντουργία.²¹ Από την άλλη, η βιοτεχνολογία δίνει τη δυνατότητα να καλλιεργηθούν υποτροπικές καλλιέργειες σε χώρες του βορείου ημισφαιρίου και έτσι να χαθεί ένα βασικό εισόδημα για τις χώρες του φτωχού νότου.²² Αυτό που με άλλα λόγια λέγεται αναδιάρθρωση της αγροτικής παραγωγής σημαίνει ότι πολύ γρήγορα οι αγρότες που δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της αγοράς θα απαξιωθούν σε υπεργολάβους της ή θα μεταναστεύσουν. *Οι αγρότες, χάνοντας κάθε έλεγχο πάνω στους ρυθμούς των εργασιών τους και εντελώς αποκομμένοι από το προϊόν των κόπων τους, περιπλανώνται στη γη όπου δουλεύουν ή στις μεγαλουπόλεις, παντού το ίδιο ζένοι.*

Ο ψευδο-ουμανισμός που εκδηλώνεται στις θριαμβολογίες των υποστηρικτών της βιοτεχνολογίας για τη λύση του ζητήματος της σίτισης, έχει σκοπό να πείσει ότι το πρόβλημα της πείνας στον τρίτο κόσμο οφείλεται στη σπάνη και, καθώς η στέρηση σε αγαθά διαρκώς θα αυξάνεται λόγω του υπερπληθυσμού, μόνο με τη βιοτεχνολογία θα καλυφθούν οι ανάγκες της ανθρωπότητας σε τροφή.²³ Αν οι υπεραπλουστεύσεις αυτές δεν πείθουν, είναι γιατί *η εξάρτηση από την υπερεθνική οικονομία δεν θα πάψει να εμπεριέχει την εξαθλίωση· ακόμη και αν παράγεται μεγαλύτερη ποσότητα, αυτή θα διανέμεται σύμφωνα με τους ίδιους νόμους.* Από τη χρήση βιολογικών όπλων και τα πειράματα φαρμάκων, έως την παροχή τροφίμων με γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς σε μορφή “ανθρωπιστικής βοήθειας”, ο τρίτος κόσμος ήταν και είναι το πεδίο δοκιμών της υψηλής τεχνολογίας. Είναι ο “εξαναγκασμένος καταναλωτής” που θα πρέπει να διαλέξει μεταξύ της πείνας ή της διατροφής του με γενετικά τροποποιημένα.²⁴

Οι διατροφικές κρίσεις και τα σκάνδαλα της τελευταίας δεκαετίας έχουν διαμορφώσει μια επιφυλακτική συμπεριφορά του καταναλωτή απέναντι σε κάθε καινοτομία στην τεχνολογία τροφίμων.²⁵ Ο καταναλωτής θέλει να γνωρίζει τα πάντα γύρω από την παραγωγική διαδικασία των προϊόντων και τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον και στην υγεία του. Από τη δεκαετία του '70, ως απόρροια των κινητοποιήσεων οικολογικών και καταναλωτικών οργανώσεων, εμφανίζεται ο “*ενημερωμένος καταναλωτής*”, ο οποίος *μοιάζει να εκσυγχρονίζεται σε σχέση με τον “καταναλωτή-μάζα” ο οποίος είτε αγοράζει ό,τι εμπόρευμα του πλασάρουν είτε δεν διαθέτει την αγοραστική δύναμη για κάτι καλύτερο.*

¹⁹ Τον έλεγχο στην αγορά της βιοτεχνολογίας που αφορά τη γεωργία έχουν μέχρι σήμερα οι υπερεθνικές Monsanto, DuPont, Syngenta, Bayer, Dow, ενώ υπάρχει έντονη κινητικότητα όσον αφορά συμφωνίες συγχωνεύσεων, συνεργασίες και επενδύσεις από άλλες εταιρείες. Οι ποικιλίες που κατασκευάζουν είναι “κομμένες και ραμμένες” στα μέτρα των φυτοφαρμάκων που οι ίδιες διαθέτουν. Για παράδειγμα, η Γ.Τ. σόγια Round up ready της Monsanto είναι ανθεκτική στο ζιζανιοκτόνο Round up της ίδιας εταιρείας, το οποίο καταστρέφει όλα τα άλλα φυτά (ζιζάνια) εκτός από την Γ.Τ. σόγια.

²⁰ Μεταξύ άλλων, οι αγρότες δεσμεύονται από τους προμηθευτές τους: να πληρώνουν το κόστος για τη νέα τεχνολογία ανά μονάδα επιφάνειας της καλλιέργειας, να ακολουθούν τις καλλιεργητικές πρακτικές σύμφωνα με τις οδηγίες του προμηθευτή, να μην κρατήσουν σπόρο για την επόμενη καλλιεργητική περίοδο, να μη δώσουν το σπόρο σε τρίτους και να παρέχουν πρόσβαση στην εταιρεία για έλεγχο στο χωράφι τους.

²¹ Η αναδιάρθρωση της αγροτικής οικονομίας, ή αλλιώς η μείωση του πληθυσμού που ασχολείται με τη γεωργία με ταυτόχρονη πρόωθηση της επιχειρηματικότητας (όπως στην Ελλάδα) κι αλλού η εγκατάσταση μονοκαλλιεργειών, ο αυτοματισμός και η προλεταριοποίηση των αγροτών, είναι ζητούμενα για κάθε σύγχρονη αγροτική οικονομία. Και παντού οι μικροί ιδιοκτήτες γης το εμπόδιο.

²² Ήδη συζητείται η Γ.Τ. της μπανάνας και του καφέ.

²³ Ο Πρόεδρος Μπους στο συνέδριο για τη βιοτεχνολογία στην Ουάσινγκτον το καλοκαίρι του 2003 δήλωσε ότι «για το συμφέρον μιας ηπείρου που απειλείται από λιμό, ζητώ από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις να σταματήσουν να αντιτίθενται στη βιοτεχνολογία... Οφείλουμε να ενθαρρύνουμε την ανάπτυξη μιας ασφαλούς και αποτελεσματικής βιοτεχνολογίας για να νικήσουμε την πείνα στον κόσμο».

²⁴ Σε χώρες που αρνήθηκαν τρόφιμα με Γ.Τ.Ο. (π.χ. Ζάμπια) επιβλήθηκε ως κύρωση να μην αποσταλεί καμία βοήθεια.

²⁵ Ενδεικτικά σημειώνουμε τη νόσο των τρελών αγελάδων, τις διοξίνες σε πουλερικά και τα κρούσματα μελιταίου πυρετού. Εκτός από τα Γ.Τ. επισημαίνουμε και άλλες εφαρμογές της βιοτεχνολογίας, όπως η κλωνοποίηση ζώων (είναι σίγουρο ότι οι πρώτες δυσκολίες και αποτυχίες θα ξεπεραστούν), η “αξιοποίηση” γενετικών ατυχημάτων (φυσικών μεταλλάξεων), όπως κοτόπουλα με ατροφικά κεφάλια, γουρούνια χωρίς πίσω πόδια (περισσότερη παραγωγή σε μπριζόλα και λίπος) και η αναπαραγωγή τους, που στην αντεστραμμένη γλώσσα της παραγωγής λέγεται βελτίωση φυλών.

Με την πρώτη ματιά στο ράφι, το προϊόν με συστατικά γενετικής τροποποίησης φαίνεται σαν ένα κανονικό προϊόν. Το αμήχανο άγγιγμα στη συσκευασία του και η ανάγνωση της ένδειξης “τροποποιημένο” στα συστατικά *το καθιστά αυτόματα ένα πράγμα γεμάτο μυστήρια*.²⁶ Μπροστά σε αυτή την απορία, τελευταία προβάλλεται σε διάφορα “θεαματικά μπρα-ντε-φερ”²⁷ η διαμάχη ανάμεσα σε υποστηρικτές της βιοτεχνολογίας και επικριτές της (συνήθως αυτόκλητους εκπροσώπους της κοινωνίας – στελέχη μη κυβερνητικών οργανώσεων). Τις περισσότερες φορές η κριτική των τελευταίων, αν δεν περιορίζεται, τότε επικεντρώνεται, σαν εμμονή, στη σήμανση για τα γενετικά τροποποιημένα –το «αναφαίρετο δικαίωμα του καταναλωτή στην επιλογή»–,²⁸ επαναλαμβάνοντας αφηρημένες έννοιες όπως ποιότητα και ασφάλεια. *Μέσα σε αυτές τις αστείες αναμετρήσεις το μερικό, αν δεν αποκρύπτει, σίγουρα παραμορφώνει τις συνολικές διαστάσεις της πραγματικότητας*.²⁹

Η δυνατότητα επιλογής σύμφωνα με ιδιαίτερες ανάγκες, προτιμήσεις και πλεονεκτήματα, είναι η ίδια μια πλάνη που εκδηλώνεται στον ανταγωνισμό της πληθώρας των προϊόντων, σε ένα σύνολο ψευδαισθήσεων και αναπαραστάσεων που πωλούνται σε διαφορετικές τιμές. Όπου σήμερα τα γενετικά τροποποιημένα διακινούνται ελεύθερα, τα προϊόντα της συμβατικής γεωργίας διαφημίζονται ως υπερέχοντα σε ποιότητα, συγκριτικά με τα πρώτα (το μη χειρόν βέλτιστον). *Υπεροχή που μέχρι χθες καθόλου δεν είχαν· αποκτούν έτσι μια πρόσθετη αξία και ζήτηση τις οποίες σίγουρα δεν αξίζουν*. Με άλλα λόγια, το ίδιο μπρόκολο που σήμερα είναι σκουπίδι, αύριο θα πουλιέται ως ποιοτικό.

Η μορφή του πρωτογενούς προϊόντος, της ντομάτας για παράδειγμα, αλλάζει ανάλογα με τη βιομηχανία που παρασκευάζει και τυποποιεί τον πολτό σε κονσέρβες, με τρόπο ελκυστικό και βολικό για τη χρήση στο νοικοκυριό. Άλλοτε ντυμένη με σήματα που παραπέμπουν σε ένα όμορφο περιβάλλον με γαλάζιο ουρανό, πράσινο γρασίδι και πολύχρωμα λουλούδια. Άλλοτε με σήματα αναγνώρισης της προέλευσης και της εντοπιότητας. Άλλοτε με σήματα εγγύησης ποιότητας. Άλλοτε λιτή σε “απέριτη” τιμή. Υπάρχουν εμπορεύματα για όλα τα ρεύματα και αντιστρόφως. Αν φοβάσαι τα fast food και τα junk food, θα προτιμήσεις βιολογικά και παραδοσιακά. Αν δεν θέλεις καλλυντικά που δοκιμάζονται σε ζώα θα ψωνίσεις στα Body Shop. Αν σε σοκάρει η παιδική εργασία στις φυτείες της Λατινικής Αμερικής θα πεις καφέ Utz Kapeh.³⁰ *Ο εναλλακτισμός, φορώντας τα πολύχρωμα σχήματα, τότε του “φιλανθρωπικού νεοφιλελευθερισμού”, τότε της “ευεξίας και αυτογνωσίας”, είναι το πιο πολύτιμο ανταλλακτικό της εμπορευματικής μηχανής*.

Ο “ενημερωμένος καταναλωτής” αγοράζει εικόνες και υποσχέσεις, πληρώνοντας το λογαριασμό για τις επιπλέον υπηρεσίες που του παρέχονται.³¹ Μέσα στην εμποροπανήγυρη της διαφοράς διαπιστώνει κανείς μόνο μια σειρά ποσοτήτων με σήματα τόσο προσιτά για να αγοραστούν, τόσο απόμακρα για να βιωθούν. *Όλες αυτές οι φανταστικές διαμεσολαβήσεις ανάμεσα στην πόλη και τη φύση, το δίκαιο και το άδικο, το καθαρό και το βρώμικο, σαν χαριτωμένες σκίες αναπληρώνουν τη συνεχιζόμενη έκπτωση της ποιότητας, ενώ η “σύγκρουση” αναλώνεται στις προθήκες των καταστημάτων*.³²

Η μοντέρνα τέχνη δεν θα χάσει την ευκαιρία να διεκδικήσει λίγο από το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η νέα τεχνολογία. Υβρίδια καλλωπιστικών φυτών και κατοικίδιων ζώων σε φθορίζουσες παραλλαγές, σαν χαρμόσυνες εικόνες προβάλλουν τις χρηστικές μορφές των μέσων που διαθέτει η βιοτεχνολογία. Ο Εντουάρντο Κακ παρουσιάζει τον Σεπτέμβριο του 2002 στην έκθεση Ars Electronica στο Λιντς το κουνέλι Άλμπα, με την προσθήκη γονιδίου από μέδουσα. Όταν το λευκό του δέρμα εκτεθεί σε ειδικό φωτισμό ακτινοβολεί ένα πράσινο φωσφορίζον χρώμα. Ο καλλιτέχνης υποστηρίζει ότι το διαγονιδιακό κουνέλι, λόγω της ξεχωριστής ομορφιάς του, θα ζήσει ως κατοικίδιο σε ένα ασφαλές περιβάλλον, περισσότερο “φυσιολογικά” από τα άλλα κουνέλια που διαβιούν στην άγρια και αφιλόξενη φύση. Το “έργο τέχνης” εκτέμπει την ψυχρή ιδεολογία της επιστήμης και αιωρείται στο κενό του ανορθολογισμού της. Το μόνο που βλέπει ο θεατής πίσω από την κουρτίνα είναι ότι, *εκτός από το κουνέλι, φωσφορίζει στο σκοτάδι και η ανάπτυξη της τεχνολογίας που απλώνεται παντού, χωρίς να ξέρουμε πού θα καταλήξει*.

²⁶ Είναι άγνωστη η αντίδραση των αντιβιοτικών σε αλληλεπίδραση με Γ.Τ.Ο. Επίσης, αυξάνεται η πιθανότητα εμφάνισης αλλεργιών, καθώς καταναλώνονται τρόφιμα με γονίδια από κάποιο είδος που δεν συμπεριλαμβάνονταν πριν στο διατολόγιο κάποιων ανθρώπων, π.χ. βραζιλιάνικη καρύδα. Ανάλογα με την καλλιέργεια, μπορεί να υπάρχει μεγαλύτερη περιεκτικότητα τοξικών ουσιών στα τρόφιμα αυτά (λόγω της ανθεκτικότητας των Γ.Τ. καλλιέργειών σε φυτοφάρμακα γίνονται εντατικότεροι ψεκασμοί).

²⁷ Βλ. «Μεταλλαγμένα – υπέρ και κατά στο τραπέζι της Έ», *Ελευθεροτυπία*, 21/06/03.

²⁸ Στην Ευρωπαϊκή Ένωση η σήμανση των τροφίμων με Γ.Τ. είναι υποχρεωτική, στις Η.Π.Α. υπάρχει σήμανση προαιρετικά σε τρόφιμα που πιστοποιείται ότι δεν περιέχουν Γ.Τ.Ο.

²⁹ Τα επιχειρήματα που παραθέτει η Greenpeace, πολλές φορές αναπτύσσονται περισσότερο ως διορθωτικές προτάσεις παρά ως μέρος μιας πολιτικής κοινωνικά ανταγωνιστικής προς τη βιοτεχνολογία (π.χ. καταγγέλλουν ότι οι καλλιέργειες με Γ.Τ.Ο. δεν δίνουν πάντα καλύτερες αποδόσεις από τις συμβατικές, βλ. «Σύγχρονος Αγρότης», εφημερίδα *Εθνος*, 7/11/03).

³⁰ Το Utz Kapeh (σημαίνει καλός καφές σε μία διάλεκτο των Μάγια) είναι ένα ειδικό σήμα πιστοποίησης που παίρνουν διάφορες γεωργικές επιχειρήσεις παραγωγής κόκκων καφέ, αφού δεσμευτούν ότι θα λειτουργούν σύστημα παραγωγής που θα διασφαλίζει αξιοπρεπή μισθοδοσία και ιατρική περίθαλψη στους εργάτες καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος. Πηγή: *Ta Nea*, 5/07/03.

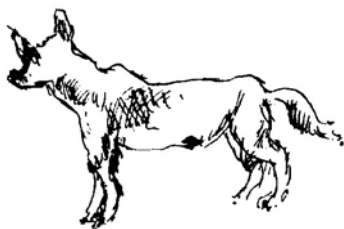
³¹ Πάγιο αίτημα των οικολογικών και καταναλωτικών οργανώσεων είναι η εφαρμογή της αρχής “ο ρυπαίνων πληρώνει”, δηλαδή τα “προϊόντα ποιότητας” (βιολογικά, παραδοσιακά) να πωλούνται σε προσιτές τιμές, μέσω ενός μηχανισμού επιδότησής τους με πόρους που θα καλύπτει ο ρυπαίνων (βιομηχανίες λιπασμάτων, φαρμάκων, εντατικές κτηνοτροφικές μονάδες κ.τ.λ.). Η πολιτική αυτή, αν και δοκιμάστηκε σε κάποιες περιπτώσεις σε χώρες της Ε.Ε., στη συνέχεια αποσύρθηκε. Σήμερα, ο καταναλωτής πληρώνει για τα προϊόντα αυτά τρεις φορές: αυξημένη τιμή “ποιοτικών προϊόντων”, φόροι για τις κοινοτικές επιδοτήσεις και φόροι για την αποκατάσταση των περιβαλλοντολογικών καταστροφών.

³² Μετά τη χρεοκοπία του “υπαρκτού σοσιαλισμού”, σαν αντίδοτο στα χαμένα όνειρα για την κοινωνική απελευθέρωση, πρώην στελέχη της αριστεράς και νυν στελέχη επιχειρήσεων προσπαθούν να βγουν από τα υπαρξιακά αδιέξοδά τους, καταναλώνοντας το πνεύμα της “νέας εποχής” (extreme sports, αρωτοτουρισμός, υγιεινές τροφές, εναλλακτικές θεραπείες, ασιατικές θρησκείες κ.ά.).

Ο Λεονάρντο ντα Βίντσι στις αρχές του 16^{ου} αιώνα σχεδιάζει έναν υποβρύχιο μηχανισμό. Λίγο αργότερα αφήνει ένα σημείωμα για το μέλλον: «Γιατί δεν περιγράψω τη μέθοδό μου για να μείνει κανείς κάτω από το νερό; ... Δεν θέλω να τη διαδώσω ούτε να τη δημοσιεύσω, εξαιτίας της διεστραμμένης φύσης των ανθρώπων, που θα τη χρησιμοποιήσουν για να διαπράττουν φόνους στο βυθό της θάλασσας».³³

Οι θιασώτες της βιοτεχνολογίας δεν διστάζουν να πούνε: «ό,τι μπορούμε, πρέπει να το κάνουμε», χωρίς ωστόσο να υπάρχει η τεκμηριωμένη γνώση για τους άμεσους ή έμμεσους, ταχυφανείς ή οψιφανείς κινδύνους για το περιβάλλον και τον άνθρωπο. Αν δεν επιδιώκουν μόνο το κέρδος, επιζητούν τη φήμη και την αναγνώρισή τους ως δημιουργοί-θεοί. Θυμίζουν ίσως τον λετριστή Ιζιντόρ Ιζού που στα μέσα του 20^{ου} αιώνα διακήρυξε: «Το κέντρο της γνώσης είναι ελεύθερο. Θέλω να είμαι θεός, επειδή πρόκειται για τη μοναδική θέση εργασίας που παραμένει ελεύθερη. Πιστεύω πως αν προσφέρω μια μέθοδο διαρκούς ανανέωσης, θα με δικαιώσουν ακόμα κι αυτοί που θα διαχωρίσουν τη θέση τους από μένα».³⁴ Όμως οι βιοτεχνολόγοι δεν είναι καθόλου ποιητές.

Η τεχνολογία επιταχύνεται με ιλιγγιώδεις ρυθμούς, αναπαράγοντας διαρκώς καινούρια εμπορεύματα που σύντομα θα ξεπεραστούν και αυτά από άλλα αναλώσιμα. Διανύουμε όλο και πιο γρήγορα μια απόσταση μακριά από την αξία χρήσης. Δεν ξέρουμε αν υπάρχει επιστροφή. Κινούμαστε μαζί με το όχημα, επιβάτες σε μία επικίνδυνη κούρσα στην οποία άλλος κρατάει το τιμόνι. Χάνουμε τον έλεγχο στην καθημερινή μας ζωή. Το ζητούμενο δεν είναι να φορέσουμε τη ζώνη ασφαλείας. Ούτως ή άλλως ποτέ δεν είσαι σίγουρος. Σε αυτό το κρίσιμο σημείο της ιστορίας πρέπει να βιαστούμε. Απέναντι στις σχέσεις πραγμάτων, ως άνθρωποι έχουμε την ευθύνη να ξαναβρούμε και να πραγματώσουμε τις “οργανικές σχέσεις” μέσα στην κοινωνία και πάνω στη γη. Τη συλλογικότητα απέναντι στην ιδιότητα. Την αντίσταση απέναντι στο θάνατο. Στην αντεστραμμένη εμπορευματική - θεαματική κοινωνία «να γυρίσουμε τον κόσμο ανάποδα, ώστε να μπορέσει να σταθεί στα πόδια του», όπως θα έλεγε ο Εντουάρντο Γκαλεάνο. Να μη βουλιάζει.

³³ Από το *Ποδήλατο του Λεονάρντο* του Paco Ignacio Taibo II, σελ.420, Άγρα 1999.

³⁴ Από το *Περί μορφής* του A. Jorn, σελ. 93, Νησιίδες 2002.

Σύντομο χρονικό αντίστασης στη βιοτεχνολογία

Η δημιουργία γενετικά τροποποιημένων οργανισμών (ΓΤΟ) και η προσπάθεια για την εμπορική τους αξιοποίηση είναι μία σχετικά πρόσφατη επιχείρηση, έχει δηλαδή ιστορία που δεν ξεπερνάει τις δύο δεκαετίες. Οι πρώτες πειραματικές καλλιέργειες ΓΤΟ ξεκίνησαν τη δεκαετία του 1980 από αμερικανικές πολυεθνικές εταιρείες. Η αντίδραση σ' αυτές γεννήθηκε σχεδόν ταυτόχρονα και μέχρι σήμερα έχει εκδηλωθεί με μία ποικιλία παρεμβάσεων (αντιπληροφόρηση, παρεμβάσεις σε συνέδρια και σε εργασιακούς χώρους, άμεση δράση και καταστροφή καλλιεργειών, κατάληψη χωραφιών που προορίζονταν για τέτοιου είδους καλλιέργειες κλπ.), που είναι χαρακτηριστική τόσο για το εύρος της όσο και για τους φορείς της. Έτσι, τις συμβολικές κινήσεις οργανώσεων τύπου Greenpeace συνόδευσαν οι θεαματικές –συχνά όμως και αποτελεσματικές– ενέργειες της γαλλικής Αγροτικής Συνομοσπονδίας (Confédération Paysanne), οι γενικευμένες καταστροφές καλλιεργειών ΓΤΟ από τη Συμμαχία των Ινδών Γεωργών και τα πολυάριθμα σαμποτάζ αναρχο-οικολογικών οργανώσεων και πρωτοβουλιών σε ΗΠΑ, Βρετανία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Γερμανία κ.ά., που σε πολλές περιπτώσεις ακύρωσαν τη διαδικασία πειραματικής καλλιέργειας ΓΤΟ.

Η πρώτη πειραματική καλλιέργεια ΓΤΟ σε εξωτερικό χώρο ήταν μία ποικιλία φραουλών στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια το 1987. Την επόμενη νύχτα, μετά τη μεταφύτευση των φραουλών, μία ομάδα ακτιβιστών της οικολογικής οργάνωσης Earth First! πέρασε το φράκτη του πανεπιστημίου και ξερίζωσε περισσότερα από 2.000 φυτά. Η ίδια οργάνωση συνέχισε τα χτυπήματα και σε άλλες πειραματικές καλλιέργειες στις ΗΠΑ. Το παράδειγμά της ακολούθησαν αναρχο-οικολόγοι ακτιβιστές στην Ολλανδία. Αναλαμβάνοντας την ευθύνη των επιθέσεων με ανακοίνωσή τους τον Ιούλιο του 1991 οι Ολλανδοί «Λυσσασμένοι Εκσκαφείς» (Raging Diggers) υποστήριζαν ότι: «Με την καταστροφή μιας πειραματικής καλλιέργειας στοχεύουμε στο να ανοίξουμε τη συζήτηση για το ζήτημα της βιοτεχνολογίας αλλά και να προσφέρουμε μία άμεση απάντηση στην προπαγάνδα της βιοτεχνολογίας με τη μορφή του σαμποτάζ!».

Η αντίσταση στους ΓΤΟ και στο πατεντάρισμα των σπόρων συνεχίστηκε κατά τη δεκαετία του 1990 και στην Ινδία, με πρωταγωνίστρια τη Συμμαχία των Ινδών Γεωργών. Η εκστρατεία τους περιλάμβανε τη δημιουργία κοινοτικών τραπεζών σπόρων, τις επιθέσεις σε καλλιέργειες ΓΤΟ και τη μαζική καταστροφή μίας εγκατάστασης που ανήκε στην πολυεθνική Cargill. Το 1996 στη Γερμανία αναρχο-οικολόγοι κατέλαβαν χωράφια με σκοπό να αποτρέψουν την μετατροπή τους σε χώρους καλλιέργειας ΓΤΟ. Πράγματι, το 1/3 των προβλεπόμενων καλλιεργειών ΓΤΟ αποτράπηκε, ενώ όπου αυτό δεν έγινε εφικτό οι καλλιέργειες ΓΤΟ έγιναν στόχος σαμποτάζ. Η διεθνής φύση του κινήματος κατά των ΓΤΟ αναδείχθηκε σαφέστερα, όταν στις 21 Απριλίου του 1997 ακτιβιστές πραγματοποίησαν ταυτόχρονες καταλήψεις των γραφείων της Monsanto στις ΗΠΑ και τη Βρετανία. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους μία βρετανική πρωτοβουλία, οι “Super Heroes Against Genetix” αποφάσισε να οργανώσει παιχνίδι κρίκετ σε ένα χωράφι πειραματικής καλλιέργειας ΓΤ πατάτας, λίγο έξω από το Κέμπριτζ. Εξαιτίας της λασπώδους κατάστασης του γηπέδου, τη θέση της μπάλας πήραν οι πατάτες. Το παιχνίδι ήταν δύσκολο, επειδή οι περισσότερες πατάτες διαλύθηκαν γρήγορα. Το σύνολο της ΓΤ παραγωγής καταστράφηκε. Το Νοέμβριο του 1997 πραγματοποιήθηκε και η πρώτη μίας μεγάλης σειράς παρόμοιων επιθέσεων στη Γαλλία από την Αγροτική Συνομοσπονδία και οικολόγους ακτιβιστές.

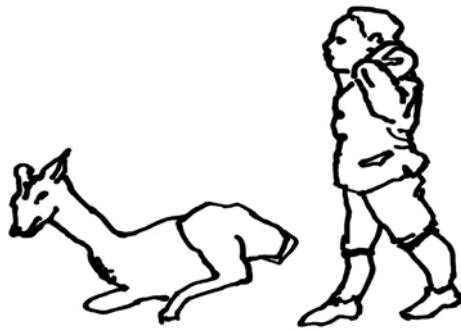
Το 1998 η άμεση δράση κατά των εργαστηρίων ή καλλιεργειών ΓΤΟ αυξήθηκε δραματικά: Στη Βρετανία περισσότερα από 30 τέτοια σημεία καταστράφηκαν. Στην Ιρλανδία το πρώτο παρόμοιο πείραμα καταστράφηκε σχεδόν αμέσως, χωρίς να αντικατασταθεί. Στη Γαλλία χτυπήθηκαν κατ' επανάληψη πειραματικές καλλιέργειες των εταιρειών Novartis και Monsanto. Οι δίκες που ακολούθησαν τις μηνύσεις των πολυεθνικών εταιρειών εναντίον των René Riesel, José Boné και άλλων μελών της Αγροτικής Συνομοσπονδίας έδωσαν τη δυνατότητα για μία πρώτης τάξεως προβολή του ζητήματος της βιοτεχνολογίας και της δράσης κατά των ΓΤΟ. Η χρονιά έκλεισε με τον εμπρησμό καλλιεργειών της Monsanto στην Ινδία, σε μία επιχείρηση που ονομάστηκε «Επιχείρηση Καίω την Monsanto».

Μέσα στο 1999 οι επιθέσεις και τα σαμποτάζ συνεχίστηκαν στη Βρετανία και τη Γαλλία. Κατά τη διάρκειά τους πραγματοποιήθηκαν για πρώτη φορά εκτεταμένες συλλήψεις. Συλλήψεις πραγματοποιήθηκαν και στην προσπάθεια ακτιβιστών να παρέμβουν σε συνέδριο της Monsanto και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη βιοτεχνολογία. Κατά τη διάρκεια του «Καρναβαλιού εναντίον του Κεφαλαίου» στις 18 Ιουνίου στο Λονδίνο, η έδρα της βρετανικής πολυεθνικής αγροτικής εταιρείας Cargill δέχτηκε τις επιθέσεις των διαδηλωτών και αναγκάστηκε προσωρινά να κλείσει, ενώ Ινδοί γεωργοί από το Διεθνές Καραβάνι Αγροτών απέκλεισαν ένα γεωργικό ερευνητικό ινστιτούτο στο Λονδίνο, που υποστήριζε την κατασκευή ΓΤΟ. Λίγο αργότερα, το Διεθνές Καραβάνι μετακινήθηκε στη Γαλλία, όπου, σε συνεργασία με Γάλλους ακτιβιστές, κατέστρεψε πειραματικές καλλιέργειες ΓΤΟ και κρατικά εργαστήρια βιοτεχνολογίας. Στην ίδια την Ινδία η δράση της Συμμαχίας των Γεωργών κορυφώθηκε με τη διοργάνωση διαδήλωσης εναντίον των ΓΤΟ και των πολυεθνικών εταιρειών που τα πλασάρουν στην αγορά, στην οποία συμμετείχαν περισσότεροι από 500.000 άνθρωποι.

Στην Ελλάδα οι προσπάθειες για την εμπορική ή πειραματική καλλιέργεια ΓΤ προϊόντων συνάντησαν την αντίδραση όχι μόνο οικολογικών οργανώσεων αλλά και των ίδιων των παραγωγών: Το 1997 δόθηκε άδεια καλλιέργειας ντομάτας στην εταιρεία Zeneca στους νομούς Ημαθίας, Ηλείας και Βοιωτίας. Στην Ηλεία και τη

Βοιωτία οι καλλιέργειες καταστράφηκαν από αγρότες, ενώ στην Ημαθία η παραγωγή δεν απορροφήθηκε από τη βιομηχανία. Το 1998, με συγκατάθεση του ΥΠΕΧΩΔΕ, το Νομαρχιακό Συμβούλιο Λάρισας έδωσε άδεια για εγκατάσταση πειραματικής καλλιέργειας βαμβακιού Bollgard της Monsanto. Υπήρξε όμως δυναμική διαμαρτυρία από τους βιοκαλλιεργητές Θεσσαλίας, τη «Νέα Σελήνη» και το Δίκτυο Περιβαλλοντικών Οργανώσεων και έτσι η άδεια ανακλήθηκε. Η ελληνική κυβέρνηση δείχνει να μην ευνοεί ιδιαίτερα την καλλιέργεια ΓΤ προϊόντων (μέχρι τώρα η σχετική νομοθεσία ήταν από τις πιο αυστηρές στην Ε.Ε.), κυρίως επειδή κρίνει ότι μία τέτοια πολιτική θα ήταν ασύμφορη οικονομικά για τις μικρές ιδιοκτησίες γης που κυριαρχούν στη χώρα. Ωστόσο, οι εταιρείες βιοτεχνολογίας ακολούθησαν την τακτική της εσκεμμένης επιμόλυνσης των συμβατικών σπόρων, όπως έγινε πριν από λίγα χρόνια με την περίπτωση του βαμβακιού. Εντωμεταξύ, επί ελληνικής προεδρίας στην Ε.Ε. αποφασίστηκε η άρση της απαγόρευσης εισαγωγής ΓΤ προϊόντων, γεγονός που θεωρείται ως πρώτο βήμα για την καλλιέργεια και εκτροφή τους στις χώρες της Ένωσης.

Τα τελευταία δύο χρόνια οι αναφορές σε γενικευμένες επιθέσεις εναντίον εργαστηρίων ή καλλιεργειών ΓΤΟ έχουν περιοριστεί: Αυτό οφείλεται πιθανότατα και στην περιφρούρηση, πλέον, πολλών τέτοιων σημείων αλλά και στις συλλήψεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια τέτοιου είδους επιθέσεων (είναι αλήθεια ότι οι πρώτες αντίστοιχες ενέργειες αντιμετωπίστηκαν με “επιείκεια” από τις αιφνιδιασμένες αρχές). Οι αρχές πλέον χαρακτηρίζουν τις επιθέσεις αυτές ως “τρομοκρατικές” και προειδοποιούν ότι θα τις αντιμετωπίσουν ανάλογα. Με ανάλογο τρόπο αντιμετωπίζουν και τις δημόσιες παρεμβάσεις ακτιβιστών, όπως αυτή στο Σακραμέντο των ΗΠΑ τον περασμένο Ιούνιο, κατά την οποία τρεις οικολόγοι συνελήφθησαν (και εξακολουθούν να βρίσκονται φυλακισμένοι). Ενδεικτική της νέας σκληρής αντιμετώπισης των πολέμων της βιοτεχνολογίας είναι άλλωστε και η περίπτωση του γνωστού συνδικαλιστή της Αγροτικής Συνομοσπονδίας Ζοσέ Μποβέ, ο οποίος τον περασμένο Ιούνιο συνελήφθη μετά από μία θεαματική αστυνομική επιχείρηση, στην οποία συμμετείχαν ελικόπτερα, ειδικές μονάδες καταστολής και αστυνομικά σκυλιά. Ο μέχρι πρότινος συνεργάτης του Μποβέ, Ρενέ Ριζέλ, πρόκειται να φυλακισθεί την 1η Δεκεμβρίου του 2003, προκειμένου να εκτίσει ποινή φυλάκισης για τις ενέργειές του εναντίον πειραματικών καλλιεργειών της Monsanto. Η περίοδος της “αθωότητας” για τον αγώνα ενάντια στους ΓΤΟ έχει περάσει οριστικά. Με άλλα λόγια, η προστασία των συμφερόντων της επιστήμης της βιοτεχνολογίας ταυτίζεται πια με το παγκοσμιοποιημένο δόγμα της “ασφάλειας”. Πρόκειται για την “πρώτη ήττα” του κινήματος κατά των ΓΤΟ, όπως εκτιμούν ορισμένοι από τους πρωταγωνιστές του, ή απλώς για μία επαλήθευση της διασύνδεσης του ζητήματος με τον ολοκληρωτικό χαρακτήρα του διεθνούς καπιταλισμού; Σε κάθε περίπτωση, η αντίσταση στη βιοτεχνολογία συνεχίζεται από οργανώσεις και πρωτοβουλίες άμεσης δράσης, όπως το αναρχο-οικολογικό «Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Γης» (Earth Liberation Front) στην Αμερική, τους «Εξαγριωμένους Λαγούς» (Razende Hazen) στην Ολλανδία, τους «Φίλους του Λαντ» (Amis de Ludd) στη Γαλλία κ.ά. Οι πρόσφατες αποφάσεις διεθνών οργανισμών, ανάμεσά τους και της Ε.Ε., για την απελευθέρωση στην εισαγωγή και καλλιέργεια προϊόντων ΓΤΟ δίνουν αφορμή για νέες και σκληρές μάχες που περιμένουν το ευρωπαϊκό και διεθνές κίνημα αντίστασης.

Απολογία στο δικαστήριο της Agen

[Στις 8 Ιανουαρίου 1998, 200 μέλη της Αγροτικής Συνομοσπονδίας εισέβαλαν στις αποθήκες της εταιρείας σπόρων Novartis στη νοτιοδυτική Γαλλία, άνοιξαν τα σακιά με το γενετικά τροποποιημένο καλαμπόκι και τα περιέχουσιν με νερό. Η δράση απαντούσε στην απόφαση της γαλλικής κυβέρνησης να επιτρέψει τη χρήση γενετικά τροποποιημένου καλαμποκιού. Με την ευκαιρία της προσαγωγής του στο δικαστήριο μαζί με τον Ζοσέ Μποβέ και τον Francis Roux, δύο από τους συντρόφους του της Αγροτικής Συνομοσπονδίας, στις 3 Φεβρουαρίου 1998, ο Ρενέ Ριζέλ προέβη στην ακόλουθη απολογία. Οι 3 καταδικάστηκαν να αποζημιώσουν την Novartis με 100.000 δολάρια, ποσό που αρνήθηκαν να καταβάλουν.]

«Για πολύ καιρό, θεωρούσαμε την ασθένεια προσωπική κακοτυχία ή κοινωνική συμφορά. Η ανακούφιση από την ασθένεια εξαρτιόταν αφενός από την ιατρική γνώση και αφετέρου από την ιδιωτική φιλανθρωπία, η οποία σταδιακά αντικαταστάθηκε από τη δημόσια αρχή. Η δημόσια υγεία έχει γίνει τώρα οικονομική υπόθεση – και μάλιστα για δύο λόγους. Από τη μία πλευρά, η εμπορευματική οικονομία, με την πλήρη επικράτησή της επί των αφανισμένων πια παλαιότερων φυσικών συνθηκών, η οποία κυριολεκτικά παράγει τη ζωή και το θάνατο του σύγχρονου ανθρώπου, αποδεικνύεται ότι αποτελεί τόσο ένα πρόβλημα υγείας, όσο και ένα πρόβλημα για την υγεία. Παντού, σε όλο τον κόσμο, κανείς δεν αγνοεί ότι αυτό που τρώει, που πίνει, που αναπνέει, οι γενικές συνθήκες της καθημερινής ζωής του εν ολίγοις, στις οποίες συνήθως δεν μπορεί να επέμβει καθόλου, αποτελούν απειλή για το δικό του “κεφάλαιο-υγεία”, σύμφωνα με την ποιητική έκφραση του καιρού μας. Κάθε στιγμή, μας συστήνουν να βελτιώσουμε τη διαχείριση αυτού του κεφαλαίου εγκαταλείποντας την τάδε ή τη δεινά παλιά συνήθεια, αφού έχει πλέον γίνει βλαβερή, και η βλαβερότητά της μπορεί να υπολογιστεί στις στατιστικές της εθνικής οικονομίας. Από την άλλη, για να μιλήσουμε πιο άμεσα και πιο ωμά, η δημόσια υγεία, με την υπαγωγή της στη σφαίρα παραγωγής και τις ποιοτικές προδιαγραφές της βιομηχανίας, έχει γίνει υπόθεση οικονομική: Η Γαλλία για παράδειγμα, αφιερώνει στη δημόσια υγεία περισσότερο από το 8% του ακαθάριστου εθνικού της προϊόντος, ποσό σημαντικό και ταχέως αυξανόμενο, διπλάσιο των στρατιωτικών της δαπανών. Όπως σε κάθε βιομηχανία, η μοναδική μέριμνα της βιομηχανίας της υγείας είναι η κατάκτηση των αγορών. Για να απαντήσει στις υπάρχουσες ανάγκες, δημιουργεί νέες στους βασικούς τομείς της φαρμακοτεχνικής και της χημείας και αυτό χάρη στο μάρκετινγκ και τη διαφήμηση».

Jacques Philipponneau, *Αναφορά στη δηλητηρίαση που διαπράχθηκε στην Ισπανία και συγκαλύφθηκε πίσω από τον όρο “σύνδρομο του τοξικού λαδιού”*, εκδόσεις της Encyclopédie des Nuisances, Παρίσι, 1994.

Κυρία Πρόεδρε του Δικαστηρίου, Κύριοι

Οι παραπάνω γραμμές είναι απόσπασμα από ένα εξαιρετικό βιβλιαράκι που εκδόθηκε το 1994 με θέμα τους έξοχους χειρισμούς στους οποίους αναμίχθηκαν από κοινού και με επιτυχία το κράτος, οι ειδικοί και η ισπανική Δικαιοσύνη, όλοι τους άμεσα συνδεδεμένοι με την αγροχημική πολυεθνική βιομηχανία Bayer. Στόχος τους να αποκρύψουν –πίσω από τον όρο “σύνδρομο του τοξικού λαδιού”– την υπαιτιότητα του Nemaicur 10, ενός οργανοφωσφόρου παρασκευασμένου από την εταιρεία Bayer, που χρησιμοποιήθηκε για τον “εμπλουτισμό” της ντομάτας κι επέφερε το θάνατο περισσότερων από χίλια άτομα και την ασθένεια ή την αναπηρία (τύφλωση, μυϊκή ατροφία, οριστική παράλυση) δεκάδων χιλιάδων άλλων κατά τα έτη 1981 και 1982.

Σε άλλους καιρούς, ένα τέτοιο βιβλίο θα είχε σίγουρα τυπωθεί στη Γενεύη ή το Άμστερνταμ. Αλλά στο εξής, εδώ μπορούμε να εκδίδουμε τα πάντα, ή μάλλον οτιδήποτε. Ιδού η ασύγκριτη πρόοδος αυτού που τολμούμε σήμερα να ονομάζουμε “δημοκρατία” και η οποία, όσο μπορεί, προτιμά να καλύπτει με το θόρυβο του θεάματος τη μουσική της αλήθειας, ώστε να συντηρεί διάφορες επιμέρους ψευδαισθήσεις, οι οποίες εν τέλει οδηγούν στην ίδια κεντρική πλάνη που καμαρώνει με το ωραίο αυτό όνομα. Το βιβλίο λοιπόν εκδόθηκε κρυφά, αλλά κατάφερε να βρει τους αναγνώστες του.

Αν επικαλούμαι αυτό το βιβλίο, δεν είναι μόνο γιατί το αντικείμενό του έχει άμεση σχέση μ’ αυτό που μας απασχολεί σ’ αυτή τη δίκη, αλλά και γιατί οι τεχνικές της κυριαρχίας αναπτύσσονται τόσο γρήγορα, πιο γρήγορα ακόμα και από τις καμπύλες της ανεργίας ή τα κέρδη της παραγωγικότητας, ώστε να επιβάλλουν σε όλους όσους δεν είναι με το μέρος του ισχυρού να απαντήσουν γρήγορα στην ερώτηση που θέτει έμμεσα το βιβλίο εδώ και λιγότερο από τέσσερα χρόνια: Είναι άραγε ακόμη δυνατό να ακουστεί η αλήθεια, όταν τόσες δυνάμεις, κρατικές και οικονομικές, συνασπίζονται για να την καταπνίξουν; Εμείς είμαστε με το μέρος των αδυνάτων, των φτωχών και των άφωνων, πώς να εμποδίσουμε λοιπόν τις μηχανοραφίες που οι έμποροι και οι λειτουργοί τους εξυφαίνουν ολοφάνερα, με την προκλητική βεβαιότητα ότι βρίσκονται σε μια θέση που τους επιτρέπει να μην έχουν απαραίτητα δίκιο, αλλά και να μην τους διαψεύει κανείς; Πώς να το καταφέρουμε στη σημερινή επείγουσα κατάσταση;

Όσον αφορά τώρα στο μεταλλαγμένο καλαμπόκι Novartis και στη σκανδαλώδη προθυμία με την οποία το γαλλικό κράτος έκρινε σωστό να παραχωρήσει την άδεια για την εμπορική εκμετάλλευση και την καλλιέργειά του, ψευδόμενο για τις προειδοποιητικές οδηγίες της Επιτροπής Πρόληψης και Προφύλαξης, την οποία είχε διορίσει το ίδιο το κράτος: Κάποιοι αγρότες, αυτά τα παράξενα πλάσματα που θεωρούν τους εαυτούς τους πιο κατάλληλους από τις φαρμακευτικές και τις χημικές βιομηχανίες να τρέφουν τους ανθρώπους, εν πάση περιπτώσει οι σύντροφοί μου από την Αγροτική Συνομοσπονδία, έκριναν ότι ήταν επείγουσα ανάγκη να ξεσηκωθούν εναντίον εκείνων που ήθελαν να επιβάλουν το τετελεσμένο γεγονός.

Πηγαίνοντας στο Nercac την 8^η Ιανουαρίου 1998 για να αλλοιώσουν το μεταλλαγμένο καλαμπόκι Novartis με

σκοπό να το καταστήσουν ακατάλληλο για εμπορική εκμετάλλευση, πρότειναν, στα σημαντικά ερωτήματα που μόλις ανέφερα, μια απάντηση που θεωρώ υποδειγματική. Καυχίμαι που συμμετείχα σ' αυτήν την ενέργεια. Όπως και είμαι περήφανος που από εκείνη τη στιγμή χρησιμοποίησα ως ελεύθερος άνθρωπος τα μέσα που μου φάνηκαν χρήσιμα για να γίνει κατανοητή στην πλειοψηφία του κόσμου η σημασία της συγκεκριμένης ενέργειας της 8^{ης} Ιανουαρίου.

Δεν ήμουν μόνος μου. Εκτός από τους συντρόφους μου της Αγροτικής Συνομοσπονδίας και του Ευρωπαϊκού Αγροτικού Συντονιστικού, πάρα πολλοί τίμιοι και γενναίοι άνθρωποι σ' ολόκληρο τον πλανήτη αφιερώθηκαν σ' αυτό τις τρεις τελευταίες εβδομάδες με τα πενιχρά μέσα που διέθεταν. Οφείλετε να το παραδεχτείτε: Δεν είμαστε ανάξιοι. Οι κάποιες χιλιάδες παιδιά, γυναίκες και άντρες που φτιάχνουν για μας, τον Ζοσέ Μποβέ, τον Φρανσί Ρου κι εμένα, έναν τιμητικό κλοιό μπροστά σ' αυτό το δικαστήριο, οι εκατοντάδες κινήσεις σε ένδειξη αλληλεγγύης και ενθάρρυνσης, από τη Γαλλία, την Ευρώπη κι ολόκληρο τον κόσμο, (που έφτασαν, τολμώ να πω, μέχρι το δικαστήριό σας), οι χιλιάδες εκκλήσεις υποστήριξης που υπογράφηκαν σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα μαρτυρούν ότι δουλέψαμε καλά, ότι γίναμε κατανοητοί.

Επιθυμώ να γίνω κατανοητός και εδώ, ακόμη κι αν αυτή η απολογία προετοιμάστηκε βιαστικά, θυσιάστηκε κάπως για τις άλλες προετοιμασίες αυτής της δίκης, και δεν είναι επομένως τόσο δριμυία όσο θα έπρεπε. Θέλω να τονίσω πόσο ευχαριστώ τους μάρτυρες που καλέσαμε και δέχθηκαν να καταθέσουν εδώ τις πεποιθήσεις τους. Τους διαβεβαιώνω ότι αυτό δεν προϋπέθετε αυτονομία ότι επιδοκιμάζουν και τη μέθοδο που επιλέξαμε για να δημιουργήσουμε τις συνθήκες της δημόσιας συζήτησης.

Συμμερίζομαι πλήρως τις απόψεις που εξέθεσαν οι έξοχοι αυτοί μάρτυρες για τους κινδύνους που ενέχουν για την ανθρώπινη υγεία, την υγεία των ζώων, το φυσικό περιβάλλον, τα αποθέματα νερού και τη βιοποικιλότητα, η καλλιέργεια και η κατανάλωση φυτών που προέρχονται από το "γενετικό δαιμόνιο", τα οποία προτείνουν σήμερα οι εταιρείες. Δεν υπάρχει ούτε μια εταιρεία, για την οποία η μισθοφορική έρευνα να είχε άλλο στόχο (βελτίωση της ποιότητας της διατροφής, εμείς αυτό θα επιθυμούσαμε) από το να επεξεργαστεί ένα επικερδές και εύκολο προς πώληση εμπόρευμα, με την πρόφαση, πολύ συχνά αληθοφανή, ότι νομιμοποιείται από τα κέρδη που αποφέρει! Έχουμε καταλάβει, νομίζω, ότι δεν είναι αυτό που έχουν ανάγκη η γεωργία και οι αγρότες, ούτε στις λεγόμενες αναπτυσσόμενες χώρες, ούτε στις άλλες.

Έχουμε ακούσει τους μάρτυρες να υπογραμμίζουν πόσο ενδιαφέρθηκε η γαλλική κυβέρνηση για την Αρχή της Προφύλαξης (principe de precaution), η οποία πιστεύαμε ότι θα επιβαλλόταν στους κυβερνώντες από πολιτική σύνεση αν όχι από αίσθημα ηθικής.

Έχουμε τέλος, θέλω να πιστεύω, συγκρατήσει αυτά που κατήγγειλαν αρκετοί από τους μάρτυρες για την εκστρατεία των πολυεθνικών της φαρμακευτικής και της χημείας, η οποία έχει σκοπό την επιβολή στην αγορά των γενετικά τροποποιημένων σπόρων και κατόπιν την πλήρη κατάκτηση της αγοράς. Η εκστρατεία αυτή θίγει άμεσα το δικαίωμα των λαών στη διατροφική αυτονομία από τη στιγμή που θα επιτευχθεί ο τελικός στόχος των εμπορών δηλητηρίου: Οι πατέντες σε έμβια όντα καταργούν, στις όφελος των μετόχων αυτών των πολυεθνικών, την πανάρχαια πρακτική των αγροτών που αναπαράγουν το δικό τους σπόρο.

Στην καταγγελία των μαρτύρων ας προσθέσω και μία δική μου παρατήρηση. Ας υποθέσουμε, ότι η γαλλική κυβέρνηση επανέρχεται, όπως και το επιθυμούμε, στην απόφασή της και εφαρμόζει στη γεωργία ένα γενικό μορατόριουμ στη χρήση των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών, μέχρις ότου πραγματικά πειράματα (με προϋπόθεση τη διεξαγωγή τους σε συνθήκες απομόνωσης και όχι σε φυσικές συνθήκες συμπεριλαμβανομένων και αυτών στη λεγόμενη δημόσια έρευνα αυτής της χώρας, που κάποιοι Folamour δεν φοβούνται να θεωρήσουν ευκαιρία πλουτισμού) αποδείξουν μέσα σε αρκετό χρονικό διάστημα, για τον ένα ΓΤΟ μετά τον άλλο, ότι δεν είναι βλαβεροί και ότι υπάρχει λόγος να περιμένουμε τα πραγματικά τους πλεονεκτήματα. Αν μετά απ' αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθετούσε στο σύνολό της μία υπεύθυνη στάση απέναντι στις πιέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών και του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, θα εξακολουθούσε να υπάρχει ακόμη ο κίνδυνος μιας ανεξέλεγκτης διασποράς φυτικών ΓΤΟ, κυρίως στις πιο εύάλωτες χώρες, αυτές δηλαδή που αναιδέστατα αποκαλούμε "αναπτυσσόμενες". Οι τεχνικές του τέρατος της γενετικής δεν προκύπτουν από τη βαριά βιομηχανία. Ικανοί ερευνητές, αν μας επιτρέπεται η έκφραση, εργαστήρια πολύ κατάλληλα εξοπλισμένα από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Παγκόσμια Τράπεζα, δουλεύουν ανεξέλεγκτα σε πολλές χώρες. Ποια θύελλα της ερήμου θα μας απαλλάξει επιτέλους απ' αυτά τα τέρατα που τρέφουν στον κόρφο τους; Πόσους ξυπόλητους λαούς πρέπει να πάρουν ομήρους; Και ποιος πρέπει να το κρίνει αυτό;

Πέρα από τον αυθόρμητο καγχασμό –όμορφος όσο η τυχαία συνάντηση ενός συνδικαλιστή από την Novartis και μιας επιτροπής απεργών στη δημόσια πλατεία συγκεντρώσεων μιας δημοκρατικής πόλης–, με τον οποίο θα μπορούσαμε να διαπραγματευτούμε ένα τέτοιο θέμα σε ένα πλημμελειοδικείο, θα ήθελα να πω κάτι σ' όσους σοκαρίστηκαν που έκρινα ότι ήταν πολύ ταιριαστός με την κατάσταση ο καθαρά βερσαλλιώτικος τόνος του κυρίου βοηθού εισαγγελέα κατά τη διάρκεια της εμφάνισής μας ενώπιον του δικαστηρίου στις 9 Ιανουαρίου, σε αυτό που νομίζω ότι μέχρι πρότινος ονομαζόταν ακόμη ακρόαση κατά την αυτόφωρη διαδικασία. Χωρίς να είμαι ειδικός της δικαστικής ρητορικής τέχνης, εντυπωσιάστηκα πάρα πολύ από το σθένος των λόγων του που κατήγγειλαν την επιχείρησή μας για ηθελημένη διατάραξη της δημόσιας τάξης και για προσβολή της ιδιοκτησίας, τη στιγμή μάλιστα που σε ολόκληρη τη χώρα ξαναεμφανίζονταν, με τη μορφή απεργιακών επιτροπών, αυτές οι επικίνδυνες τάξεις από τις οποίες δεν περιμέναμε πια καμιά αντίδραση. Κατά συνέπεια, επαναλαμβάνω, έπρεπε να τεθούμε υπό κράτηση χάριν μίας σύντομης πράξης αλληλεγγύης μπροστά στους Assedic της Agen, περικυκλωμένοι από τα MAT.

Όλα έχουν ειπωθεί. Ωστόσο, θα προσθέσω κι αυτό: Με ρώτησαν πριν μερικές μέρες ποια είναι η γνώμη μου για τους μεταξεργάτες. Κάποιοι ήθελαν, νομίζω, να με κάνουν να πω ότι είναι μάταιη η αντίθεσή τους στην

ακατανίκητη πρόοδο της αγοράς. Αυτοί διέλυαν επαγγέλματα που θα αντικαθιστούσαν τους ανθρώπους, εμείς καταστρέψαμε λίγο –πάρα πολύ λίγο τελικά και ζητώ συγγνώμη γι' αυτό– γενετικά τροποποιημένο καλαμπόκι της Novartis, γιατί, αν αυτό το βιομηχανικό προϊόν έμπαινε σε κυκλοφορία, θα συνέβαλε, μεταξύ άλλων, στο να συνεχιστεί η εξόντωση των αγροτών. Τώρα ποια είναι η διαφορά; Δεν βλέπω καμία, εκτός ίσως από το ότι η δική μας χειρονομία κατέληξε να δώσει στους μεταξεργάτες τα επιχειρήματα εκείνα που οι ίδιοι τότε δεν μπορούσαν πλήρως να φανταστούν.

Μου φαίνεται ότι όλα αυτά τα συνοψίζει με διαύγεια και αντικειμενικότητα ένα μήνυμα υποστήριξης που έφτασε στα χέρια μας. Λέει ότι «στο εξής, στην αυτοκτονική εκδοχή του καπιταλισμού, κάθε βήμα που γίνεται στο όνομα της “προόδου” είναι ένα βήμα προς την καταστροφή. Η έκταση της καταστροφής και η απειλή της επιδείνωσής της αγγίζουν, με τρόπο ζωτικό, την ίδια τη φύση μιας κοινωνίας στην οποία κυριαρχούν οι εμπορευματικές σχέσεις». Αυτό εκφράστηκε στη γενική συνέλευση των απεργών που έγινε στο Jussieu την 21^η του περασμένου Ιανουαρίου. Να τι θα έπρεπε να δίνει τροφή για σκέψη.

Αυτό το χαρούμενο και αποφασιστικό πλήθος που ήρθε μαζί μας να κάνει την πρώτη δημόσια δίκη ενός γενετικά τροποποιημένου φυτού και του οποίου η βοή έφτασε στ' αυτιά μας αυτό το απόγευμα, είναι φανερό ότι καταδικάζει μια κοινωνική τάξη που δεν φοβάται πια να ανακοινώσει ότι αναλαμβάνει το ρίσκο να δηλητηριάζει τους ανθρώπους και τον πλανήτη τους στο όνομα των οικονομικών ισορροπιών και της ελεύθερης διακίνησης των εμπορευμάτων.

Έχω πει πολλές φορές ότι αναλαμβάνω τις ευθύνες μου. Το επαναλαμβάνω. Αυτό που κάναμε στο Nerac την 8^η Ιανουαρίου ήταν απολύτως νόμιμο. Θα συνεχίσω τη δράση μου με βάση αυτές μου τις αντιλήψεις, ακόμη κι αν οι νόμοι αργήσουν να το αποδεχτούν. Κι άλλες δίκες κάποτε, εδώ και αλλού, θα αποδείξουν ότι ποικίλες αντιλήψεις είναι ριζικά αντίθετες σε αυτήν την κατάσταση. Η δική μου αντίληψη είναι ξεκάθαρη. Η ετυμηγορία σας θα ξεκαθαρίσει και τη δική σας.

Η υποταγή επελαύνει με ταχύτητα τρομακτική

[Συνέντευξη του Ρενέ Ριζέλ στον Alain Léauthier στην εφημερίδα *Libération* (2-3/2/2001)]

Το 1988, στα Σχόλια στην Κοινωνία του Θεάματος ο Γκυ Ντεμπόρ έγραψε: “Δεν υπάρχει πλέον αντιπολίτευση”. Για πολλούς, αυτό σήμαινε απόρριψη της ιδέας της ριζοσπαστικής επανάστασης. Το πιστεύετε κι εσείς αυτό;

Θα αφήσω τις ατέρμονες ερμηνείες και μεθερμηνεύσεις του έργου του Ντεμπόρ στους μοδάτους ακαδημαϊκούς του οπαδούς. Πολλοί άνθρωποι, μεταξύ άλλων άνθρωποι των μμε και της κυβέρνησης, νόμισαν πως βρήκαν στο πρόσωπο του Ντεμπόρ τον μέντορά τους. Προς το τέλος της ζωής του κι ο ίδιος ο Ντεμπόρ ενθάρρυνε τούτη τη στάση τους. Αναγνωρίζω ότι οφείλω πολλά στον Ντεμπόρ, αντί όμως να τον ξαναδιαβάσω για εκατοστή φορά, προτιμώ να μελετήσω τον κόσμο όπως είναι σήμερα. Και επιπλέον, αν θέλουμε να εγκύψουμε στην αντίληψη ότι σήμερα απουσιάζει κάθε ριζοσπαστική κριτική απέναντι στην αγορά, θα πρέπει ταυτόχρονα να μιλήσουμε και για το πού αποδείχθηκε τελικά ανεπαρκής η θεωρία που διατύπωσαν οι καταστασιακοί. Το να βεβαιώνεις, όπως έκανε ο Ντεμπόρ, ότι δεν υπάρχει πλέον κριτική, χωρίς όμως να συμπληρώνεις ότι η κριτική –ή ακόμη και η όποια σύλληψη της δυνατότητας μιας τέτοιας κριτικής– δεν μπορούσε πια να αναδιοργανωθεί με βάση την καταστασιακή θεωρία, αυτό πια έφτανε τα όρια της απατεωνιάς, ήταν σχεδόν χαρτοπαικτικό κόλπο – κι ο Ντεμπόρ σίγουρα δεν ήταν άμαθος από τέτοια. Έτσι, το μόνο που του έμενε μετά ήταν να γράψει τον *Πανηγυρικό* του, την αισθητικοποίηση της ζωής του, τη σύλληψη δηλαδή της ζωής του ως έργου τέχνης. Στο μεγαλύτερο μέρος των *Σχολίων*, ο Ντεμπόρ κλειδαμπαρώθηκε στην έμμονη ιδέα του, σε μια άγνη συνωμοσιολογία που όλα τα ανήγαγε σε απάτες, πράγμα που φυσικά κατάφερε να γοητεύσει τους επαγγελματίες ψεύτες. Οι άνθρωποι των μμε και των κλιμακίων της εξουσίας αναγνώρισαν τους εαυτούς τους στο πορτρέτο που τους ζωγράφισε ο Ντεμπόρ κι εκεί αναγνώρισαν και τα όριά τους. Η ιστορία όμως συνεχίζεται κάπου αλλού. Είναι πολύ πιο επείγον και πολύ πιο γόνιμο να αναλύσουμε τις υλικές συνθήκες που έχουν καταστήσει τόσο δύσκολη την αντίσταση σήμερα, δηλαδή να εξηγήσουμε γιατί είμαστε μάρτυρες της εξάπλωσης μιας πραγματικά αδηφάγας όρεξης για υπακοή.

Λίγο μετά τη διαγραφή σας από την Καταστασιακή Διεθνή φύγατε για την εξοχή και το 1995 ξαναεμφανιστήκατε ως εθνικός γραμματέας της Αγροτικής Συνομοσπονδίας, της ομάδας του Ζοσέ Μποβέ. Με ποιους τρόπους ενσάρκωνε, κατά την άποψή σας, αυτή η ομάδα ένα νέο ριζοσπαστικό πρόταγμα;

Έφυγα για τα ανατολικά Πυρηναία κι έγινα κτηνοτρόφος, απέκτησα έναν τρόπο ζωής που μου ταίριαζε και μου επέτρεπε να ανασυγκροτήσω τα μετόπισθεν, όχι με την έννοια τη στρατιωτική, αλλά ως προς την εκμάθηση πρακτικών που από πολλές απόψεις συστήνουν τον γνήσιο πλούτο της ανθρωπότητας. Στη σημερινή κατάσταση κοινωνικής παρακμής, έχουμε ανάγκη τούτη την προίκα των χαμένων δεξιοτήτων. Όλοι έχουμε ακούσει το ανέκδοτο: Ένα παιδάκι ρωτάει αν τα ψάρια είναι τετράγωνα, γιατί δεν τα έχει δει παρά μόνο σε κατεψυγμένη κυβική μορφή. Όλοι γνωρίζουμε σαράντα χρονών ανθρώπους που δεν μπορούν να ξεχωρίσουν το πρόσωπο μιας αγελάδας από τον πισινό της. Η τραγική αυτή άγνοια εξαπλώνεται συνεχώς. Όμως, μέσα στον πανικό που καταλαμβάνει τους ανθρώπους μπροστά στην άβυσσο, προσπαθούμε να τους καθησυχάσουμε με την επιστροφή στις αγροτικές ψευτοπαράδοσεις, ενώ στην ουσία αφήνουμε τελείως ελεύθερη και αχαλίνωτη την επινοητικότητα της διαφήμισης για να στολίσουμε τα ίδια βιομηχανικά σκατά. Έχω δει τα πράγματα να πηγαίνουν κατά διαόλου ολοταχώς. Δεν υπάρχουν πια αγρότες στη Γαλλία, υπάρχουν γεωργικοί εργάτες λίγο-πολύ ενσωματωμένοι, είτε το παραδέχονται είτε όχι, σε κάποιον τομέα της αγροτοβιομηχανικής παραγωγής. Και αντίθετα με όσα διακηρύσσει ασύστολα η Αγροτική Συνομοσπονδία, η βιομηχανοποίηση των αγροτικών καλλιεργειών δεν συνεπάγεται απαραίτητα και τη σταθεροποίηση της γεωργίας.

Αφού σας φαίνονται τόσο λανθασμένες οι επιλογές της, ποιος ο λόγος να συμμετέχετε στη Συνομοσπονδία;

Στην εκτροφή προβάτων, η κυρίαρχη τάση ήταν η βιομηχανοποίηση. Ως κτηνοτρόφος έκανα ακριβώς το αντίθετο. (Για να με απομακρύνουν, θα χρειαζόνταν διάφορες ανίερες συμμαχίες). Το 1991 ήρθαν και με βρήκαν οι ιδρυτές της Συνομοσπονδίας και μπήκα κι εγώ στον πειρασμό να διευρύνω κάπως τον αγώνα. Στη Συνομοσπονδία έχουν μαζευτεί σοσιαλιστές, χίπιηδες, μετανοημένοι αριστεροί, Πράσινοι – ο παράδοξος αυτός κύκλος ιδεών λειτουργεί κοινή συναισθήσει. Έτσι μπορεί και εμφανίζεται ως ενιαίο μέτωπο με διάφορες τάσεις να συνυπάρχουν στους κόλπους του και χωρίς να οδηγεί τις διαφωνίες στα άκρα... Νόμισα πως μπορούσα να εισαγάγω κάποια ζητήματα που θεωρούσα θεμελιώδη. Πολλοί απ' αυτούς τους ανθρώπους εργάζονταν ή εργάζονται πραγματικά καλοπροαίρετα στη Συνομοσπονδία. Δύο πράγματα είχα να κάνω – άλλωστε μετά δεν αποκήρυξα τίποτα. Πάντοτε έλεγα τι πίστευα για τις διαδικασίες της Συνομοσπονδίας, για τις διαδεδομένες ψευδαισθήσεις τους, αλλά εντάξει, έκανα ό,τι μπορούσα (κυρίως εναντίον των ΓΤΟ) και αποσύρθηκα τον Μάρτιο του 1999, όταν δεν μπορούσε πια να γίνει τίποτα.

Μπορείτε να μας εξηγήσετε πώς η εξέλιξη της γεωργίας και τα ζητήματα γενετικής τεχνολογίας σχετίζονται με ουσιαστικές συζητήσεις που δυνητικά θα μπορούσαν να επαναφέρουν την κριτική θεωρία;

Ως κτηνοτρόφος έχω δει από κοντά πώς έπεσαν θύματα του πολέμου-αστραπή οι αγρότες και οι χωρικοί στις

ανεπτυγμένες χώρες. Ο τρόπος ζωής των γεωργών, ή τελοσπάντων ό,τι είχε απομείνει απ' αυτόν, καταστράφηκε ολοσχερώς. Δεν λέω ότι οι παραδοσιακοί γεωργοί ήταν θεματοφύλακες τίποτα υπέροχων υψηλών αρχών, που πάση θυσία έπρεπε να διατηρηθούν... Κρατούσαν όμως ζωντανή μια μνήμη που μας επέτρεπε να ακολουθούμε πορεία διαφορετική από εκείνη που προδιαγράφει η βιομηχανική ανάπτυξη. Στον παλιό εκείνο κόσμο έβρισκε κανείς μια στάση απέναντι στη ζωή, ειδικά την κοινωνική ζωή, πραγματικά ασύμβατη προς τον κυρίαρχο ρασιοναλισμό – έναν τρόπο ζωής σίγουρα λιγότερο διαχωρισμένο από εκείνον όπου μας οδηγεί η βιομηχανοποίηση, ανάγοντας την ανθρωπότητα σε εργασία και κατόπιν αποικιοποιώντας τον ελεύθερο χρόνο. Έχω δει με τα μάτια μου την αγροτική κοινωνία να αυτοδιαλύεται, να σαπίζει στις ρίζες της, έχω δει τις συμπεριφορές να αλλάζουν. Δεν μπορούμε να επαναπαυτούμε στις απλουστεύσεις των υπερμάχων της αντιπαγκοσμιοποίησης, οι οποίοι απλώς αντικαθιστούν τα 200 τζάκια και τους καπιταλιστές με τα ημίμηλα και τα πούρα με τις κακές πολυεθνικές, για να έχουν έναν εύκολα αναγνωρίσιμο εχθρό, σε μια εποχή που η κυριαρχία λειτουργεί κυρίως βάσει της υποταγής, της υποταγής στη βιομηχανοποίηση, στην εξουσία ενός τεχνολογικού συστήματος.

... και πιστεύετε ότι ελάχιστοι είναι αυτοί που της ασκούν κριτική;

Δεν κάνω καμιά κριτική χαϊντεγκεριανή, δεν στοχεύω δηλαδή στην τεχνολογία ως τέτοια. Είναι ωστόσο ανάγκη να κατανοήσουμε τι ακριβώς διακυβεύεται κατά τη βιομηχανοποίηση της αγροτικής παραγωγής, η οποία βρίσκεται σε ένα στάδιο οριακό με τα γενετικά τέρατα. Ούτε λίγο ούτε πολύ, πρόκειται για μια προσπάθεια οριστικής εκρίζωσης της φύσης (της εξωτερικής ή της εγγενούς στον άνθρωπο), προσπάθεια απαλλαγής από την τελευταία αυτή αντίσταση στην κυριαρχία του τεχνολογικού ρασιοναλισμού. Μιλούμε για έναν ορθό “Λόγο” που επιμένει να αγνοεί –και στην περίπτωση μας επιμένει να καταργεί πλήρως– ό,τι δεν ταυτίζεται με τον εαυτό του: να, κατά τη γνώμη μου, ένας στοιχειώδης ορισμός της παράνοιας. Αν κατανοούμε αυτό το διακύβευμα, τότε πρέπει να επερωτήσουμε τις ίδιες τις βάσεις του παρόντος αγροτικού συστήματος.

Αντί γ' αυτό, όμως, τι βλέπουμε; Μια ψευτο-αμφισβήτηση που κάνει έκκληση στο παρεμβατικό Κράτος, ώστε να ελέγξει τις αγορές και να ηθικολογήσει, να εγγυηθεί τις ζωές των αγροτών σε μια εποχή που το απροκάλυπτο σχέδιο του Κράτους είναι να τελειώνει μ' αυτούς μια και καλή, όπως στη Μεγάλη Βρετανία, όπου οι αγρότες αποτελούν πλέον το 1% με 2% του πληθυσμού. Σήμερα εκτυλίσσεται ένα φαινομενικά προοδευτικό πρόγραμμα με στόχο τη συγχώνευση των αγροτών σε έναν φορέα ο οποίος θα τους καθιστά απευθείας υπαλλήλους του Κράτους. Το μοντέλο είναι πέρα ως πέρα γραφειοκρατικό και οι ιστορικές του καταβολές προφανείς.

Έτσι, λοιπόν, είναι απαραίτητο να καταλάβουμε πώς συνδέονται μεταξύ τους διάφορα κινήματα όπως η Attac και η Συνομοσπονδία. Όλα επιχειρούν να ξαναστήσουν το στρατόπεδο των ιστορικά ηττημένων, με άλλα λόγια τους υπερασπιστές του Κράτους, που το βλέπουν να χάνει συνεχώς (και λένε «η κρατική κυριαρχία καταρρέει» κ.ο.κ.), χωρίς όμως να καίγονται να δημιουργήσουν μια νέα κυριαρχία, αυθεντικά ανθρώπινη αυτή τη φορά.

Συμμετείχατε, μαζί με Ινδούς αγρότες, σε σαμποτάζ ρυζιού με γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς σ' ένα εργαστήριο της CIRAD (κέντρο για τη διεθνή συνεργασία στην αγρονομική έρευνα για την ανάπτυξη). Αυτή δηλαδή η “άμεση δράση”, για να χρησιμοποιήσουμε τον δικό σας όρο, θεωρείτε ότι ανανεώνει τη ριζοσπαστική κριτική;

Η κρίσιμη λέξη είναι μάλλον το “άμεση”, παρά το “δράση”. Σήμερα, οι εξεγερμένοι νεαροί συχνά αυτοαποκαλούνται “ακτιβιστές”, όπως στην παλιά αριστερή πολιτική, μόνον που ο ακτιβισμός πλέον εκτυλίσσεται πρώτα μπροστά στις κάμερες, οι οποίες πολύ αρέσκονται στον “νέο ριζοσπαστισμό”. Ριζοσπαστισμός σημαίνει, στην κυριολεξία, “τραβώ το πράγμα από τη ρίζα του”, δεν σημαίνει κάνω ένεση ζωτικότητας σ' έναν αυταρχικό αντικαπιταλισμό διακοσμημένο με κλισέ του Μπουρντιέ. Μα τι θέλουν επιτέλους όλοι αυτοί οι αριστερότεροι των αριστερών – οι διάφορες κινήσεις πολιτών, οι υποστηρικτές του φόρου Τόμπιν, οι υπέρμαχοι της “αντιπαγκοσμιοποίησης”, οι τριτοκοσμιστές, όλοι τους υπό την καθοδήγηση πρώην τροτσκιστών; Κράτος, περισσότερο κράτος... Οι πιο συνειδητοποιημένοι νεαροί ακτιβιστές θα παραδεχθούν ότι χρειάζεται λίγο παραπάνω θεωρητική δουλειά κι ότι δεν μπορείς να χρησιμοποιείς ό,τι παλιά συνταγή δράσης κυκλοφορεί στην αγορά, ούτε βέβαια αρκεί να προσδεθείς στο άρμα της φαινομενικά πολύ εξελιγμένης έκφρασης ενός παλιού ριζοσπαστικού κινήματος του τέλους της δεκαετίας του '60, της καταστασιακής θεωρίας. Αδράχνω την υπόθεση από τη ρίζα της σημαίνει ασκή κριτική στην τεχνοεπιστημονική βάση της σύγχρονης κοινωνίας, σημαίνει κατανοώ τη βαθιά συγγένεια μεταξύ αφενός της ιδεολογίας της πολιτικής και κοινωνικής προόδου (μ' άλλα λόγια τη “νοοτροπία της αριστεράς”, όπως την όρισε ο Theodore Kaczynski στο *Μέλλον της Βιομηχανικής Κοινωνίας*) και αφετέρου της ιδεολογίας της επιστημονικής προόδου. Από την εποχή της “βιομηχανικής επανάστασης” στην Αγγλία, η βιομηχανοποίηση επέφερε μια θεμελιώδη ρήξη με την ουσιαστική ανθρώπινη πρόοδο. Σήμερα, μπορούμε να πούμε με σιγουριά ότι, χωρίς την αγροτική καλλιέργεια, ολόκληρος ο πολιτισμός είναι καταδικασμένος. Το ιστορικό αντικείμενο της βιομηχανοποίησης, η μεγάλη της αλήθεια που ο 20^{ός} αιώνας ανέδειξε σε όλο της το μεγαλείο, είναι η καταστροφή: Η σύγχρονη εποχή έχει βαπτιστεί στη διπλή κολυμβήθρα του Άουσβιτς και της Χιροσίμα.

Ωραία, λοιπόν, επαναπροσδιορίζετε την κριτική σας προσέγγιση ξεκινώντας από τη σχέση με τη φύση. Και η πόλη, οι εξεγέρσεις, η νέα αμφισβήτηση του ιερού σεβασμού του αστικού χώρου; Πώς αναλύετε σήμερα την αστική βία;

Παλιότερα, πολύ αγαπητή ήταν η ρήση «τα θέλουμε όλα και τα θέλουμε τώρα», η οποία αγνοούσε μεταξύ άλλων και κάτι που όλοι γνωρίζαμε, ότι δηλαδή η ζωή και ο εξανθρωπισμός είναι αγώνας, ή εν πάση περιπτώσει

διαδικασία κατά την οποία τίποτε δεν κερδίζεται χωρίς κόπο. Σήμερα οι κοινωνίες μας υμνούν την απουσία προσπάθειας, τον αυτοματισμό που επιτρέπουν οι μηχανές και η πληροφορική. Όσο για τους αγρίους των μητροπόλεων που παράγει αυτή η κοινωνία, επειδή δεν μπορεί να κάνει αλλιώς, αλλά και επειδή ως ένα βαθμό τους χρειάζεται ως αποτρεπτικό όπλο: Αντιγράφουν με τον τρόπο τους το εμπορευματικό σύστημα, παραφράζουν, δηλαδή, με τον μηδενισμό τους, την έλλειψη προοπτικής του, συχνά δεν διαφέρουν σε τίποτε από τα παιδιά που μεγάλωσαν με το ίντερνετ, μια ζωή μπροστά στους υπολογιστές. Βρισκόμαστε ενώπιον μιας πλήρους ψυχολογικής αποδόμησης, μιας πλήρους υποταγής στη μηχανή.

Παρά τη μελανή αυτή εικόνα, τα τελευταία χρόνια έχετε αρχίσει να ξαναμιλάτε και να γράφετε. Κοντολογίς: έχετε αρχίσει να εκφράζεστε εκ νέου υπέρ της επανάστασης.

Στις 8 Φεβρουαρίου [2001] είναι η δική μου στο Μονπελιέ για τη δράση εναντίον της CIRAD. Να η ευκαιρία μου να αποδείξω την ύπαρξη ενός ρεύματος κριτικού και αντιβιομηχανικού. Με σύνεση όμως. Ο θεαματικός ακτιβισμός δεν με ενδιαφέρει, ειδικά μάλιστα όταν συγκαλύπτει τις ελλείψεις της ανάλυσης. Η κριτική μου της τεχνοεπιστήμης είναι ενεργά κριτική: τι δημόσια, τι ιδιωτική έρευνα, ποια είναι η διαφορά όταν αυτοί οι άνθρωποι ούτε ξέρουν τι κάνουν, όταν παίζουν –χωρίς να έχουν το παραμικρό θεωρητικό υπόβαθρο, το παραδέχονται κι οι ίδιοι– με τα γενετικά τέρατα και τις απρόβλεπτες συνέπειές τους. Το σαμποτάζ εναντίον της CIRAD αποτέλεσε μετωπική επίθεση εναντίον της δημόσιας έρευνας, με στόχο να διαλύσει το μύθο ότι η έρευνα μπορεί δήθεν να ρυθμιστεί αν ελέγχεται από την πολιτεία. Η αφετηρία μας είναι ότι τούτη η τεχνολογία είναι εξ ορισμού ανεξέλεγκτη. Εφαρμόζουμε την περίφημη “Αρχή της Προφύλαξης”, με τον μοναδικό τρόπο που μας απέμεινε.

Και το στοίχημα της επανάστασης; Παιζεται ακόμα;

Η υποταγή επελαύνει με ταχύτητα τρομακτική. Μέσω του διαδικτύου και κάθε τέτοιου μέσου τεχνολογικού hardware, η βιομηχανική “κουλτούρα” εξαπλώνεται παντού. Ο χρόνος μας είναι πολύτιμος, αφού η παλιά ιδέα ότι ο καπιταλισμός και η οικονομία θα καταρρεύσουν υπό το βάρος των ίδιων τους των αντιφάσεων είναι προφανώς λανθασμένη.

Το πεπρωμένο είναι στα χέρια μας: Το ζήτημα είναι να ανανεώσουμε την ιστορική διαδικασία του εξανθρωπισμού.

Γονίδια, αξίες και αγροτικές εξεγέρσεις

[Πρωτοδημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Krisis*, τεύχος 24/2001]

Μια μέρα θα αναρωτιόμαστε για ποιο λόγο η ριζοσπαστική κριτική της κοινωνίας των αρχών του εικοστού πρώτου αιώνα ασχολήθηκε περισσότερο με τον Χάιντερ και με τον πόλεμο στα Βαλκάνια απ' όσο με τη Novartis ή τη Nestlé, ή γενικά με τις βιοτεχνολογίες.³⁵ Φαίνεται πως όλοι συμφωνούν ότι οι βιοτεχνολογίες θα σημαδέψουν την εποχή που έρχεται. Τόσο οι υποστηρικτές τους, όσο και οι αντίπαλοί τους παραδέχονται το εξής: Ο παλιός ορισμός τού τι είναι γενικά ανθρώπινη ζωή έχει αλλάξει ανεπιστρεπτί μέσα από τις ραγδαίες εξελίξεις των τελευταίων δέκα περίπου χρόνων, που διάνοιξαν τεράστιες δυνατότητες για παρέμβαση στις βάσεις της οργανικής ζωής, δηλαδή για χειραγώγηση του DNA, τεχνητή γονιμοποίηση, παιδιά του σωλήνα, μεταμοσχεύσεις οργάνων, κλωνοποίηση, γενετικές θεραπείες και τα τοιαύτα.³⁶

Ούτε και η βιβλιογραφία επί του θέματος είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη,³⁷ ενώ τις περισσότερες φορές είτε χάνεται σε μια άβυσσο επιστημονικών λεπτομερειών και εξειδικεύσεων είτε βλέπει το κακό μόνο στη “λανθασμένη χρήση” (και λέει, ας πούμε, να στις θεραπευτικές εφαρμογές, όχι στην ανθρώπινη κλωνοποίηση). Γενικά, η κριτική περιορίζεται συνήθως στην επίκληση θολών ηθικών αρχών, αρχών που τελικά είτε ευαγγελίζονται την οπισθοδρόμηση είτε προσπαθούν να αποτρέψουν τα χειρότερα. Ωστόσο, στα κείμενα αυτά εντοπίζονται πολλές από τις διαπιστωμένες ή πιθανολογούμενες αρνητικές συνέπειες των βιοτεχνολογιών:

- η απρόβλεπτη μεταφορά γονιδίων σε άλλα έμβια όντα (έτσι ώστε π.χ. ορισμένοι ιοί να καθίστανται ανθεκτικοί στα αντιβιοτικά ή τα ζιζάνια στις εισροές, δηλ. στα ζιζανιοκτόνα και τα εντομοκτόνα),
- η γένεση νέων ασθενειών από ιούς (κατά τη μεταφορά, για παράδειγμα, μοσχευμάτων από χοίρους σε ανθρώπους), οι οποίοι δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν,
- η δημιουργία ιδιαίτερος επικίνδυνων και εύκολα προσβάσιμων βιολογικών όπλων, με ενδεχομένως εξαιρετικά ενδιαφέρουσες ιδιότητες, όπως, για παράδειγμα, τη δυνατότητα να πλήττουν μόνο τα μέλη συγκεκριμένων ανθρώπινων ομάδων (ας πούμε με συγκεκριμένο χρώμα δέρματος),
- η περαιτέρω διάρρηξη της ιδιωτικής σφαίρας μέσω της καθιέρωσης γενετικών εξετάσεων από τις ασφαλιστικές εταιρείες, τους εργοδότες, ή τα δικαστήρια, εξετάσεων οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε διακρίσεις ή, με τον καιρό, σε μια τάξη “γενετικά προσδιορισμένων ανέργων”, σε “γονιδιακές κάστες”, σε βιοπειρατεία εις βάρος του Τρίτου Κόσμου, όπου βρίσκεται ένα μεγάλο μέρος του βιοτεχνολογικού υλικού,
- η εξασφάλιση ευρεσιτεχνίας εμβίων όντων, ή ακόμη και μελών του ανθρώπινου σώματος,
- η αλλοίωση της γενετικής κληρονομιάς,

³⁵ Πιθανότατα κάποιοι να μην γνωρίζουν καν ποια είναι η ελβετική Novartis: ένας κολοσσός της χημείας και της βιοτεχνολογίας (όπως εξάλλου και η Monsanto ή η Dupont), που προέκυψε από τη συγχώνευση της εταιρείας παραγωγής αγροχημικών προϊόντων Ciba-Geigy με τον όμιλο φαρμακευτικών προϊόντων Sandoz, ο οποίος έχει κάνει αισθητή την παρουσία του ήδη από τη δεκαετία του '80, χάρη στη στοργική μεταχείριση του ποταμού Ρήνου. Η Nestlé είχε γίνει γνωστή πολλά χρόνια πριν χάρη στη στοργική μεταχείριση των βρεφών του “Τρίτου Κόσμου”, στα οποία έφερε την ευλογία του γάλακτος σε σκόνη. Σήμερα ανήκει στους μεγαλύτερους παραγωγούς γενετικά τροποποιημένων τροφών. (Στη λίστα των 500 μεγαλύτερων εταιρειών των *Financial Times* για το 2003 η Novartis βρίσκεται στη θέση 17 και η Nestlé στη θέση 27. Στις 50 πρώτες της λίστας οι 10 είναι εταιρείες του κλάδου «Φαρμακευτικά/Βιοτεχνολογία». *Καθημερινή της Κυριακής*, 1^η Ιουνίου 2003 [Σ.τ.Μ.]

³⁶ Φυσικά και δεν βασίζονται όλες οι βιοτεχνολογίες στη γενετική. Η γενετική αποτελεί την πιο ριζοσπαστική επέμβαση στον τρόπο λειτουργίας της ανθρώπινης ζωής και είναι η πιο αμφιλεγόμενη, ενώ οι πιο “παραδοσιακές” βιοτεχνολογίες, όπως η μεταμόσχευση οργάνων και η τεχνητή γονιμοποίηση έχουν καθιερωθεί χωρίς να συναντήσουν την παραμικρή αντίσταση.

³⁷ Στη συνέχεια του κειμένου παραπέμπω αφενός στον *Αιώνα της βιοτεχνολογίας* (1998) του Jeremy Rifkin (έκδοση στα ελληνικά: «Νέα Σύνορα» - Α.Α.Λιβάνη, 1998), που περιέχει πολύ εμπειρικό υλικό, αλλά αδυνατεί να κατανοήσει την κοινωνική σημασία του αντικειμένου του και σαγηνεύεται από τις πιθανές “θετικές” εφαρμογές των βιοτεχνολογιών, που στην πραγματικότητα είναι το ίδιο φρικαστικές με τις “αρνητικές”. Αφετέρου, παραπέμπω στα τελειώς διαφορετικού πνεύματος *Remarques sur l'agriculture génétiquement modifiée et la dégradation des espèces* (Σχόλια για τη γενετικά τροποποιημένη αγροτική οικονομία και τον εξευτελισμό των ειδών, 1999) της Encyclopédie des Nuisances, μιας παρισινής ομάδας που επηρεάστηκε στην αρχή από τους καταστασιακούς και ασκει εδώ και καιρό έντονη κριτική στην “πρόοδο”, αλλά και στις *Déclarations sur l'agriculture transgénique et ceux qui prétendent s'y opposer* (Εξαγγελίες σχετικά με την γενετικά τροποποιημένη γεωργία και όσους διατείνονται πως της αντιτίθενται, 2000) του René Riesel, που κυκλοφόρησε επίσης από τον εκδοτικό οίκο της Encyclopédie. Τα επιχειρήματα που παρουσιάζω στο άρθρο μου βασίζονται ουσιαστικά στα δύο παραπάνω κείμενα. Βέβαια, το καλύτερο βιβλίο ενάντια στη γενετική τεχνολογία θα ήταν μια ασχολίαστη συλλογή κειμένων όσων την ασκούν και όσων την υπερασπίζονται. Θα μας έπιανε σύγκρου: Οι άγγλοι καθηγητές βιολογίας, που θέλουν να δημιουργήσουν ανθρώπινα έμβρυα χωρίς κεφάλι, με σκοπό τη δημιουργία μιας τράπεζας οργάνων για μεταμοσχεύσεις (Rifkin 65-66) δεν αποτελούν ιδιαίτερος ακραία περίπτωση. Αν διαβάσαμε κάτι τέτοιο στο μέλλον θα μας προκαλούσε την ίδια εντύπωση που μας προκαλούν σήμερα τα ντοκουμέντα σχετικά με τα ιατρικά πειράματα των Ναζί. Η υποθετική περίπτωση και μόνο να συζητούσε κανείς με τέτοιους “επιστήμονες” θα συγκρινόταν με την περίπτωση να διαπραγματευόταν κανείς με τους Ναζί τη διαχείριση των στρατοπέδων συγκέντρωσης. Ούτε η γενετική τεχνολογία, ούτε η ιατρική των Ναζί αποτελούν αποκλίσεις από την “κανονική” ιατρική, μα, πολύ περισσότερο, είναι η αυτοπραγμάτωση μιας ιατρικής που έχει αποστασιοποιηθεί πλήρως από το αντικείμενό της. Η ιατρική των Ναζί έβλεπε στους φυλακισμένους των στρατοπέδων συγκέντρωσης χρήσιμο πειραματικό υλικό, όπως ακριβώς η σημερινή ιατρική έρευνα βλέπει τα πλεονάζοντα και κατεψυγμένα έμβρυα (Rem. 95), τα οποία αποζητά λαίμαργα με σκοπό πειράματα φιλικά προς τον άνθρωπο (και τα οποία στο Βέλγιο έχει ήδη αποκτήσει). Πολλά απ' αυτά που αρχικά ακούγονταν σαν σενάρια τρόμου, όπως για παράδειγμα η μελλοντική εξέλιξη δύο μη συμβατών ανθρώπινων ρατσών, αποτελούμενη φυσικά από μια ράτσα κυρίων και μια ράτσα σκλάβων, όπως περιγράφηκαν π.χ. από τον Χ. Τ. Γουέλς (*Η μηχανή του χρόνου*) και τον Α. Χάξλεϊ (*Θαυμαστός καινούριος κόσμος*), παρουσιάζονται σήμερα από τους προφήτες της εποχής της βιοτεχνολογίας ως θετικό ή τουλάχιστον αναπόφευκτο αποτέλεσμα των τεχνικών τους. Έτσι τουλάχιστον παρουσιάζει τα πράγματα κάποιος Lee Silver (βλ. Rifkin 271), που θεωρείται ειδικός επί του θέματος.

- ο περαιτέρω κλωνισμός των φυσικών ισοροπιών,
- η πλήρης εξάρτηση των αγροτών του Τρίτου Κόσμου από τις βιο-πολυεθνικές και η επιτάχυνση της καταστροφής των υπαρξιακών τους συνθηκών,
- η εξάπλωση ενός γκροτέσκου γενετικού αναγωγισμού στην επιστημονική κοινότητα, ο οποίος αρνείται κάθε κοινωνική παράμετρο και προωθεί έναν ευγονικό κοινωνικό δαρβινισμό και γενικότερα
- η αδυνατότητα να εκτιμηθούν οι μακροπρόθεσμες συνέπειες τόσο μακρόπνοων επεμβάσεων στο γενετικό υλικό.

Ας θεωρήσουμε λοιπόν ότι τα παραπάνω είναι γνωστά. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι έχει αναγνωριστεί και η σημασία τους. Όλοι σχεδόν οι κριτικοί της βιοτεχνολογίας αμφισβητούν μόνον το πώς της βιοτεχνολογίας, παραπονιούνται ότι μόνον οι πλούσιοι θα μπορούν να απολαύσουν τα υποτιθέμενα πλεονεκτήματά της και διακηρύττουν ότι και οι χώρες απ' όπου προέρχονται οι περισσότερες πρώτες ύλες της βιοτεχνολογικής βιομηχανίας θα έπρεπε να έχουν πρόσβαση στα λάφυρα. Κάνουν υπολογισμούς κερδών και απωλειών, θέλουν δηλαδή να ξέρουν αν η δημοκρατική εμπορευματική κοινωνία και οι πολίτες της στο τέλος θα χάσουν ή θα κερδίσουν από τη συναλλαγή. Βέβαια, και τότε ακόμη, συνήθως οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι και στο καθαρά οικονομικό επίπεδο, μόνο καναδυό μεγάλοι όμιλοι εταιρειών θα ωφεληθούν από τις βιοτεχνολογίες, ενώ οι υπόλοιποι δεν θα κερδίσουν τίποτα. Ενίοτε θίγονται και ζητήματα ευρύτερα, όπως για παράδειγμα το τι σημαίνει για την αυτοσυνείδηση του ατόμου, ή και για την έννοια του ανθρώπινου γενικά, το να έχει μεγαλώσει κανείς στο εργαστήριο και όχι στην κοιλιά της μητέρας του. Ακριβώς όπως και η τρέχουσα κριτική στον καπιταλισμό, έτσι και η κριτική στις βιοτεχνολογίες περιορίζεται πάντοτε σε μεμονωμένες όψεις του προβλήματος. Σκυθρωποί, οι ειδικοί της βιο-ηθικής σπάνε το κεφάλι τους αν ένα κατεψυγμένο έμβρυο κατέχει ή μήπως όχι ανθρώπινη αξία. Η τηλεοπτικά διαφωτισμένη "κοινή γνώμη" ανησυχεί για πιθανούς κινδύνους που επιφυλάσσει η βιοτεχνολογία στους ευπρεπείς καταναλωτές και για την έλλειψη δημοκρατικής διαφάνειας. Τα σεβαστά αυτά αιτήματα ίσως να καταφέρουν να θέσουν όρια σε κάποιες από τις χειρότερες επιπτώσεις των βιοτεχνολογιών, έτσι ώστε να μην μπορεί φέρ' ειπείν ο καθένας να εισαγάγει στον κόσμο πρωτοφανείς ιούς μόνο και μόνο για να κάνει φιγούρα στην επόμενη σύσκεψη των υψηλόβαθμων στελεχών της εταιρείας του. Είναι άλλωστε πάγιο χαρακτηριστικό της δημοκρατικής εμπορευματικής κοινωνίας το ότι πλασάρει μεταρρυθμίσεις ούτως ή άλλως αναγκαίες ως γενναϊόδωρες παραχωρήσεις σε αντιπολιτευτικά (προσοχή: όχι αντισυστημικά) κοινωνικά κινήματα. Όπως, όμως, είναι αδύνατον να απαλλαγούμε από την κερδοσκοπία στη χρηματοοικονομική αγορά, για να επιστρέψουμε στη "γνήσια" εργασία, στο "αληθινό" χρήμα και στην "κανονική" οικονομία, έτσι δεν μπορούμε ούτε να διαχωρίσουμε τις βιοτεχνολογίες από την ανάπτυξη που έχουν επιφέρει και να τις απομακρύνουμε σαν να ήταν απλώς μια απόφυση, τερατώδης έστω, στο σώμα της τεχνολογίας, για να συνεχίσουμε τη ζωή μας με την ίδια επιστήμη, την ίδια τεχνολογία, την ίδια αγροτική οικονομία, την ίδια ιατρική. Όπως η εργασία στον καπιταλισμό δεν είναι δυνατή παρά μόνον ως αχαλίνωτη παγκόσμια οικονομική αγορά, έτσι και οι τεχνολογίες αποτελούν ένα στάδιο ανάπτυξης (το τελικό;) της μοντέρνας επιστήμης, τεχνολογίας, αγροτικής οικονομίας και ιατρικής. Όποιος έχει πει το ναί στην "ουσία", π.χ. στη μοντέρνα αγροτική οικονομία και στην επιστήμη που αποτελεί εφαρμογή της οικονομίας αυτής, στην πραγματικότητα είναι σε θέση να συζητήσει μόνο για τις ετικέτες των προϊόντων που περιέχουν γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς.

Τις βιοτεχνολογίες μπορούμε να τις "ρυθμίσουμε", όσο μπορούμε να "ρυθμίσουμε" τις κεφαλαιαγορές (και υπάρχουν άνθρωποι της ΑΤΤΑC που κυνηγούν ταυτόχρονα και τις δύο χίμαιρες...). Όπως ακριβώς το διεθνές εποίκοδόμημα της κερδοσκοπίας είναι αποτέλεσμα της βασικής λογικής της κοινωνικοποίησης μέσω της εμπορευματικής αξίας, έτσι και η βιοτεχνολογία αντιστοιχεί στις θεμελιώδεις τάσεις μιας επιστήμης που προέκυψε από την κοινωνία της αξίας. Από τις πολλές όψεις του ζητήματος θα επικεντρωθούμε σε τρεις: στον μηδενισμό της ποιότητας, στην απαλλοτρίωση των ζωτικών αποθεμάτων του πλανήτη και στη διαμόρφωση των υποκειμένων της δημοκρατικής/ατομικιστικής αγοράς. Η αλλιώς, όπως λέει και η *Encyclopédie des Nuisances*: Το ερώτημα δεν είναι αν το κατεψυγμένο έμβρυο έχει "ανθρώπινη αξία", αλλά το πώς η κοινωνία έφτασε στο σημείο να το παράγει.

Η διαμόρφωση της κοινωνίας της αξίας και η μοντέρνα επιστήμη, από τότε που ξέσπασαν κατά το 16^ο και 17^ο αιώνα, προχωρούν παράλληλα. Στη βιοτεχνολογία επιτέλους συναντιούνται. Όπως στο σημερινό επίπεδο της ανάπτυξης του μυθικού κεφαλαίου η λογική της αξίας επιτέλους αυτοπραγματώνεται και φτάνει μάλλον στο τελευταίο της στάδιο, έτσι και η μοντέρνα επιστήμη στη βιοτεχνολογία τελικά «συμπίπτει με την εννοιακή της σύλληψη». Η άρνηση της ποιότητας που ενυπάρχει σε κάθε πράγμα σημάδεψε τόσο την επιστήμη, όσο και την κοινωνικοποίηση μέσω της αξίας. Με άλλα λόγια, η αναγωγή της ποιοτικής πολυπλοκότητας και ποικιλότητας σε απλή ποσότητα μιας ομοιόμορφης ουσίας ανέδειξε αφενός την αξία της εργασίας και αφετέρου τον μαθηματικό χωροχρόνο. Όπως έλεγε ο Γαλιλαίος, το βιβλίο της φύσης γράφεται με κύκλους, τρίγωνα και τετράγωνα. Όπως σήμερα όλα αναπαρίστανται ως ποσοτική αξία (και η κοινωνικοποίηση μέσω της αξίας παρόλ' αυτά αποτυγχάνει σε όλα όσα δεν μπορούν να συμπειστούν και να μετατραπούν σε αξία, στη "σκοτεινή" τους πλευρά), έτσι και η βιοτεχνολογία, αυτή η πεμπτούσια της φυσικής επιστήμης, πραγματεύεται όλα τα έμβια όντα ως σκέτο DNA, που αποσυναρμολογείται και επανασυγκολλάται κατά βούληση. Η βιοποικιλότητα των εμβίων όντων, που μέχρι πριν λίγα χρόνια αποτελούσε αξεπέραστο όριο ακόμη και της σκέψης (αφού θεωρούσαμε ότι τα είδη δεν διασταυρώνονται μεταξύ τους), έχει δώσει τη θέση της στην ιδέα ενός χειραγωγήσιμου συνεχούς, στο οποίο γονίδια ενός είδους μπορούν να μεταφερθούν σε άλλο είδος και μάλιστα σε είδος άλλου βασιλείου (φυτών, ζώων, βακτηρίων, ιών). Σύμφωνα με τους τεχνικούς της βιοτεχνολογίας, «όλα τα έμβια όντα ανάγονται σε κάποια βασική βιολογική ύλη, που μπορεί να αφαιρεθεί, να χειραγωγηθεί, να ανασυνδυαστεί (να διασταυρωθεί) και να προγραμματιστεί με μια σειρά εργαστηριακών τεχνικών» (Rifkin 70).

Όπως υπογραμμίζουν τα *Remarques*, είναι αδιανόητο να μιλούμε για “καλή” και για “κακή” χρήση της βιοτεχνολογίας, αφού πρόκειται για την «ίδια σαρωτική δύναμη του κατακερματισμού, για τον έναν και τον αυτό μηδενισμό, που απλώνεται σ’ όλες τις μορφές ζωής –φυτά, ζώα, ανθρώπους–, τις αντιμετωπίζει σαν ομοιογενές γενετικό υλικό» και συλλαμβάνει τα πάντα βάσει μοντέλων της πληροφορικής (Rem. 85). Η συνεχής απλούστευση, η *reductio ad unum*, που διαφοροποιεί την εμπορευματική κοινωνία από όλες τις άλλες, θριαμβεύει όχι μόνο στη βιοτεχνολογία, αλλά και στην πληροφορική, χωρίς την οποία οι βιοτεχνολόγοι δεν θα τα έβγαζαν πέρα. Η πληροφορική μάλιστα έχει βαφτίσει κι ένα νέο βιοεξελικτικό μοντέλο (Rifkin, κεφάλαια έξι και επτά). Στη μητέρα-επιστήμη της πληροφορικής, στην κυβερνητική, όλα ανάγονται σε “πληροφορία”. Οι κανόνες της εφαρμόζονται εξίσου σε κάθε έκφανση της ύπαρξης, τόσο στη συμπεριφορά των ποντικών, όσο και στην όσμωση των κυττάρων, τόσο στην οργάνωση του χώρου εργασίας, όσο και σ’ έναν διαστρικό γαλαξία: όλα μπορούν να συλληφθούν ως ένα είδος ηλεκτρονικού υπολογιστή. Τα έμβια όντα δεν αποτελούν πλέον αμετάβλητες μοναδικότητες με την έννοια του είδους, της συνομοταξίας κ.ο.κ., παρά μόνον «έναν τρόπο οργάνωσης των πληροφοριών», γι’ αυτό και μπορούν να ρυθμιστούν κατά βούληση (Rifkin 338). Στην ιδεολογική του μορφή, ο γενετικός αυτός αναγωγισμός έχει δεχτεί τα πυρά κάποιων “κριτικών” επιστημόνων. Ακόμη κι αυτοί, όμως, δεν συνειδητοποιούν ότι ο αναγωγισμός συνδέεται άμεσα με τη σύγχρονη λογική της αξίας, πόσο μάλλον ότι συνδέεται με τις ίδιες τις βάσεις της σύγχρονης επιστήμης και με την ανικανότητά της να διακρίνει τη διαφορά μεταξύ ενός ζωντανού οργανισμού και μιας μηχανικής συναρμογής μεμονωμένων κομματιών. Όπως όμως η διαμόρφωση της κοινωνίας μέσω της αξίας αυτοκαταστρέφεται, αφού προσκρούει σε ό,τι δεν μπορεί να συλληφθεί μέσω της αξίας, έτσι και στην περίπτωση της σύγχρονης επιστήμης αποτυγχάνει κάθε προσπάθεια να φορέσουμε τυπολογικό ζουρλομανδύα στο πραγματικό. Όπως επισημαίνουν τα *Remarques*, αυτό που επιστρέφει σε μας με τη μορφή διάφορων φυσικών καταστροφών είναι η ολότητα της φύσης, την οποία η έρευνα επιμένει συστηματικά να αγνοεί. Η βιοτεχνολογία θέλει να αντικαταστήσει με τα τεχνητά της προϊόντα ό,τι θεωρεί “περιττό” στη φύση – όπως π.χ. το 90% του DNA, που οι μικροβιολόγοι αποκαλούν “πλεονάζον DNA”, επειδή δεν βλέπουν να έχει κάποια συγκεκριμένη λειτουργία (Rem. 30-31).

Οι βιοτεχνολογίες αποτελούν τεράστια πρόοδο στο πλαίσιο της, συνεχούς από το τέλος του μεσαίωνα και δώθε, ιδιοποίησης και ιδιωτικοποίησης όλων των πόρων που είναι αναγκαίοι για την ανθρώπινη ζωή – και στο πλαίσιο της καταστροφής όλων των αυτοδιαχειριζόμενων, ατομικά ή συλλογικά, συνθηκών ύπαρξης.³⁸ Η έννοια της ατομικής ιδιοκτησίας φτάνει στο ιλιγγιώδες και παραληρηματικό απόγειό της με την εξάπλωση της πατέντας για έμβια όντα και για όργανα ή λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος. Έχουμε φτάσει στο σημείο ασθενείς να έχουν χάσει δικαστήρια στα οποία κατήγγειλαν την επιστημονική και εμπορική εκμετάλλευση κυττάρων που τους αφαιρέθηκαν εν αγνοία τους κατά τη διάρκεια της νοσηλείας τους στο νοσοκομείο (Rifkin 108). Στο τέλος, ο ίδιος ο άνθρωπος θα εξαρτάται για τις στοιχειωδέστερες λειτουργίες του από την επιστήμη και τη βιομηχανία που την προμηθεύει. Ούτε καν την αναπαραγωγή του δεν θα μπορεί πλέον να εγγυηθεί μόνος του, οι καρποί της οποίας ήταν κάποτε το μοναδικό περιουσιακό στοιχείο των “προλεταρίων”. Το ζήτημα δεν είναι αν οι πρακτικές όπως τα παιδιά του σωλήνα, η τεχνητή γονιμοποίηση, ο δανεισμός της μήτρας, οι επεμβάσεις στο γενετικό υλικό των γονέων ή οι “διορθώσεις” στα γονίδια του εμβρύου θα επεκταθούν ή αν, αντίθετα, θα παραμείνουν προνόμιο μιας ελάχιστης εύπορης μειονότητας. Άπαξ και υφίσταται η δυνατότητα για όλες αυτές τις πρακτικές, ήδη προκύπτει μια νέα αντίληψη, ένας νέος ορισμός της ανθρώπινης ζωής – είτε η ζωή μεταδίδεται από άνθρωπο σε άνθρωπο είτε προσφέρεται από την επιστήμη. Κι όταν η ιατρική θα είναι σε θέση να διορθώνει γενετικά προσδιορισμένες ασθένειες πριν τη γέννηση ή τη σύλληψη, ή ακόμη και να διεκπεραιώνει τις κήσεις σε ελεγχόμενο περιβάλλον –σ’ ένα θεραπευτικό διάλυμα εφοδιασμένο με σωλήνες παροχής– αντί για τη «σκοτεινή και επικίνδυνη περιοχή της μήτρας» (όπως λέει ένας αμερικανός καθηγητής βιοηθικής, που παραθέτει ο Rifkin 64), τότε μπορούμε εύκολα να φανταστούμε ότι κάποια στιγμή η άρνηση μιας τέτοιας εγκυμοσύνης θα θεωρείται ηθικά μεμπτή, ίσως μάλιστα και ποινικά κολάσιμη. Η ζωή στο βιολογικό επίπεδο θα είναι αδιανόητη χωρίς όλες τις καπιταλιστικές “προσθετικές” τεχνικές. Οι ιδέες για την κοινωνική ανατροπή θα πέφτουν στο κενό, αφού η διαμόρφωση της κοινωνίας μέσω της αξίας δεν καταστρέφει μόνο κάθε κοινωνική εναλλακτική λύση, αλλά και κάθε φυσική πρόταση που την αμφισβητεί. Λέγεται πως μετά από μια πλημμύρα στο εργαστήριο του Παβλόφ, τα σκυλιά που επέζησαν ξέχασαν μεμιάς όλη τους την παβλοφική εκπαίδευση. Αυτό θα μπορούσε κάλλιστα να συμβεί και στα εμπορευματοποιημένα υποκείμενα. Όταν όμως οι αλλαγές θεμελιώνονται στα γονίδια, δεν υπάρχει επιστροφή. Μπορεί, βέβαια, η καλλιέργεια υπερανθρώπων να παραμείνει όνειρο απραγματοποίητο, παρά τη σχετική φασαρία των μμε, ή να περιοριστεί στη ρύθμιση “ξανθοί και γαλανομάτηδες”. Αυτό όμως που δεν είναι απραγματοποίητο, κάθε άλλο μάλιστα, είναι η επ’ άπειρον αυξανόμενη εξάρτηση της κοινωνίας από ψευτοφυσικούς και αυτονομημένους μηχανισμούς και από μια φύση εμπορευματοποιημένη, στην οποία ο σολομός δεν θα κάνει αυγά και οι βελανιδιές θα σείονται στον αέρα σαν τη φτέρη, επειδή έτσι συμφέρει την αγορά. Μ’ αυτόν τον τρόπο εξαφανίζεται και κάθε μέτρο σύγκρισης που θα μας επέτρεπε να αναγνωρίσουμε την εμπορευματική κοινωνία και τις λεηλασίες της ως αυτό που είναι. Μια σημαντική αμερικανική μελέτη (*Our Stolen Future*) για τις συνέπειες των χημικών προϊόντων στο ορμονικό σύστημα τονίζει ότι δεν υπάρχει πλέον κανένας αμόλυντος άνθρωπος στον πλανήτη που θα μας επέτρεπε να κατανοήσουμε πώς ήταν η κανονική λειτουργία του ορμονικού συστήματος πριν την εξάπλωση των βλαβερών χημικών (Rem. 34).

Η σύνδεση των βιοτεχνολογιών με την ελεύθερη αγορά και τον ακραίο φιλελευθερισμό είναι προφανής.

³⁸ Ακόμη και ο Rifkin, που αντιμετωπίζει το θέμα αποκομμένο από το κοινωνικό του πλαίσιο, διακρίνει τη συγγένεια μεταξύ των βιοτεχνολογιών και των περιφραγμένων κτημάτων στην Αγγλία, τα οποία αποτελούν πρότυπο υπεξαιρέσης της συλλογικής ιδιοκτησίας.

Σύμφωνα με τη διακηρυγμένη αντίληψη των υποστηρικτών τους, οι βιοτεχνολογίες αποτελούν προσπάθεια να δοθεί μια νέα ώθηση συσσώρευσης στην αγορά. Οι θιασώτες τους ελπίζουν ότι οι βιοτεχνολογίες θα μετατρέψουν την ατελείωτη μάζα των γονιδίων σε μια εξίσου ατελείωτη μάζα εμπορευματικής αξίας και υπολογίζουν τα κέρδη τους. Στην πραγματικότητα, βέβαια, και σ' αυτόν τον τομέα οι πραγματικές επενδύσεις είναι ελάχιστες, ακόμη λιγότερες δε είναι και οι αντίστοιχες νέες θέσεις εργασίας, αφού οι διαδικασίες, άπαξ και επινοήθηκαν, δεν μπορούν να παραγάγουν νέα αξία. Γι' αυτό και είναι τόσο βίαιη η κερδοσκοπία και ασταθείς οι απολαβές στη βιομηχανία των βιοτεχνολογιών, γι' αυτό και τα κεφάλαιά της είναι συγκεντρωμένα σε τόσο λίγα χέρια: Δέκα εταιρείες κυριαρχούν σε ολόκληρη σχεδόν την αγορά (Rifkin 122). Σε αυτόν τον τομέα, ή μάλλον ιδιαίτερα σε αυτόν τον τομέα, η ολοκληρωτική αγορά αποδεικνύεται χειρότερη από το ολοκληρωτικό κράτος, και πάντως σίγουρα αποτελεσματικότερη. Η γενετική ποτέ δεν θα έφτανε στα ύψη που έφτασε χωρίς τα ιδιωτικά συμφέροντα που καλύπτουν την έρευνα. Όπως η ατομική ενέργεια ανήκε στο κράτος, έτσι και οι βιοτεχνολογίες ανήκουν στην ελεύθερη αγορά. Αντίθετα με τις διεργασίες της ατομικής ενέργειας, οι διεργασίες των βιοτεχνολογιών, αφού εφευρεθούν, μπορούν πολύ εύκολα να επαναληφθούν, εξού και το φανατικό κινήγι της πατέντας. Οι δυνάμει κίνδυνοι των βιοτεχνολογιών από κάποιες απόψεις είναι μεγαλύτεροι από τους κινδύνους της ατομικής ενέργειας. Η ατομική ενέργεια ελεγχόταν από έναν μικρό αριθμό κρατών τα οποία έριξαν μια φορά μερικές ατομικές βόμβες, αλλά τουλάχιστον δεν το ξαναέκαναν. Οι βιοτεχνολόγοι, αντίθετα, μπορούν να παραβληθούν μόνο με μια σπείρα παρανοϊκών εγκληματιών πέρα από κάθε έλεγχο, και το βιοτεχνολογικό εργαστήριο, χωρίς πολύ εξοπλισμό και με λίγο κατασκοπευμένο know-how, μπορεί να στηθεί παντού, αόρατο και με συνέπειες που θα φανούν πολύ αργότερα.

Η αγορά και οι επιστήμονες που πληρώνονται απ' αυτήν υλοποιούν κάτι που το ολοκληρωτικό κράτος μπορούσε μόνο να υποσχεθεί. Η ευγονική ανήκε πάντοτε στο πρόγραμμα του ολοκληρωτικού κράτους, από την *Πολιτεία* του Πλάτωνα και την *Πόλη του Ηλίου* του Καμπαρέλα, μέχρι τον εθνικοσοσιαλισμό και το *Θαυμαστό Καινούριο Κόσμο* του Χάξλεϋ. Η ιδεολογία, ωστόσο, δεν έφερε μαζί της και άμεση υλοποίηση κι όταν το έκανε, η ευγονική εφαρμόζοταν αρνητικά (βλέπε στείρωση ή θανάτωση των ανεπιθύμητων στον εθνικοσοσιαλισμό, αλλά και στη λαμπρή συνέχειά του, στα χρόνια των φοντικών δημοκρατιών στις ΗΠΑ, τη Σουηδία και αλλού), ποτέ όμως θετικά, αν εξαιρέσουμε τα γελοία πειράματα των εθνικοσοσιαλιστικών γενετικών σωφρονιστηρίων (βέβαια, κοιτώντας γύρω στους γερμανικούς δρόμους, είναι ν' αναρωτιέται κανείς μερικές φορές για τα αποτελέσματά τους...). Η βελτίωση του ανθρώπινου υλικού, την οποία ο Λεβιάθαν ήθελε να επιβάλει στους ανυπάκουους υπηκόους του, χωρίς να το πολυτολμάει κιόλας, τώρα προωθείται εκκωφαντικά στο όνομα της ελευθερίας των πολιτών του δημοκρατικότερου κόσμου που υπήρξε ποτέ. Αλαλάζει λοιπόν το περιοδικό *Economist*: «Η νέα ευγονική προσφέρει στο άτομο μεγαλύτερη ελευθερία να κάνει ό,τι θέλει με τον εαυτό του και τους απογόνους του» (Rifkin 232), ενώ ένας από τους κύριους απολογητές των γενετικών τεχνολογιών γράφει χαρακτηριστικά: «Σε μια κοινωνία όπου υπέρτατη αξία είναι η ανθρώπινη ελευθερία, είναι δύσκολο να βρεθεί μια βάση που να νομιμοποιεί τους περιορισμούς στη χρήση της αναπαραγωγικής γενετικής» (Rifkin 272).³⁹ Άλλοι εκπρόσωποι του αναπαραγωγικού φιλελευθερισμού διατείνονται ότι το κράτος, όπως δεν επεμβαίνει στη σεξουαλική αναπαραγωγή, οφείλει να μην αναμειχθεί ούτε σε αυτήν την υπόθεση, αφού τάχα πρέπει να έχει κανείς το δικαίωμα να μην διασταυρώνει το DNA του με ξένα DNA και να επιλέγει την κλωνοποίηση (*La Repubblica*, 19 Απριλίου 2000).

Δεν χρειάζεται πολύς κόπος για να πεισθούν οι πεφωτισμένοι σημερινοί πολίτες για τις ευλογίες της βιοελευθερίας. Η αφοσίωσή τους στην όμορφη μηχανή φτάνει μέχρι την ευχή η “αυτοεξημέρωση” να στοιχειοθετείται και βιολογικά, ώστε να προσαρμόζεται κανείς μέχρι τα γονίδια στην αγορά εργασίας και ψυχαγωγίας και στην εμπορευματική αντίληψη της ομορφιάς και της απόλαυσης. Σε ένα γκάλοπ, 11% των ερωτηθέντων ζευγαριών αμερικανών που έκαναν τεστ γονιμότητας απάντησαν ότι θα απαλλάσσονταν από το έμβρυό τους με έκτρωση, αν διαπιστωνόταν ότι έχει κλίση προς την παχυσαρκία (Rifkin 227). Πριν μερικά χρόνια στις ΗΠΑ ο εμπλουτισμός της διατροφής των μικρόσωμων, αλλά κατά τα άλλα κανονικών, παιδιών, με αυξητικές ορμόνες δικαιολογήθηκε ως εξής: το ανάστημα κάτω του μετρίου πρέπει, λέει, να ορίζεται ως ασθένεια, αφού δεν το δέχεται η κοινωνία (Rifkin 230). Ο Montaigne αναρωτιόταν πώς άντεξε μια γνωστή του να αφαιρέσει τάχα το επιφανειακό στρώμα της επιδερμίδας της, για να αποκτήσει δέρμα πιο ροδαλό. Σήμερα οι ναρκώσεις έχουν καταργήσει τον πόνο που συνδεόταν με τέτοιες επεμβάσεις και παρόμοιες πρακτικές δεν μας κάνουν πια εντύπωση. Ένα μεγάλο μέρος των πελατών διψά τόσο για γενετικές θεραπείες, τεχνητές γονιμοποιήσεις, μεταμοσχεύσεις οργάνων και “ντιζάινερ” απογόνους,⁴⁰ που οι νομοθέτες, αφού κι οι ίδιοι διατίθενται θετικά απέναντι στη βιομηχανία των γονιδίων, δυσκολεύονται να χαλιναγωγήσουν την κατάσταση. Η βιοτεχνολογική βιομηχανία επικαλείται τα δικαιώματα ενός κοινού που κραυγάζει από ενθουσιασμό για τα τελευταία βιογενετικά πορίσματα, τα λόμπυ του μάλιστα ασκούν πίεση στα κοινοβούλια στήνοντας απέξω διαδηλώσεις διαμαρτυρίας ατόμων με ειδικές ανάγκες στα καρτοστάκια τους. Την άνοιξη του 2000 στη Ρώμη, ένας γνωστός γυναικολόγος και διάφοροι ειδικοί στην τεχνητή γονιμοποίηση έθεσαν υποψηφιότητα στις τοπικές εκλογές με ad hoc ψηφοδέλτιο το οποίο ονόμασαν χαρακτηριστικά «Φιλελεύθερη Δράση». Το πρόγραμμα του εκλογικού αυτού συνδυασμού περιλάμβανε την “απελευθέρωση” της αγοράς των γονιμοποιήσεων και την υπόσχεση παιδιών του σωλήνα για όλους: η επιτυχία του ήταν αξιόλογη, κυρίως στα προεκλογικά γκάλοπ. Εδώ δεν υπάρχουν θύτες και θύματα. Οι μακρινοί απόγονοι των ναυτών του

³⁹ Όταν η Lucile Desmoulin ανέβηκε στη λαμητόμο στο Παρίσι του 1793 και φώναζε: «Ελευθερία, πόσα εγκλήματα θα γίνουν στ' όνομα σου!» δεν μπορούσε να φανταστεί τι νόημα θα αποκτούσαν τα λόγια της δύο αιώνες μετά.

⁴⁰ Για ποιο λόγο να μας εκπλήσσει το ότι στις κλινικές τεχνητής γονιμοποίησης μπορεί κανείς να επιλέξει σπερματοζώαριο ανάλογα με τη ράτσα, το ύψος, το ανάστημα, το χρώμα των ματιών, την ευφυΐα, την εθνότητα και την υπηκοότητα (Rifkin 62); Μήπως η Δύση έχει κερδίσει τον αγώνα ενάντια στις δυνάμεις του Κακού χάρη στις διαφορετικές ποικιλίες καφέ στα σουπερμάρκετ;

απαθανατισμένου από τον Αϊζενστάιν θωρηκτού Ποτέμκιν, οι οποίοι έθεσαν σε κίνδυνο τη ζωή τους, για να διαμαρτυρηθούν για το σκωληκοφαγωμένο κρέας, σήμερα κάνουν ουρές στα Mc Donald's, για να πληρώσουν για το ίδιο κρέας. Η νέα ευγονική δεν ασκείται από μανιακούς ρατσιστές, αλλά από φιλήσυγχους γονείς που νοιάζονται για την υγεία των παιδιών τους. Τα *Remarques* τονίζουν ότι δεν είναι συνεπές να ασκεί κανείς κριτική στην κλωνοποίηση, όταν καταφάσκει σε όλες τις άλλες εξελίξεις, βάσει των οποίων δεν αρθρώνεται ούτε για δείγμα πλέον κάποιο επιχείρημα εναντίον της κλωνοποίησης. Εκείνοι που έχουν χάσει την αίσθηση της αυταξίας τους κάπου μεταξύ κινητού, ηρεμιστικών και υπολογιστή δεν πρόκειται να ενοχληθούν από μια ντομάτα με γονίδια ψαριού (Rem. 16). Όποιος δεν διαμαρτύρεται εναντίον της σημερινής ζωής, όποιος δεν θέλει να της αντιπαραθέσει τη σύλληψη μιας ζωής διαφορετικής, δεν έχει τίποτε να αντιπαραθέσει στη μηχανική των γονιδίων. Τα αποτελέσματά της δεν μπορούν πια να είναι και τόσο πολύ χειρότερα απ' ό,τι ήδη βιώνουμε και βλέπουμε με τα μάτια μας (Rem. 87).

Αυτό είναι ένα από τα κύρια παράδοξα της εμπορευματικής κοινωνίας: Όλα όσα γίνονται εις βάρος του αποκοινωνικοποιημένου ανθρώπου και που σε μεγάλο βαθμό δεν υπήρχαν μέχρι πρότινος (φτώχεια, οικονομικές κρίσεις, συμφορές εξαιτίας της τεχνολογίας, κυκλοφοριακή συμφόρηση εξαιτίας των αυτοκινήτων, μόλυνση του περιβάλλοντος κ.ο.κ.) γίνονται αποδεκτά ως να ήταν αναπόφευκτα και αμετάβλητα, ενώ όσα θα μπορούσε ίσως να αποκαλέσει κανείς “φυσικά”, όσα μια άλλη εποχή ονόμαζε “θέλημα Θεού” πρέπει να αλλάξουν πάση θυσία και με οποιοδήποτε κόστος, αφού πρέπει να επέμβουμε μέχρι και στην ατομική και τη γονιδιακή δομή του κόσμου. Βέβαια, αυτό σημαίνει ότι, ενώ πολλά από τα λεγόμενα “φυσικά” προβλήματα (η αύξηση των περιπτώσεων στειρότητας, η ανεξέλεγκτη εξάπλωση πολλών ασθενειών κ.ο.κ.) οφείλονται στο βιομηχανικό πολιτισμό, χρειάζεται μια επιπλέον δόση βιομηχανικού πολιτισμού για να αντιμετωπιστούν αυτά τα προβλήματα. Μα δεν είναι το περιβάλλον που πρέπει να αλλάξει, είναι ο άνθρωπος. Αν ένα ζευγάρι θέλει να ξαναβρεί τη γονιμότητά του, καλό θα ήταν να ψάξει ένα περιβάλλον, όπου θα αναπνέει λιγότερο βενζόλιο. Φαίνεται όμως πως είναι πολύ πιο εύκολο για το εμπορευματοποιημένο υποκείμενο να κάνει μια διάσπαση χρωμοσώματος, από το να αλλάξει τη δουλειά ή τον τόπο κατοικίας του και από το να μετακινείται πού και πού με τα πόδια. Αυτό μοιάζει πολύ με την περίπτωση του πατέρα που πηγαίνει βόλτα το παιδί του κι όταν αυτό πέφτει στη λίμνη, αυτός σκέφτεται πώς θα γίνει να το βγάλει από τη λίμνη χωρίς να πέσει ο ίδιος μέσα. Μετά από σκέψη φωνάζει στο παιδί: «Πρόσεχε μην σε τραβήξει κάτω το ρεύμα! Τρέχω να φράξω την παροχή του νερού!» Στην πράξη, παρ' όλες τις φαντασιοπληξίες παντοδυναμίας ορισμένων βιοτεχνολόγων και των διακηρύξεών τους περί “δευτέρας Δημιουργίας”, παρά τον ενθουσιασμό ενός κοινού που τους λατρεύει περισσότερο απ' όσο οι πιστοί του μεσαίωνα τους αγίους, οι πρακτικοί τους στόχοι είναι εξαιρετικά τετριμμένοι. Οι πραγματικές χρήσεις της “δευτέρας Δημιουργίας” είναι του επιπέδου της καλλιέργειας μιας πατάτας που όταν μαγειρεύεται θα απορροφά λιγότερο λίπος και θα γλιτώνει τον αμερικανό από την ανάγκη να αλλάξει τις “διατροφικές” του συνήθειες για να αδυνατίσει (*Verde Ambiente Società* 2/2000). Το ίδιο κοντόθωρος είναι και ο χρονικός ορίζοντας τούτης της «εξέλιξης που πήρε ο άνθρωπος στα χέρια του» – δεν μπορεί να δει παραπέρα από τον επόμενο ισολογισμό, ούτε καν σε καθαρά οικονομικό επίπεδο. Η βιοτεχνολογική βιομηχανία δεν φαίνεται να νοιάζεται που ουσιαστικά σκάβει τον ίδιο της το λάκκο, αφού η συρρίκνωση της γενετικής κληρονομιάς, την οποία η ίδια διακηρύττει, μεσοπρόθεσμα περιορίζει τη δυνατότητα να εξευρεθούν νέες πηγές γενετικού υλικού για εμπορική εκμετάλλευση (κυρίως από τη φαρμακευτική βιομηχανία). Κι εδώ τα νανοδευτερόλεπτα της αγοράς αντικαθιστούν τις χάλκινες πλάκες της θνητής θεότητας του Κράτους.

Ενίοτε τα υποκείμενα της αγοράς αγανακτούν. Αισθάνονται ότι οι πολυεθνικές θέλουν να αισχροκερδήσουν εις βάρος τους και οι κριτικότερα διακείμενοι από αυτούς είναι απρόθυμοι να δεχτούν το νόημα ενός κλωνοποιημένου πιθήκου ή μιας τετράγωνης πατάτας. Κανένας όμως δεν θέλει να θίξει τα υποτιθέμενα “πλεονεκτήματα” των βιοτεχνολογιών στον ιατρικό τομέα, στις γενετικές θεραπείες, τις τεχνικές γονιμοποίησης και τις μεταμοσχεύσεις οργάνων. Όσο και αν αποδέχονται το να μην έχουν κανένα άλλο δικαίωμα, ούτε καν δικαίωμα σε λίγο νερό και λίγο αέρα, σε καμιά περίπτωση δεν επιτρέπουν να τους αφαιρεθεί το δικαίωμα στο παιδί. Είναι ακόμη σχετικά εύκολο να διαμαρτυρηθεί κανείς εναντίον της χειραγώγησης των γονιδίων, θέλει όμως θάρρος για να διαμαρτυρηθεί ενάντια στην τεχνητή γονιμοποίηση και στις μεταμοσχεύσεις οργάνων – είναι περίπου σαν να αμφισβητείς την ύπαρξη μαγισσών το 17ο αιώνα: άνθρωποι σαν τον Ρίφκιν το αποφεύγουν επιμελώς. Η ενότητα των βιοτεχνολογιών παραβλέπεται συστηματικά: Οι ίδιοι άνθρωποι που είναι εναντίον της γενετικής τεχνολογίας, συχνά τάσσονται υπέρ της τεχνητής γονιμοποίησης στο όνομα της ελευθερίας του χρήστη. Η αριστερά, μέσα στο παραλήρημά της, θεωρεί τη βιοτεχνολογία μέχρι και κοινωνική πρόοδος, ενώ η καθολική και η συντηρητική δεξιά διαμαρτύρονται μόνο για λεπτομέρειες, όπως είναι η πρόσβαση τέτοιων τεχνικών σε ανύπαντρα ζευγάρια, σε μονογονεϊκές οικογένειες και σε ομοφυλόφιλους. Ακόμη και ο πάπας, ο οποίος τάσσεται πλήρως και ανεπιφύλακτα εναντίον της αντισύλληψης και της έκτρωσης, εισέρχεται σε εκλεπτυσμένες διακρίσεις όταν πρόκειται για γενετικές θεραπείες και μεταμοσχεύσεις (*Il Manifesto*, 30-8-2000). Εδώ μιλούμε πια για πραγματική συναίνεση: Όλοι όσοι παίρνουν το λόγο στα μμε, δεξιά κι αριστερά, διαφοροποιούνται μόνον ως προς το βαθμό στον οποίο αποδέχονται τις βιοτεχνολογίες. Δεν υπάρχει όμως “σωστή” και “λάθος” χρήση των βιοτεχνολογιών, όπως δεν υπάρχει “σωστή” και “λάθος” διάσπαση του ατόμου και επιπλέον, ούτε είναι λύση να εμπιστευτούμε τις βιοτεχνολογίες στο κράτος και να βλέπουμε το κακό μόνο στην έρευνα και τις πατέντες των ιδιωτικών επιχειρήσεων.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο αστικός ουμανισμός, ο οποίος πάντοτε μιλά για την “αυταξία του ανθρώπου”, για την “αυτοτέλεια” και την “ακεραιότητά” του, ξαφνικά διακηρύττει ότι είναι ανήθικο ένα άτομο που δεν θέλει να κατανοήσει τον εαυτό του ως συναρμογή υποκατάστατων μελών για άλλους και προτιμά να πάρει τα όργανά του μαζί του στον τάφο. Αλλά και σε αυτήν την περίπτωση δεν αρκεί να επισημαίνουμε τις αρνητικές επιπτώσεις, όπως είναι η κυριολεκτική σφαγή ανθρώπων στη Βραζιλία ή την Ινδία, των οποίων το σώμα είναι το μοναδικό

αντικείμενο αξίας που κατέχουν. Πρόκειται για μια αντίληψη που είναι εντελώς ασύμβατη με τη σύλληψη του ατόμου ως ποιοτικά προσδιορισμένης μοναδικότητας. Η αντίληψη ότι ο νεκρός δεν είναι παρά απλή ύλη, η οποία οφείλει να προσφέρει τον εαυτό της για την περαιτέρω λειτουργία της όμορφης μηχανής, είναι στενά συνδεδεμένη με την αντίληψη του ζωντανού ανθρώπου ως απλού εξαρτήματος αυτής της μηχανής. Ο Μπένθαμ δεν δώρισε ματαιώς το σώμα του στην επιστήμη. Η (απο)κοινωνικοποίηση μέσω της αξίας έχει οδηγήσει το σκοταδισμό σε τέτοιες ακρότητες, ώστε οι παλιές απαγορεύσεις και παραινέσεις της θρησκείας να φαντάζουν μπροστά της ορθολογικότερες κρίσεις. Η αλλοτινή απαγόρευση της αυτοψίας μοιάζει πιο ανθρώπινη από τη σημερινή επιστημονική παραίτηση να διαρρηγγύνει τα δέκα δισεκατομμύρια γονίδια του ανθρώπινου σώματος και μετά να τα πατεντάρει. Στην εξάπλωση των γενετικών εξετάσεων πριν το γάμο με στόχο τη γέννηση υγιών παιδιών, θα μπορούσε κανείς να αντιπαραθέσει τον Τολστόι της *Σονάτας της Πεντάρας*, όπου έλεγε πως μόνο η μοίρα αποφασίζει αν τα παιδιά θα αρρωστήσουν ή όχι.⁴¹

Ορισμένοι βιοπροφήτες υπόσχονται και την αθανασία, είτε μέσω της κλωνοποίησης είτε μέσω της διαιώνισης των “πληροφοριών” από τις οποίες αποτελείται, όπως λένε, ο άνθρωπος. Εύκολα μπορούμε να φανταστούμε πόσο κολακεύει τα εμπορευματοποιημένα υποκείμενα μια τέτοια αντίληψη, όταν κάθε μέρα ο υπολογιστής τους τους κάνει επίδειξη της μηδαμινότητάς τους. Μέσα σε λίγα χρόνια θα θεωρούν τους εαυτούς τους ανεπαρκείς ως προς την τρίτη γενιά υπολογιστή ή κινητού, αφού και τα παιδιά τους θα τους αντιμετωπίζουν ως ξεπερασμένους. Στην αρχαία Αίγυπτο η αθανασία της ψυχής περιοριζόταν αρχικά στον Φαραώ και κατόπιν (μετά από δημοκρατικές σφαγές) συμπεριλάμβανε όλο και ευρύτερους κύκλους. Ο χριστιανισμός υποσχόταν σε όλους, μικρούς και μεγάλους, την αθανασία στα ουράνια. Σήμερα η επιστήμη επαγγέλλεται την αθανασία εδώ, στον κόσμο – αντί πληρωμής βεβαίως. Τι ωραία προοπτική να συνεχίσουν να υπάρχουν στην αιωνιότητα ειδικά οι άνθρωποι του σημερινού σταδίου ανάπτυξης, με πρώτους κατά πάσα πιθανότητα τους μοριακούς βιολόγους και τους συμβούλους παραγωγής της Monsanto! Όταν το δέκατο ένατο αιώνα ρώτησαν τον συγγραφέα Ερνέστ Ρενάν αν πίστευε στην αιωνιότητα, εκείνος αποκρίθηκε: «Δεν βλέπω το λόγο να είναι αθάνατος ο μανάβης μου». Οι φορολογούμενοι, οι ψηφοφόροι και οι τηλεθεατές του εικοστού πρώτου αιώνα φαίνεται αντίθετα πως είναι άξιοι να παράσχουν το πρότυπο για ολόκληρη τη μελλοντική εξέλιξη, ώστε να τους μοιάζουν όλοι οι μελλοντικοί άνθρωποι εις τους αιώνες των αιώνων! Τότε πράγματι, τα χίλια χρόνια θα περνούσαν σαν να μην πέρασε μια μέρα, αλλά από την πλήξη.

Φυσικά κι εδώ, όπως και σε πολλές αντίστοιχες περιπτώσεις, η γενετική τεχνολογία δεν πρόκειται να κρατήσει τις υποσχέσεις της και οι πιστοί της θα δοκιμάσουν εκπλήξεις. Όταν, για παράδειγμα, κάποιος κριτικός ανησυχούν που οι πλούσιοι θα μπορούν να κληροδοτούν στα παιδιά τους γενετικά βελτιωμένα γονίδια, δεν ασκούν απλώς ένα είδος κριτικής που δεν θίγει την ουσία των καπιταλιστικών νεωτερισμών και θίγει μόνον το πρόβλημα της άδικης διανομής τους (αφού οι βιοαπολογητές μπορούν ψύχραιμα –και με το δίκιο τους– να τους υπενθυμίσουν ότι τα παιδιά των πλουσίων πάντοτε είχαν περισσότερα προνόμια από τα παιδιά των φτωχών). Το χειρότερο είναι ότι οι κριτικοί αυτοί πιστεύουν την προπαγάνδα που λέει ότι η ευφυΐα ή η δημιουργικότητα ή η “γυναικεία διαίσθηση” οφείλονται σε γενετική προδιάθεση και μπορούν να χειραγωγηθούν. Για πρώτη φορά στην ιστορία, πάντως, οι πλούσιοι θα κάνουν τα παιδιά τους πειραματόζωα στην υπηρεσία της όμορφης μηχανής. Από την εποχή της φοινικικής λατρείας του Μπάαλ έχουν να πληρώσουν τόσο βαρύ τίμημα.

Το αγαπημένο θέμα των μμε, η κλωνοποίηση ανθρώπων είναι μάλλον ένα σκιάχτρο, που αποπροσανατολίζει από κάτι που σε μεγάλο βαθμό ήδη συντελείται: η εφαρμογή γενετικών παρεμβάσεων στη γεωργία (Rem. 15). Στην πράξη, δεν υπάρχει τομέας όπου οι βιοτεχνολογίες να εξαπλώνονται τόσο ραγδαία και όπου οι κίνδυνοι που εγκυμονούν να είναι τόσο μεγάλοι, όσο στην αγροτική παραγωγή (Rifkin 140). Παρόλ’ αυτά, το πρόβλημα ανάγεται σε πρόβλημα περιβαλλοντικό ή προστασίας του καταναλωτή. Όχι ότι μια τέτοια οπτική γωνία δεν θα μπορούσε να έχει τεράστια σημασία. Πολλά γενετικά τροποποιημένα φυτά έχουν τη συμπαθή ιδιότητα να γίνονται “ανθεκτικότερα” στα ζιζανιοκτόνα και τα φυτοφάρμακα που πουλάει η ίδια εταιρεία, η οποία δημιουργεί αυτά τα φυτά και τα ρίχνει στην αγορά – ανθεκτικότερα σημαίνει ότι μπορούν και απορροφούν περισσότερη ποσότητα των εισροών αυτών, για το καλό του χρήστη στην άλλη άκρη της διατροφικής αλυσίδας. Εμείς οι άνθρωποι ωστόσο, αντίθετα με ορισμένα ζιζάνια, δεν πρόκειται να γίνουμε ανθεκτικότεροι στις πενταπλάσιες ποσότητες ζιζανιοκτόνων μέσα σε μερικά χρόνια (*Le Monde diplomatique*, Αύγουστος 1999). Η βιοτεχνολογία επιμένει όμως να καταστρέψει τη δραστηριότητα που για χιλιάδες χρόνια υπήρξε η βάση του ανθρώπινου πολιτισμού και της ανθρώπινης ζωής, όπως την ξέρουμε και όπως έχουμε συνδέσει όλα τα σχέδια και τις ελπίδες μας μαζί της. Οι βιοτεχνολογίες μας επιτρέπουν να καλλιεργούμε γονίδια μέσα σε θρεπτικά διαλύματα και προωθούν μια γεωργία «χωρίς σπόρο, χωρίς φυτά, χωρίς έδαφος, χωρίς σπορά, χωρίς θερισμό και χωρίς γεωργούς» (Rifkin 48). Για να δώσουμε ορισμένα παραδείγματα, προωθούν την καλλιέργεια γαλοπούλας χωρίς ένστικτο εκκόλαμης – επειδή η

⁴¹ Τη στιγμή που τόσοι άνθρωποι μολύνθηκαν (κυρίως με HIV και ηπατίτιδα) από μεταγίσεις, μπορεί κανείς να είναι ευτυχής, αν είναι μάρτυρας του Ιεχωβά και αρνείται εξολοκλήρου τις μεταγίσεις. Ακόμη κι η άρνησή τους να εμβολιαστούν θα μπορούσε μια μέρα να αποδειχθεί “πλεονεκτική επιλογή”, όταν η αχαλίνωτη διάδοση των εμβολιασμών ενάντια στις πιο ακίνδυνες ασθένειες (ανεμβολιογία, γρίπη) θα έχει καθαρίσει συστηματικά το ανθρώπινο ανοσοποιητικό σύστημα. Οι χορτοφάγοι ήταν προφυλαγμένοι από τη νόσο των τρελών αγελάδων. Με λίγη φαντασία θα μπορούσε να συλλάβει κανείς μια κατάσταση στην οποία οι μόνοι άνθρωποι που επιζούν μετά από μια σειρά συμφορών που οφείλονται στην τεχνολογική πρόοδο, είναι κάποιοι μυστήριοι τύποι και τα μέλη διάφορων θρησκευτικών αιρέσεων. Ακόμη κι αυτό ανήκει στη διαλεκτική του Διαφωτισμού: Η πίστη, κατά γράμμα εφαρμογή του Λόγου της Βίβλου, μπορεί σήμερα να αποδειχθεί πιο χρήσιμη από μια επίσκεψη στο γιατρό. Είναι γεγονός ότι σήμερα ακόμη και σκοτεινές κοσμοθεωρίες ανθρωποσοφικών, πνευματιστικών και άλλων τέτοιων τάσεων συχνά ρεζιλεύονται μπρος στην πραγματικότητα λιγότερο από το Λόγο του φετιχισμού του εμπορεύματος και της τεχνολογίας. Αυτό το εμπειρικά διαπιστωμένο γεγονός είναι πολύ κοντά στην τυπική μετατροπή του ορθού λόγου του Διαφωτισμού στο προφανώς αντίθετό του. Στο κίνημα του New Age, η μετάβαση από τον κυβερνοχώρο στο προσευχητάρι (και τούμπάλιν) είναι διαρκής.

γαλοπούλα παράγει υψηλότερο αριθμό αυγών όταν δεν χρειάζεται να τα κλωσάει (Rifkin 49). Προωθούν την καλλιέργεια σολομού, που έχει χάσει το ένστικτο απόθεσης των αυγών του, έτσι ώστε να μην αφήνει την ανοιχτή θάλασσα (Rifkin 53), αλλά και την καλλιέργεια ξύλου που έχει χάσει την ακαμψία του (Rifkin 130). Είναι αυτονόητο ότι τα πειραματικά σχεδιασμένα όντα μεταδίδουν τα χαρακτηριστικά τους στους “φυσικούς” τους ειδολογικούς συντρόφους, μέχρις αφανισμού τους. Γι’ αυτό και υπάρχουν ντομάτες τετράγωνες για να στοιβάζονται καλύτερα, με γονίδια ψαριού για να αντέχουν στο κρύο, γουρούνια που δεν μπορούν να περπατήσουν από το βάρος και καλαμπόκι που αντέχει απεριόριστες ποσότητες φυτοφαρμάκων.

Ρωτούν τώρα τα *Remarques*: πώς ήταν αυτή η περίφημη γεωργία πριν την επινόηση των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών; Αν θέλουμε να πιστέψουμε ορισμένους εχθρούς της βιοτεχνολογίας, μπορούμε να φανταστούμε ότι στο γαλλικό έδαφος όλα ήταν εντάξει πριν εισαχθεί το γενετικά τροποποιημένο καλαμπόκι. Αλλά στο όνομα ποιανού πράγματος μπορεί κανείς να αντιταχθεί στη βιομηχανική παρέμβαση στη φύση της φύσης, αν δεν έχει αντεπιχειρήματα για την παραδοσιακή αγροτική βιομηχανία, η οποία κατά σύστημα και εξ’ ορισμού μεταχειρίζεται τα φυτά και τα ζώα ως *μηχανές* (Rem. 49); Η βιομηχανοποιημένη γεωργία, με όλη τη βαναυσότητα που συσώρευσε μέσα σε λίγες δεκαετίες, δεν αποτελεί συνέχεια του προηγούμενου “εξανθρωπισμού της φύσης”, αλλά απόλυτη άρνηση της φύσης. Οι συνθήκες ζωής του σύγχρονου κατσικιού μοιάζουν πολύ μ’ αυτές του σύγχρονου ανθρώπου, ο οποίος κάνει τις συναθροίσεις του «πάνω σε πλάκες από τσιμέντο, ρυθμίζεται από υπολογιστές, τρέφεται χρησιμοθηρικά και ελέγχεται ιατρικά» (Rem. 54). Ο καπιταλισμός ξεκίνησε με την αναδόμηση της γεωργίας και σήμερα η οικειοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πόρων έχει φτάσει σ’ ένα σημείο πρωτοφανές, αφού όλες οι πτυχές της αναπαραγωγής και της συντήρησης γίνονται μονοπώλιο ορισμένων βιομηχανικών ομίλων, οι οποίοι αποκόπτουν οριστικά την ανθρωπότητα από κάθε πρόσβαση στα θεμελιώδη στοιχεία της φύσης, για να της πουλήσουν ύστερα υποκατάστατα (Rem. 70). Έτσι θα εξαρτιόμαστε σιγά-σιγά ακόμη και για την επιβίωσή μας από τη μεγάλη μηχανή, όπως στην περίπτωση των σπόρων που οι γεωργοί πρέπει να αγοράζουν κάθε χρόνο, αφού μέσα σε λιγότερο από έναν αιώνα η πρακτική του να παράγεις σπόρους μόνος σου έχει σχεδόν εξαφανιστεί (Rifkin 186). Σε σχέση με ένα απ’ αυτά τα προϊόντα ο Ριζέλ έγραψε: «Η τεχνολογία *terminator* (ελληνιστί: εξολοθρευτής) της στειρώσεως των φυτών αποτελεί το μεγαλύτερο θρίαμβο της πολιτικής οικονομίας: ουσιαστικά σημαίνει ότι παρασκευάζεις έναν στείρο ζωντανό οργανισμό (...) Ό,τι έχει απομείνει από το νόημα της ύπαρξής μας, η *δυνατότητα* και μόνο της τεχνολογίας αυτής, με τη χειραγώγηση του ανταγωνισμού και με τις υποσχέσεις της εφαρμογής της στον άνθρωπο, θέλει να το αποικίσει και να μας αναγκάσει να επιβιώσουμε στη δική της κοινωνία» (Riesel 11-12).⁴²

Να λοιπόν το αποτέλεσμα πεντακοσίων χρόνων βιομηχανικής εμπορευματικής κοινωνίας: η καθημερινή τροφή έχει ξαναγίνει θεμελιώδες κοινωνικό ζήτημα. Όπως παλιότερα, έτσι και σήμερα, κάποιος πρέπει να γεμίζει απλώς το στομάχι τους –χθες με χυλό, σήμερα με τα σκουπίδια του σουπερμάρκετ– και οι πλούσιοι μπορούν να τρώνε φαγητό. Αλλά και το γεύμα των πλουσίων σήμερα δεν είναι σαν το αλλοτινό τους (δεν κυκλοφορεί πια τέτοιο κυνήγι), είναι αλλά και μόνον η τροφή ενός σχετικά εύπορου γεωργού πριν από εκατό χρόνια. Η εμπορευματική κοινωνία δεν είναι σε θέση να κρατήσει ούτε τις ελάχιστες από τις υποσχέσεις της, όπως το να υπάρχει τουλάχιστον τροφή για όλους χωρίς να καταφεύγει στα λάδια μηχανής μέσα στις ζωοτροφές, στα φυτικά έλαια στο κακάο, στις διοξίνες στα κοτόπουλα και στον κανιβαλισμό των αγελάδων και χωρίς μία Ε.Ε., η οποία, μόλις ανακαλύπτονται βλαβερά συστατικά στις τροφές, αυξάνει τους δασμούς – βλέπε το διπλασιασμό του φόρου στο καρκινογόνο PCB στο κρέας ως αντίδραση στο σκάνδαλο των διοξινούχων κοτόπουλων (*La Repubblica* 19-8-1999).⁴³ Και φυσικά αυτά συνοδεύονται από την απαγόρευση ενός μεγάλου μέρους των παραδοσιακών μεθόδων, όπως για παράδειγμα της παραδοσιακής μεθόδου παρασκευής τυριού ή του ψησίματος της πίτσας στα κάρβουνα, *τάχα* για λόγους υγείας.⁴⁴ Η συνεχής ωστόσο καταστροφή κάθε ποιοτικού κριτηρίου στα τρόφιμα στην Ε.Ε. (βλ. απελευθέρωση μεταξύ άλλων της αγοράς του ψωμιού, των ζυμαρικών, του μελιού, της σοκολάτας και την άρση της αναγραφής της προέλευσης του προϊόντος) στο όνομα του “ελευθέρου ανταγωνισμού” δεν έχει σημασία μόνον οικονομική: σε όποιον δέχεται να καταναλώνει ό,τι του σερβίρουν χωρίς να ρωτά περί τίνος πρόκειται, ουσιαστικά περνάει, στο βαθύτερο επίπεδο της ύπαρξής του, ένα μήνυμα σκλαβιάς και μηδαμινότητας έναντι της όμορφης μηχανής.⁴⁵

⁴² Στη Γαλλία οι επιθέσεις που ασκούν τα ριζοσπαστικά ρεύματα προς την κοινωνία του εμπορεύματος συχνά της δίνουν το κάπως ασαφές όνομα «η Οικονομία». Οι επιθέσεις αυτές συμπεριλαμβάνουν και τον μαρξισμό της εργατικής τάξης στην κριτική τους –όπως κάνουν και με τη θεωρία της αξίας– ως εκπόσωπο του οικονομισμού, δηλαδή της αναγωγής του κοινωνικού αποκλειστικά στο οικονομικό: «Και γι’ αυτόν το λόγο ο πρώτος τυχόν ηλίθιος είναι “μαρξιστής”, που σημαίνει οικονομιστής, *υποστηρικτής της κυριαρχίας της Οικονομίας*, προτού να γίνει κατ’ επιλογήν φιλελεύθερος, ή, όπως λέγεται σήμερα, πολίτης», ενώ «η ουσιαστική συμβολή του Μαρξ ήταν να καταδείξει πως με πολύ συγκεκριμένο τρόπο η κυριαρχία του εμπορεύματος, η οποία ενθαρρύνθηκε από τη βιομηχανία, φρόντισε από τότε να καταστήσει μοναδική οραματική δυνατότητα καθόλη τη βιομηχανική εποχή την υπόθεση της απόλυτης κυριαρχίας της οικονομίας» (Riesel 19). Από όλα τα επαναστατικά κινήματα του παρελθόντος, προσθέτει ο Ριζέλ, έλλειπε η αυτονομία, με την έννοια της ρήξης με τις ιδεολογίες της προόδου.

⁴³ Φυσικά μπορεί να τα αποφεύγει κανείς ως ένα βαθμό, αγοράζοντας μόνο “βιολογικά” προϊόντα. Όμως για να το κάνει κανείς αυτό συστηματικά χρειάζεται ένα εισόδημα, το οποίο αποκτά μόνο αν συμμετέχει ενεργά στις φρικαλεότητες αυτής της κοινωνίας. Απ’ την άλλη, όμως, η βιολογική διατροφή δεν είναι πια αυτό που ήταν και έχει ανοίξει την όρεξη αυτών που την καθιστούν καθημερινά όλο και πιο αναγκαία: έτσι ακόμη και η Novartis έχει ήδη μπει στην αγορά των βιολογικών προϊόντων.

⁴⁴ Είναι χαρακτηριστικός ο στεναγμός του Ντε Γκωλ: «Πώς να διοικήσει κανείς μια χώρα, στην οποία υπάρχουν τριακόσια είδη τυριών;» Για προβλήματα αυτού του είδους όμως η Ε.Ε. διαθέτει πολύ καλύτερες λύσεις από τον παλαίμαχο στρατηγό. Σήμερα στη Γαλλία στα μαγαζιά με τροκομικά προϊόντα συχνά σου δίνουν και μια προκήρυξη με τίτλο: «Να σώσουμε τα τυριά μας!»

⁴⁵ Όταν όμως κάποιος πεθάνει απ’ αυτό, τότε ήταν άτυχος – η μηχανή έχει και την άλλη της όψη. Έτσι έχει συμβεί να πεθάνουν άνθρωποι που έφαγαν τις προαναφερθείσες ντομάτες με γονίδια ψαριού, επειδή ήταν αλλεργικοί στο ψάρι και βέβαια δεν ήταν αρκετά έξυπνοι, ώστε να υποθέσουν ότι η ντοματοσαλάτα τους μπορεί να περιέχει ψάρι. Οι γενετιστές δίνουν έτσι ένα τέλος στον ισοπεδωτικό εφησυχασμό του χορτάτου αστού (για τον οποίο εξάλλου έχουν γίνει τόσες διαμαρτυρίες), προσφέροντάς του μια καθημερινή περιπέτεια, που ενεργοποιεί τα ανταντακλαστικά του πολύ περισσότερο απ’ ό,τι να τα σκαρφάζει σε βράχους με γυμνά χέρια.

Όποιος πήγαινε σε δημόσιο σχολείο τη δεκαετία του '80 στην Αγγλία και έτρωγε στην καντίνα του σχολείου το φθηνότερο κρέας (το αγελαδινό με την ασθένεια Creutzfeld-Jakob) είχε πολλές πιθανότητες να αρρωστήσει και να πεθάνει στο άνοιγμα της ηλικίας του (*Corriere della Sera*, 17-7-2000). Σε κάθε περίπτωση πάντως είχε την τύχη να τρέφεται κατά την παιδική του ηλικία μ' ένα παρασκευασμένο από αλεσμένα κόκαλα. Ποιος δεν θα σκεφτόταν την περιγραφή του Μαρξ των χοιρινών προϊόντων με τα οποία τάζαν το αγγλικό προλεταριάτο στις χειρότερες στιγμές του;⁴⁶ Προσεκτικές στατιστικές μιλούν για 150.000 περίπου νεκρούς τα επόμενα χρόνια μόνο στην Αγγλία. Η βιομηχανική γεωργική κοινωνία έφτασε στο σημείο να παίρνει πίσω την πρώτη και βασικότερη υπόσχεση κάθε πολιτισμού, που είναι η εξασφάλιση της επιβίωσης τουλάχιστον σε καιρό ειρήνης. Δεκάδες εκατομμύρια άνθρωποι πηγαίνουν ακατάπαυστα για ιατρικές εξετάσεις και ανακαλύπτουν παθήσεις για τις οποίες δεν υπάρχει θεραπεία, όπως ακριβώς συνέβαινε με τις επιδημίες πανούκλας το Μεσαίωνα. Για οποιαδήποτε λογική πέρα από την εμπορευματική η συμφορά αυτή ήταν απόλυτα προβλέψιμη. Η παρασκευή τροφής για τα βοοειδή με πτώματα βοοειδών δεν αποτελεί μόνον εγκληματική νόθευση και εμπλουτισμό της τροφής με ξένα σώματα, πράγμα που γίνονταν παντού όπου υπήρχε κέρδος. Το να μετατρέψεις έναν χορτοφάγο σε κρεοφάγο και μάλιστα κανίβαλο είναι συνέπεια του παρανοϊκού κόσμου της αξίας, όπου το αφηρημένο είναι συγκεκριμένο και το συγκεκριμένο αφηρημένο και όπου όλα μετατρέπονται στο αντίθετό τους. Δεν χρειάζονται λεπτομερείς μελέτες για να προβλέψουμε ότι μια τέτοια παρέμβαση –και μάλιστα τόσο ελαφρά τη καρδιά– δεν μπορεί να μην έχει συνέπειες. Αρκεί η πρώτη λέξη της ευρωπαϊκής φιλοσοφίας, η ρήση του Αναξίμανδρου.⁴⁷

Η σφαγή συνεχίζεται. Εναντίον της τεράστιας επίθεσης των γενετικών βιομηχανιών έχει αναπτυχθεί ένα παγκόσμιο κίνημα διαμαρτυρίας, πολύ πιο γρήγορα απ' ό,τι το αντιυψηλικό κίνημα και μάλιστα την ώρα που δεν υπάρχει σχεδόν κανένα κίνημα ενάντια στην τρομοκρατία των αυτοκινήτων.⁴⁸ Ο νεοφιλελευθερισμός και οι βιοτεχνολογίες είναι τα δύο μεγάλα ζητήματα στο στόχαστρο του νέου κινήματος που ήρθε στο προσκήνιο με την εξέγερση στο Σιάτλ, ένα κίνημα που όχι απλώς αποτελεί το μεγαλύτερο αντικαπιταλιστικό κίνημα, αλλά συνειδητοποίησε και τη σύνδεση μεταξύ των φαινομένων αυτών. Η κύρια αδυναμία του κινήματος είναι οπωσδήποτε οι ψευδαισθήσεις του περί “ενεργών πολιτών”, “δημοκρατικού διαλόγου”, “μεταρρύθμισης της παγκόσμιας τράπεζας”, η επίκληση του νομοθέτη και οι δυνατότητες εθνοκρατικής ρύθμισης. Οι ψευδαισθήσεις περί δημοκρατίας φαίνεται πως θα καταρρεύσουν πολύ σύντομα με τέτοια προθυμία που δείχνουν οι κυβερνήσεις και οι διεθνείς οργανώσεις να υποκύψουν στις πιέσεις της γενετικής βιομηχανίας. Η ευρωπαϊκή Κομισιόν, παρά τις αντιρρήσεις μεμονωμένων κρατών, σκοπεύει να άρει το κατά τη γνώμη της απόλυτα “παράνομο”, ψηφισθέν το 1998, μορατόριουμ στα νέα γενετικά τροποποιημένα προϊόντα (*Le Monde*, 18-7-2000). Αφού είχαν ήδη φυτευτεί 2000 εκτάρια παράνομα εισαγόμενου γενετικά τροποποιημένου καλαμποκιού στη Γαλλία, η γαλλική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι προετίθετο να επιτρέψει την καταστροφή των αντίστοιχων φυτειών, για να ανακαλέσει τελικά την απόφασή της (*Le Monde*, 18-7-2000). Η ίδια τακτική του δοκιμαστικού σωλήνα και του τετελεσμένου γεγονότος κρυβόταν πίσω από την “παράφρονα”, όπως αποκλήθηκε, εξασφάλιση παράνομης πατέντας για τη χειραγώγηση της ανθρώπινης γονιμότητας από το Γραφείο Ευρεσιτεχνιών του Μονάχου.

Και οι εναπομεινάντες γεωργοί έχουν αρχίσει να αντιδρούν. Η Confédération paysanne (Αγροτική Συνομοσπονδία), η δεύτερη σήμερα αγροτική συνδικαλιστική οργάνωση της Γαλλίας, δεν έχει όμοιά της στην Ευρώπη. Υπεραστίζεται τους μικρογεωργούς έναντι του “προντουκτιβισμού”, του επικαθορισμού δηλαδή των πάντων από την παραγωγικότητα, μάχεται εναντίον της εκμηδένισης της αγροτικής τάξης, την οποία προωθούν εδώ και πενήντα χρόνια η κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Ένωση, με τη βοήθεια των επίσημων πολυεθνικών γεωργικών εταιρειών, δια του περιορισμού της γεωργίας σ' έναν μικρό αριθμό εκτεταμένων, βιομηχανοποιημένων και ειδικευμένων χωραφιών. Εδώ δεν διεκδικούν μόνον οι χρήστες, αλλά και οι ίδιοι οι αγρότες μια αγροτική παραγωγή υγιεινή και ποιοτική, με σεβασμό προς το περιβάλλον και αλληλεγγύη προς το Νότο του πλανήτη. Η συνομοσπονδία αμφισβήτησε από την αρχή ολόκληρη την κοινωνική εκείνη αντίληψη που οδήγησε στην καταστροφή της παραδοσιακής γεωργίας. Μια ριζοσπαστική πτέρυγα (στους κόλπους της οποίας δρούσαν οι Ρενέ Ριζέλ και Ζοσέ Μποβέ) άρχισε από το 1998 να καταστρέφει χωράφια με γενετικά τροποποιημένα φυτά και να χρησιμοποιεί τις επακόλουθες δίκες ως ευκαιρίες διάδοσης της κριτικής τους, ενώ ενταμεταξύ οι υπόλοιποι ηγέτες του κινήματος μπαίνουν στα υπουργεία. Η έκρηξη της δημοσιότητας επετεύχθη το 1999 με το σπάσιμο ενός καταστήματος McDonald's στο Μιλό της νότιας Γαλλίας και τη σύλληψη του Μποβέ, ο οποίος αναδείχτηκε μάρτυρας και κατόπιν πούλησε με εξαιρετική προθυμία το μαρτυρικό του προφίλ στα μμε. Έγινε για λίγο ο

⁴⁶ Η στατιστική του Wallerstein σχετικά με τη διατροφή της αγγλικής μεσαίας τάξης (η οποία παρατίθεται από τον Robert Kurz στο βιβλίο του *Schwarzbuch Kapitalismus [Η Μαύρη Βίβλος του Καπιταλισμού]*, εκδόσεις Eichborn, Φρανκφούρτη 1999, σελ. 18) αποδεικνύεται υπερβολικά αισιόδοξη, όταν διαπιστώνει ότι στα τέλη του 19ου αιώνα είχε φτάσει τουλάχιστον στο επίπεδο του όγμιου μεσαίωνα, αφού υπολογίζει μόνον την ποσότητα του φαγητού.

⁴⁷ Παρόλο που δεν έχει άμεση σχέση με το θέμα του άρθρου, πρέπει να σημειωθεί ότι η προφανής απόρριψη κάθε ιδέας συσώρευσης και γραμμικής εξέλιξης, που περιέχεται στη ρήση του Αναξίμανδρου, δείχνει πόσο άδικο έχουν ερμηνευτές όπως ο A. Sohn-Reithel, οι οποίοι βλέπουν χωρίς λόγο τους φυσικούς φιλοσόφους της Ιωνίας ως τους πρώτους υπερασπιστές της λογικής του εμπορεύματος. Όπως εξάλλου και όλη η αρχαία σκέψη, αυτοί εξέφρασαν ταυτόχρονα την ανάδυσή της, όσο και την αντίσταση εναντίον της. [Ο Αναξίμανδρος λέει ότι η πρωταρχική ουσία και το στοιχείο όλων των όντων είναι το *άπειρον*, και σ' αυτό, απ' όπου γεννήθηκαν τα πράγματα, επίσης αποσυντίθενται. Σ.τ.Μ.]

⁴⁸ Οι επιφυλάξεις του κόσμου προς τους Γ.Τ.Ο. είναι τόσο μεγάλες, ώστε η γενετική τεχνολογία απειλείται με οικονομική αποτυχία: η άρνηση της κυβέρνησης των Η.Π.Α. να προσθέτει ετικέτες στα προϊόντα που περιέχουν Γ.Τ.Ο. επέφερε το αναπάντεχο αποτέλεσμα τα τελευταία χρόνια να πέσουν κατά 90% οι εισαγωγές αμερικανικού καλαμποκιού και σόγιας (εκεί δηλαδή που χρησιμοποιούνται κυρίως οι Γ.Τ.Ο.) στην Ευρώπη (*Il Manifesto*, 23 Μαΐου 2000), διότι οι εισαγωγείς δεν ήθελαν να διακινδυνεύσουν να τιμωρηθούν από τους αγοραστές τους. Η Deutsche Bank συμβούλεψε πέρσι τους πελάτες της να μην επενδύουν πια σε βιοτεχνολογίες. Θα ήταν όμως μια παράδοξη επιτυχία, αν οι βιοτεχνολογίες σταματούσαν για καθαρά οικονομικούς λόγους.

διασημότερος άνθρωπος της Γαλλίας, γεγονός που εν μέρει αποδεικνύει πόσο σημαντικά κοινωνικά ζητήματα θίγει η συνομοσπονδία. Η αποδυνάμωση του περιεχομένου του αγώνα και η αναζήτηση όσο γίνεται ευρύτερης συναίνεσης, που εξέφρασε ο Μποβέ επικεντρώνοντας την προσοχή του ολοένα και περισσότερο στο ζήτημα των “σκουπιδοτροφών”, δεν βρήκε σύμφωνους όλους τους παλιούς του συντρόφους. Ορισμένοι απ’ αυτούς, όπως ο Ρενέ Ριζέλ, πρώην καταστασιακός που έγινε βοσκός και ένας από τους αρχικαταστροφείς των χωραφιών με το γενετικά τροποποιημένο καλαμπόκι, συνεχίζουν να αγωνίζονται ενάντια στο βιομηχανικό καπιταλισμό και όχι μόνον ενάντια στην “παγκοσμιοποίηση” και τον ακραίο φιλελευθερισμό. Ο Ριζέλ, όπως λέει στην μπροσούρα από την οποία παραθέτουμε, στα πρόσωπα των “πολιτών-περιβαλλοντιστών-καταναλωτών” με τα συνθήματά τους περί διαφάνειας, ελέγχου, ασφάλειας και συμμετοχής των πολιτών, στα οποία περιορίστηκε και ο ίδιος ο Μποβέ, βλέπει ιδιαίτερα εκλεπτυσμένους υπερασπιστές του κυρίαρχου συστήματος. Δεν θέλουν να ξεπεράσουν την οικονομία, θέλουν μια οικονομία με ανθρωπινό πρόσωπο (Riesel 20), γι’ αυτό και «υπενθυμίζουν στο κράτος τις υποχρεώσεις του και είναι επιρρεπείς σε κάθε κρατιστική και κεντσανική νοσταλγία». Κι όμως, επισημαίνει ο Ριζέλ, δεν υπάρχει “καθαρή” γεωργία και διατροφή σε μια κοινωνία που δεν αλλάζει. Τα προβλήματα της γεωργίας μπορούν να λυθούν μόνο με το τέλος της διαδικασίας επιβολής του “τεχνητού” – και γι’ αυτό χρειάζεται κάτι πολύ διαφορετικό από τον «έλεγχο των πολιτών» (Riesel 18). «Είναι αναγκαία η κριτική στην κοινωνική λειτουργία της έρευνας, ακόμη και της δημόσιας, όπως επίσης και η επιστροφή στη λουδιτική παράδοση του σαμποτάζ, στην πραγματική δράση, όχι στη δράση την εικονική και τη διαμεσολαβημένη από τα μμε» (Riesel 52).⁴⁹

Θα ήταν ωστόσο λάθος να θεωρήσουμε προϊόν των μμε χωρίς πραγματική βάση την αιφνιδιότητα με την οποία οι δράσεις και οι προτάσεις της συνομοσπονδίας έγιναν κυρίαρχα θέματα της γαλλικής δημόσιας ζωής – εξαιτίας της οποίας ο πρόεδρος Σιράκ και ο πρωθυπουργός Ζοσπέν δεξιώθηκαν τον δηλωμένο αναρχικό και παραβάτη του νόμου Μποβέ–, καθώς και το κίνημα που ακολούθησε (πενήντα χιλιάδες άτομα στη δίκη του Μιλό τον Ιούλιο του 2000). Η δημοσιότητα με την οποία εδώ και χρόνια τα μμε των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών επενδύουν τα μειονεκτήματα των βιοτεχνολογιών είναι σίγουρα ύποπτη. Πρέπει όμως να διακρίνει κανείς και μια προσπάθεια των μμε να διατηρήσουν την αξιοπιστία τους, ώστε να συνεισφέρουν στον έλεγχο και τη συγκράτηση μιας ευρέως διαδεδομένης αγανάκτησης που προέκυψε από μόνη της. Όταν όλο και συχνότερα οι απολογητές των γενετικών επεμβάσεων αναφωνούν πικραμένοι ότι η κριτική εναντίον τους “στην πραγματικότητα” στοχεύει απευθείας στην ίδια την έρευνα και στην επιστήμη γενικότερα, δυστυχώς υπερβάλλουν. Μπορεί όμως κανείς εύκολα να διαπιστώσει προσωπικά μια βαθιά δυσφορία, για τη συνεχή αναδόμηση της καθημερινότητας μέσα από το κυνήγι των τεχνολογιών, να εξαπλώνεται σε όλο το φάσμα των πολιτικών απόψεων και των κοινωνικών στρατοπέδων. Όσο ασχημάτιστη και ασυνεπής και να ’ναι τούτη η δυσφορία, πρόκειται για έναν από τους πιο άβολου παραγόντες για την περαιτέρω ανάπτυξη της βιομηχανικής εμπορευματικής κοινωνίας. Αποφασιστική σημασία έχει η μετάβαση από τη γνώση μεμονωμένων κινδύνων (όλοι γνωρίζουν πλέον ότι ο αμιάτος είναι επικίνδυνος) στη γενικευμένη καχυποψία προς τη μήτρα που γεννά όλα αυτά τα τέρατα. Και δικαίως. Μια επιστήμη σαν τη βιοτεχνολογία μπορεί κανείς να την αρνηθεί εκ των προτέρων, χωρίς να πρέπει κοπιωδώς να αποδείξει γιατί η νεαρότατη εφαρμογή της θα έχει καταστροφικές συνέπειες. Αρκεί να παρακολουθήσει κανείς την πλήρη ανευθυνότητα με την οποία δουλεύουν οι γενετικοί επιστήμονες, την απόλυτη ανεξαρτησία τους από τις προσδοκίες κέρδους των παραγγελιοδοτών τους και τον αποκλεισμό των συναδέλφων εκείνων που εξέφρασαν τις ελάχιστες αμφιβολίες, για να δικαιολογήσει ότι δεν θέλει να γνωρίζει τίποτε απολύτως και δεν θέλει να υπηρετεί για χρόνια τις βιοτεχνολογίες ως πειραματόζωο, εν αναμονή των επόμενων καταστροφών. Η παραδοσιακή διάκριση μεταξύ εργαστηρίου, όπου μπορεί κανείς ακίνδυνα να κάνει τα πειράματά του, και του έξω κόσμου έχει εξαφανιστεί: από τη διάσπαση του πυρήνα του ατόμου και μετά, κάθε νέα επινόηση εφαρμόζεται κατευθείαν σε φυσικές συνθήκες με ανεπίστρεπτες συνέπειες (Rem. 31). Συχνά, οι κριτικοί των βιοτεχνολογιών απαιτούν τη διενέργεια πειραμάτων στους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς, είναι όμως αδύνατον να γίνουν, γιατί θα έπρεπε για πολλά χρόνια να φυτεύει κανείς τεράστιες εκτάσεις με φυτά με ΓΤΟ για να δει τις επιπτώσεις τους και τότε δεν θα πρόκειται πλέον για απλό πείραμα. Δεν έχει βέβαια νόημα να κάνουμε κρούσεις υπέρ των θετικών συνεπειών της σημερινής τεχνολογίας: Κανένα από τα προβλήματα που πλήττουν σήμερα τον κόσμο και τους κατοίκους του δεν λύνεται τεχνολογικά. Τα προβλήματα είναι κοινωνικά. Τα μοναδικά ζητήματα που μπορεί κανείς να επιλύσει δια της σύγχρονης τεχνολογίας είναι τα εξής ιδιαίτερος ενδιαφέροντα: πώς να δέχεται κανείς εντολές από τηλεφώνου χωρίς να διακόπτονται οι κλήσεις, πώς να μεταφέρει πληροφορίες σχεδόν με την ταχύτητα του αλλοτινού ταχυδρομείου και πώς επιτέλους να απαλλαγούμε από το μισητό είδος του βιβλίου.

Η αντίσταση ενάντια στην τεχνολογική τρομοκρατία αφενός (και σε άλλα μέτωπα, όπως για παράδειγμα δείχνει η επιστροφή του ενδιαφέροντος στη βλαβερότητα των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων που εκπέμπουν τα κινητά, οι κεραίες, οι συνδέσεις υψηλής τάσης κ.ο.κ.) και αφετέρου ενάντια στην κοινωνία της εργασίας στην

⁴⁹ Μια ιδιαίτερα πετυχημένη μορφή σαμποτάζ έγινε στην Ιταλία λίγο πριν τα Χριστούγεννα του 1998. Στάλθηκαν σε ένα πρακτορείο ειδήσεων αρτοσκευάσματα τύπου panettoni, τα οποία στην Ιταλία αγοράζονται από όλες τις οικογένειες για τα Χριστούγεννα [Σ.τ.Μ. γλυκό ψωμί, αντίστοιχο με τις βρασιλόπιτες στην Ελλάδα], παρασκευασμένα από μια εταιρεία θυγατρική της Nestlé, στα οποία είχε προστεθεί με ένεση πρωσοϊκό οξύ. Οι αποστολές ανακοίνωσαν ότι και άλλα δηλητηριασμένα πανετόνι βρίσκονται ήδη στα σουπερμάρκετ, σαν ένδειξη διαμαρτυρίας για τη χρήση τροποποιημένων οργανισμών στην παραγωγή της Nestlé. Δημιουργήθηκε πανικός και μετά την ημέρα εκείνη δεν πουλήθηκαν κυριολεκτικά καθόλου πανετόνι οποιασδήποτε μάρκας. Η θυγατρική της Nestlé έκλεισε προσωρινά, λόγω ανυπαρξίας παραγγελιών. Παρόλο που δεν βρέθηκε ποτέ ούτε ένα δηλητηριασμένο αρτοσκευάσμα σε σουπερμάρκετ, το θέμα –και μαζί μ’ αυτό και η χρήση Γ.Τ.Ο. γενικά– μονοπόλησε τις συζητήσεις στα χριστουγεννιάτικα γεύματα όλων των ιταλικών οικογενειών. Οι συγγραφείς δεν βρέθηκαν ποτέ, αλλά ακόμη κι αν τους ανακάλυπταν δεν θα είχαν τίποτε να φοβηθούν: δεν κυκλοφόρησαν ποτέ δηλητηριασμένα αρτοσκευάσματα, απλά διατύπωσαν μια απειλή. Το παράδειγμα αυτό δείχνει ότι μια πράξη σαμποτάζ και προπαγάνδας είναι δυνατή με ελάχιστα μέσα και ελάχιστο προσωπικό ρίσκο, αν ξέρει κανείς πώς να εκμεταλλεύεται στρατηγικά τις περιστάσεις.

ακραία της μορφή, τη νεοφιλελεύθερη, είναι ακόμη, όπως είπαμε, δέσμια πολλών ψευδαισθήσεων. Είναι μάλλον προφανές ότι μεταξύ των φορέων της αντίστασης αυτής η κριτική της αξίας εξαπλώνεται. Πώς όμως βλέπουν οι ίδιοι άνθρωποι την κριτική της αξίας απαλλαγμένη από το φετιχισμό των παραγωγικών δυνάμεων; Όταν παλαιότερα μιλούσε για ξεπέραςμα της κοινωνίας της εργασίας, η κριτική της αξίας επικαλείτο για πολύν καιρό τις δυνατότητες της μικροηλεκτρονικής επανάστασης, με άλλα λόγια τις ελπίδες της πληροφορικής και της κυβερνητικής. Έτσι όμως παρέμεινε περιορισμένη στους παλαιούς της ορίζοντες και τις παλιές της απορίες. Δεν θα μπορούσε το επέκεινα μιας εμπορευματικής κοινωνίας να μοιάζει περισσότερο με μια αγροτική κοινωνία και λιγότερο με μια κοινωνία ηλεκτρονικών υπολογιστών; Τι θέλει η κριτική της αξίας; Θέλει να ευλογήσει, όπως κάνει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, την απομάκρυνση από τη γη τους εκατομμυρίων αγροτών που υπάρχουν ακόμη στο Νότο του πλανήτη, θέλει την εκβιαστική τους ένταξη στην εποχή των ηλεκτρονικών υπολογιστών; Η κριτική της συγκεκριμένης εργασίας είναι ορθή όταν αποτελεί κριτική της αφηρημένης εργασίας. Ποιος θα εναντιωνόταν στην αυτοδιαχειριζόμενη δραστηριότητα; Το όραμα του Μαρξ και του Ένγκελς μιας κοινωνίας όπου το πρωί πας για κυνήγι, το μεσημέρι ψαρεύεις, το απόγευμα βόσκεις τα ζώα και το βράδυ, μετά το δείπνο, ασκείς φιλοσοφική κριτική (MEW 3/33) δεν είναι κάπως καλύτερο από το να κάθεται μπροστά σε μια κονσόλα και να σου τα κάνουν όλα οι μηχανές;

Ο Μαρξ είχε δώσει τον εξής ορισμό της αυτοκαθορισμένης δραστηριότητας: «Η πραγματικά ελεύθερη εργασία, όπως παραδείγματος χάριν η μουσική σύνθεση, χρειάζεται ταυτόχρονα τον πιο καταραμένο ζήλο και την πιο έντονη συγκέντρωση δυνάμεων» (MEW 42/512). Μια φορά να έχει δουλέψει κανείς στο χωράφι, γνωρίζει πόσο ταιριάζει αυτή η περιγραφή στη γεωργική εργασία. Απαιτεί κούραση και συγκέντρωση δυνάμεων, σου δίνει χαρά όταν τελειώνει, και παρόλ' αυτά δεν σε κάνει περήφανο μόνον το αποτέλεσμα της, αφού δεν θα 'θελες να ξεφυτρώνει από το έδαφος μόνο με το πάτημα ενός κουμπιού, θα αισθανόσουν προδομένος. Το ίδιο ισχύει και για τη χειρωνακτική εργασία. Η συγκεντροποίηση, οι μεγάλες διαστάσεις, η εξειδίκευση και η μηχανοποίηση της γεωργίας είναι ασύμβατες με μια παραγωγή προσανατολισμένη στη χρήση και την ευχάριστη απασχόληση. Η γενετική τεχνολογία απλώς επιταχύνει την πτώχυνση της γενετικής κληρονομιάς, για την οποία ευθύνεται ολόκληρη η σύγχρονη αγροτική οικονομία.⁵⁰ Η βιομηχανοποίηση και η μηχανοποίηση της γεωργίας δεν είναι βέβαια επινοήσεις του νεοφιλελευθερισμού και της παγκοσμιοποίησης. Οι εκτεταμένες μονοκαλλιέργειες ή η συντήρηση πολύ μεγάλων κοπαδιών σε πολύ μικρό χώρο οδηγούν οπωσδήποτε σε ασθένειες και συνεπώς στην ανάγκη για τεράστιες ποσότητες φαρμάκων και αντιδότην, που φτάνουν μέχρι τη βιοτεχνολογία. Σήμερα, ένας χοιροτρόφος δίνει για αντιβιοτικά κατά μέσο όρο πάνω από 300 μάρκα (περίπου 150 ευρώ) ανά γουρούνι (*Le Monde diplomatique*, Αύγουστος 1999). Η γεωργία έχει νόημα μόνο σε έκταση μικρή και με δαπάνη δραστηριότητας σχετικά μεγάλη. Στην περίπτωση αυτή, η αντίληψη ότι οι μηχανές μπορούν να δουλέψουν αντί για μας είναι παράλογη, μοιάζει με το θεραπευτικό διάλυμα που περιγράψαμε παραπάνω. Μια κοινωνία πέρα από την κοινωνία της εργασίας θα μείωνε βέβαια τη συνολική ποσότητα εργασίας, αφού ένα μεγάλο μέρος της σημερινής παραγωγής είναι απολύτως περιττό. Αρκετές δραστηριότητες μπορούν βέβαια να εξορθολογιστούν και να αυτοματοποιηθούν. Όχι όμως η γεωργία. Κι αυτό δεν είναι κακό. Καμία άλλη δραστηριότητα δεν οδηγεί σε τέτοιο σεβασμό προς τη φύση, δεν μας προτρέπει στην αλληλεγγύη και τη συλλογική δουλειά, δεν είναι τόσο προσβάσιμη σε όλους, ώστε να μην δημιουργεί ιεραρχία ικανοτήτων. Μπορούμε να φανταστούμε μια μελλοντική κατάσταση όπου ο καθένας που τολμά θα μπορεί να περνά την ώρα του δουλεύοντας τη γη, χωρίς ατομική ιδιοκτησία του εδάφους ή άλλων μέσων παραγωγής (επ' αυτού είχε κάποιες καλές ιδέες ο Φουριέ). Η δημιουργία ενός μεγάλου πληθυσμού μικροαγροτών με δομές τοπικής αυτοδιαχείρισης θα ήταν μια άμεση πρακτική λύση για τις υποταγμένες χώρες του Νότου (σίγουρα πάντως πιο πρακτική από την ιδέα οι φτωχοί του Σάο Πάολο ή του Ναϊρόμπι να επιδιώξουν ένα εισόδημα στον τομέα των υπηρεσιών!). Μια τέτοια λύση θα προσέφερε, στο πλαίσιο της υπάρχουσας παγκόσμιας εμπορευματικής οικονομίας, τον έλεγχο και την αυτοδιαχείριση των σημαντικότερων πόρων. Τέτοιες πρωτοβουλίες υπάρχουν. Η μεγαλύτερη, η οργάνωση των ακτημόνων *Movimento sem Terra* στη Βραζιλία έχει στόχο μόνο τη θέσμιση της κατανομής των γαιών σε οικογένειες που θα παραγάγουν προϊόντα για την αγορά και θα εντάσσονται έτσι στην κοινωνία της εργασίας. Δεν έχει δηλαδή σχέδιο κοινωνικά ανατρεπτικό. Και μόνον όμως η μαζική επιστροφή στη γη, μετά από τόσες δεκαετίες κατά τις οποίες η λαίλαπα των βραζιλιάνικων μεγαλουπόλεων καταβρόχθισε γενιές ολόκληρες, αποτελεί παρέκκλιση από την καπιταλιστική "ανάπτυξη". Δεν πρόκειται μόνον για φαινόμενο του Τρίτου Κόσμου. Εδώ και δέκα χρόνια, κάθε χρόνο στη Γαλλία πάνω από δέκα χιλιάδες άνθρωποι, κυρίως άνθρωποι των πόλεων, ξεκινούν μια αγροτική δραστηριότητα με απόδοση μικρότερη από την επιδοτούμενη σύμφωνα με τις οδηγίες της αγροτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το κράτος προσπαθεί να ρυθμίσει την τάση αυτή με το πρόσχημα της βοήθειας στους νέους αγρότες και της παροχής δυνατοτήτων απασχόλησης στους ανέργους. Μεταξύ της πλειάδας των οργανώσεων που δραστηριοποιούνται σ' αυτόν τον τομέα, υπάρχουν και οργανώσεις όπως το κίνημα *Droit paysan* που θέλει να παραμείνει όσο γίνεται πιο ανεξάρτητο από τη βοήθεια της πολιτείας, δεν στοχεύει στην ένταξη στο σύστημα της αγοράς και ενίοτε καταλαμβάνει ακαλλιέργητες εκτάσεις. Όσο κι αν δεν μπορούμε να βρούμε κοινό παρονομαστή για τις διάφορες αυτές πρωτοβουλίες ανά τον κόσμο, όσο κι αν όσοι συμμετέχουν σ' αυτές είναι άνθρωποι οι οποίοι συχνά το μόνο που θέλουν είναι να εξασφαλίσουν μια θέση στην αγορά της κατηγορίας τους, πρόκειται ωστόσο αντικειμενικά για τη σημαντικότερη τάση

⁵⁰ Πριν από πενήντα μόλις χρόνια, οι αγρότες στην Ινδία φύτευαν πάνω από 30.000 παραδοσιακά είδη ρυζιού. Σήμερα 10 σύγχρονες ποικιλίες καλύπτουν πάνω από το 75% της τοπικής παραγωγής ρυζιού (Rifkin 181). Ο πλούτος ποικιλιών που αναπτύχθηκε σταδιακά μέσα σε δέκα χιλιάδες χρόνια αγροτικού πολιτισμού ισοπεδώνεται διαμιάς για ευτελείς σκοπούς. Ενώ η συνολική εξέλιξη της φύσης (και η ανθρώπινη εξέλιξη) είχε πάντοτε την τάση να δημιουργεί όλο και περισσότερα είδη με διαφορετικά χαρακτηριστικά, η κοινωνία του εμπορεύματος κατάφερε να την αντιστρέψει σε λίγες μόνο δεκαετίες.

επανοικειοποίησης των πόρων με την έννοια της αντιπολιτικής και της αντιοικονομίας, ειδικά στις περιπτώσεις όπου η γη προσφέρεται χωρίς χρηματικό αντίτιμο. Μήπως θα έπρεπε οι κριτικοί της αξίας, αντί να παιδεύονται με τα υπολείμματα σκοταδιστικών αριστερών γκρουπούσκουλων, να αρχίσουν να συνεισφέρουν στην επεξεργασία και την ανύψωση του επιπέδου της θεωρίας αυτών των δυνητικά αντισυστημικών και ανατρεπτικών κινημάτων;

Αυτό που διαφοροποιεί τις θέσεις που παραθέτουμε εδώ από τη ρομαντική-αντιδραστική κριτική της προόδου είναι ότι η τελευταία επιδιώκει την επιστροφή στο παρελθόν, του οποίου μάλιστα εξυμνεί τις χειρότερες όψεις (έλλειψη κινητικότητα, προδιαγεγραμμένοι ρόλοι των δύο φύλων, σεβασμός στην ιεραρχία, θρησκευτικότητα κ.ο.κ.). Αντίθετα, το θέμα είναι να υπερασπιστούμε τις *δυνατότητες* που διαφαίνονταν στο παρελθόν. Γράφει σχετικά ο Ριζέλ: «Δεν υπάρχουν πια αγρότες, αφού δεν υπάρχει πια αγροτική κοινωνία, όπως και δεν πρόκειται να ξαναυπάρξει αγροτική κοινωνία. Αυτό που οφείλουμε να ξαναβρούμε δεν είναι ο έλεγχος όλων επί όλων, του οποίου τα πιο περιπετειώδη παιδιά κατάφεραν πάντοτε ανά τους αιώνες να διαφεύγουν, αλλά η ολότητα των δυνατοτήτων ανάπτυξης και υπέρβασης του παρελθόντος και οι αντίστοιχες ιστορικές ευκαιρίες τις οποίες κατέστρεψε η βιομηχανική εμπορευματική κοινωνία» (Riesel 33). Τι έχουν να πουν όσοι θεωρούν την αγροτική ζωή αντιδραστική ουτοπία, για τις ελευθεριακές αγροτικές κοινότητες στην Ισπανία το 1936-37, όπου «όλα μπορούσαν να αρχίσουν από την αρχή» (Rem. 71); Στο Νότο, μέσα σε λίγα χρόνια επαναλαμβάνεται η φρίκη της προ εκατοντηκονταετίας εκδίωξης των αγροτών στην Ευρώπη και καταστρέφονται όλες οι συνθήκες ζωής που δεν δημιουργήθηκαν από την εμπορευματική κοινωνία και δεν διαποτίζονται πλήρως από αυτήν. «Η διάλυση της παγκόσμιας αγροτιάς σημαίνει και τη διάλυση του τελευταίου μεγάλου αποθέματος αντιβιομηχανικών ανθρωπίνων δυνατοτήτων» (Riesel 64). Ποιος ξέρει αν η ανθρωπότητα δεν θα ζήσει σύντομα μια αγροτική εξέγερση που να ασκεί κριτική στην κοινωνία της αξίας;

Η φοβερή ύβρις που επιτέλεσε η επιστήμη του 20^{ου} αιώνα, κυρίως με την προσπάθειά της να εγκαθιδρύσει μια, πρωτοφανή σε βάθος σε σχέση με τις προηγούμενες χιλιετίδες, κυριαρχία επί της φύσης και να κατασκευάσει μια φύση προσαρμοσμένη απόλυτα στην εμπορευματική κοινωνία, είναι το μεγαλύτερο εμπόδιο σε οποιοδήποτε σχέδιο ανθρώπινης χειραφέτησης. Οποιαδήποτε τροχοπέδη σ' αυτήν τη μηχανή είναι ευπρόσδεκτη. Ή μήπως δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα πια, τώρα που η γνώση των βιοτεχνολογιών υπάρχει και την εμπεδώσαμε για τα καλά; Ιστορικά δεν δικαιολογείται τέτοια μοιρολατρεία. Ο Μαρξ παραθέτει στο *Κεφάλαιο* την παρακάτω θέση για την ιστορία των εφευρέσεων: «Πριν από πενήντα περίπου χρόνια (γύρω στα 1780), ο Άντον Μίλερ είδε μια κομπότατη μηχανή στο Ντάντζιγκ, που έγνεθε τέσσερα με έξι κομμάτια υφάσματος στο λεπτό. Το δημαρχείο όμως έκρινε ότι η εφεύρεση αυτή θα μετέτρεπε πολλούς εργαζόμενους σε ζητιάνους, γι' αυτό και την αποσιώπησε κι άφησε στον εφευρέτη τη διακριτική ευχέρεια να πάει να πνιγεί» (MEW 23/45).

Διεύθυνση επικοινωνίας: hotel@disobey.net

<http://www.disobey.net/hotel>

